

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ПРАВО

і БЕЗПЕКА

Науковий журнал

№ 2 (69) 2018

Засновник та видавець –
Харківський національний університет внутрішніх справ

Виходить 4 рази на рік

Заснований у травні 2002 р.

Журнал посів II місце в конкурсі на краще наукове
періодичне видання в системі МВС України у 2017,
2012 та 2010 роках, III місце – у 2014 році

Харків 2018

Журнал належить до категорії «В» Переліку наукових фахових видань України (п. 3 наказу МОН України від 15.01.2018 № 32) і є фаховим з юридичних наук (наказ МОН України від 12.05.2015 № 528) та із психологічних наук (спеціальність 19.00.06 «Юридична психологія») (наказ МОН України від 06.03.2015 № 261)

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Харківського національного університету внутрішніх справ, протокол № 9 від 30.10.2018

Головний редактор: *М. Ю. Бурдін*, д-р юрид. наук, проф.
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

Відповідальний секретар редколегії: *П. О. Білоус* (ХНУВС)

Редакційна колегія журналу за галузями науки:

Юридичні: *О. М. Музичук*, д-р юрид. наук, проф., засл. юрист України (ХНУВС) – заст. голов. ред.

Йосеф Грудка, д-р юрид. наук, д-р філософії (Поліцейська академія Чеської Республіки в Празі)

В. П. Ємельянов, д-р юрид. наук, проф. (ХНУВС)

Маріанна Клочко, д-р філософії, доц. (Університет Огайо (Маріон Кампус), США)

А. Т. Комзюк, д-р юрид. наук, проф., засл. діяч науки і техніки України (ХНУВС)

О. В. Марцеляк, д-р юрид. наук, проф., засл. юрист України

(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

К. Ю. Мельник, д-р юрид. наук, проф. (ХНУВС)

Є. О. Мічурін, д-р юрид. наук, проф. (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна)

О. Ю. Синявська, д-р юрид. наук, проф. (ХНУВС)

В. М. Трубников, д-р юрид. наук, проф. (ХНУ імені В. Н. Каразіна)

О. О. Юхно, д-р юрид. наук, проф. (ХНУВС)

Психологічні: *Л. М. Балабанова*, д-р психол. наук, проф. (Національний університет цивільного захисту України, м. Харків) – заст. голов. ред.

В. І. Барко, д-р психол. наук, проф. (Державний науково-дослідний інститут МВС України, м. Київ)

О. О. Євдокімова, д-р психол. наук, проф. (ХНУВС)

О. В. Землянська, д-р психол. наук, проф. (ХНУВС)

М. А. Кузнецов, д-р психол. наук, проф. (Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди)

О. В. Тімченко, д-р психол. наук, проф. (НУЦЗ України)

О. І. Федоренко, д-р пед. наук, проф. (ХНУВС)

- ✓ Статті журналу рецензуються членами редколегії за відповідними галузями науки. За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних, цитат, власних імен, географічних назв, а також за розголошення фактів, що не підлягають відкритому друку, відповідають автори публікацій. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.
- ✓ Журнал включено до міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus International», доступ до паспорту видання: http://journals.indexcopernicus.com/++_p24783657_3.html.
- ✓ Електронна копія журналу безоплатно розміщується у відкритому доступі на веб-сайті видання (<http://pb.univd.edu.ua>), на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України (<http://nbuv.gov.ua/j-tit/PiB>), у репозитарії Харківського національного університету внутрішніх справ KhNUAIR (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/441>).
- ✓ Журнал зареєстровано в «Polska Bibliografia Naukowa» (PBN, Польська наукова бібліографія) – на порталі Польського міністерства науки і вищої освіти; доступ до паспорту видання: <https://pbn.nauka.gov.pl/sedno-webapp/journals/48136>.
- ✓ Журнал зареєстровано в «Research Bible» («ResearchBib») – міжнародній мультидисциплінарній відкритого доступу базі даних наукових журналів, публікацій та конференцій; доступ до поточної інформації про видання: <http://journalseeker.researchbib.com/view/issn/1727-1584>.
- ✓ Журнал включено до повнотекстової бази даних наукових журналів відкритого доступу «Open Academic Journals Index» (OAJI); доступ до паспорту видання: <http://oaji.net/journal-detail.html?number=2258>.
- ✓ Доступ до профілю журналу в Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=Vi9GuilAAAAJ>.
- ✓ При передруку посилання на журнал «Право і безпека» обов'язкове.

Увага! Із 2018 року журнал видається під зміненою назвою, а саме до його основної назви українською мовою «Право і безпека» додано паралельні назви російською та англійською (відповідно «Право и безопасность», «Law and Safety»).

ХАРЬКОВСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

ПРАВО

и БЕЗОПАСНОСТЬ

Научный журнал

№ 2 (69) 2018

Основатель и издатель –
Харьковский национальный университет внутренних дел

Выходит 4 раза в год

Основан в мае 2002 г.

Журнал занял II место в конкурсе на лучшее научное периодическое издание в системе МВД Украины в 2017, 2012 и 2010 годах, III место – в 2014 году

Харьков 2018

Журнал относится к категории «В» Перечня научных профессиональных изданий Украины (п. 3 приказа МОН Украины от 15.01.2018 № 32) и является профессиональным по юридическим наукам (приказ МОН Украины от 12.05.2015 № 528) и по психологическим наукам (спец. 19.00.06 «Юридическая психология») (приказ МОН Украины от 06.03.2015 № 261)

Рекомендован к печати и к распространению через сеть Интернет Учёным советом Харьковского национального университета внутренних дел, протокол № 9 от 30.10.2018

Главный редактор: *М. Ю. Бурдин*, д-р юрид. наук, проф.
(Харьковский национальный университет внутренних дел)

Ответственный секретарь редколлегии: *П. А. Белоус* (ХНУВД)

Редакционная коллегия журнала по отраслям науки:

Юридические: *А. Н. Музычук*, д-р юрид. наук, проф., засл. юрист Украины (ХНУВД) – зам. глав. ред.

Йосеф Грудка, д-р юрид. наук, д-р философии (Полицейская академия Чешской Республики в Праге)

В. П. Емельянов, д-р юрид. наук, проф. (ХНУВД)

Марианна Клочко, д-р философии, доц. (Университет Огайо (Марион Кампус), США)

А. Т. Комзюк, д-р юрид. наук, проф., засл. деятель науки и техники Украины (ХНУВД)

О. В. Марцеляк, д-р юрид. наук, проф., засл. юрист Украины

(Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко)

К. Ю. Мельник, д-р юрид. наук, проф. (ХНУВД)

Е. А. Мичурин, д-р юрид. наук, проф. (Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина)

Е. Е. Синяевская, д-р юрид. наук, проф. (ХНУВД)

В. М. Трубников, д-р юрид. наук, проф. (ХНУ имени В. Н. Каразина)

А. А. Юхно, д-р юрид. наук, проф. (ХНУВД)

Психологические: *Л. М. Балабанова*, д-р психол. наук, проф. (Национальный университет гражданской защиты Украины) – зам. глав. ред.

В. И. Барко, д-р психол. наук, проф. (Государственный научно-исследовательский институт МВД Украины, г. Киев)

Е. А. Евдокимова, д-р психол. наук, проф. (ХНУВД)

Е. В. Землянская, д-р психол. наук, проф. (ХНУВД)

М. А. Кузнецов, д-р психол. наук, проф. (Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды)

А. В. Тимченко, д-р психол. наук, проф. (НУГЗ Украины)

Е. И. Федоренко, д-р пед. наук, проф. (ХНУВД)

- ✓ Статьи журнала рецензируются членами редколлегии по соответствующим отраслям науки. За достоверность научного материала, профессиональной формулировки, фактических данных, цитат, собственных имён, географических названий, а также за разглашение фактов, не подлежащих открытой печати, отвечают авторы публикаций. Мнения авторов могут не совпадать с позицией редколлегии.
- ✓ Журнал включён в международную наукометрическую базу «Index Copernicus International», доступ к паспорту издания: <http://journals.indexcopernicus.com/++p24783657,3.html>.
- ✓ Электронная копия журнала бесплатно размещается в открытом доступе на сайте издания (<http://pb.univd.edu.ua>), на сайте Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского НАН Украины (<http://nbuv.gov.ua/j-tit/PiB>), в репозитории Харьковского национального университета внутренних дел KhNUAIR (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/441>).
- ✓ Журнал зарегистрирован в «Polska Bibliografia Naukowa» (PBN, Польская научная библиография) – на портале Польского министерства науки и высшего образования; доступ к паспорту издания: <https://pbn.nauka.gov.pl/sedno-webapp/journals/48136>.
- ✓ Журнал зарегистрирован в «Research Bible» («ResearchBib») – международной мультидисциплинарной открытого доступа базе данных научных журналов, публикаций и конференций; доступ к текущей информации об издании: <http://journalseeker.researchbib.com/view/issn/1727-1584>.
- ✓ Журнал включён в полнотекстовую базу данных научных журналов открытого доступа «Open Academic Journals Index» (OAJI) доступ к паспорту издания: <http://oaji.net/journal-detail.html?number=2258>.
- ✓ Доступ к профилю журнала в Google Scholar: <https://scholar.google.com/citations?user=Vi9GuilAAAAJ>.
- ✓ При перепечатке ссылка на журнал «Право и безопасность» обязательна.

KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY OF INTERNAL AFFAIRS

LAW

and SAFETY

Scientific journal

No. 2 (Vol. 69) 2018

Founder and publisher –
Kharkiv National University of Internal Affairs

The frequency: 4 issues per year

Founded in May, 2002

In 2017, 2012 and 2010 the journal was ranked the 2nd,
and in 2014 took the 3rd place in the contests for the best scientific,
educational and periodical edition within the system of the Ministry
of Internal Affairs of Ukraine in the category “scientific periodicals”

Kharkiv 2018

The journal belongs to the category “B” of the List of scientific professional editions of Ukraine (p. 3 of the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated from January 15, 2018, No. 32) and is a professional edition in the field of juridical science and in psychology (legal psychology)

Recommended for publishing and distribution through Internet by the Academic Council of Kharkiv National University of Internal Affairs, protocol No. 9 dated from October 30, 2018

Chief Editor: M. Yu. Burdin, Doctor of Judicial Sciences, Prof.
(Kharkiv National University of Internal Affairs)

Executive Secretary of Editorial Board: P. O. Bilous (KhNUIA)

Editorial Board according to scientific specialities:

Judicial: O. M. Muzychuk, Doctor of Judicial Sciences, Prof., Honored Lawyer of Ukraine
(KhNUIA) – Deputy Editor

J. Hrudka, Doctor of Judicial Sciences, Ph. D. (*Police Academy of the Czech Republic in Prague*)

M. Klochko, Ph. D., Associate Professor (Ohio State University (Marion Campus), USA)

A. T. Komziuk, Doctor of Judicial Sciences, Prof., Honored Worker of SciTech of Ukraine
(KhNUIA)

O. V. Martseliak, Doctor of Judicial Sciences, Prof., Honored Lawyer of Ukraine
(Taras Shevchenko National University of Kyiv)

K. Yu. Melnyk, Doctor of Judicial Sciences, Prof. (KhNUIA)

Ye. O. Michurin, Doctor of Judicial Sciences, Prof. (V. N. Karazin Kharkiv National University)

O. Yu. Syniavska, Doctor of Judicial Sciences, Prof. (KhNUIA)

V. M. Trubnykov, Doctor of Judicial Sciences, Prof. (V. N. Karazin KhNU)

V. P. Yemelianov, Doctor of Judicial Sciences, Prof. (KhNUIA)

O. O. Yukhno, Doctor of Judicial Sciences, Prof. (KhNUIA)

Psychological: L. M. Balabanova, Doctor of Psychological Sciences, Prof. (National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv) – Deputy Editor

V. I. Barko, Doctor of Psychological Sciences, Prof. (KhNUIA)

O. I. Fedorenko, Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. (KhNUIA)

M. A. Kuznetsov, Doctor of Psychological Sciences, Prof. (H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University)

O. V. Timchenko, Doctor of Psychological Sciences, Prof. (NUCP of Ukraine)

O. O. Yevdokimova, Doctor of Psychological Sciences, Prof. (KhNUIA)

O. V. Zemlianska, Doctor of Psychological Sciences, Prof. (KhNUIA)

- ✓ Articles of the journal are reviewed by the members of the Editorial Board in accordance with the relevant branches of science. The authors of publications are responsible for the authenticity of scientific material, professional formulation, factual data, citation, proper nouns, geographical names, as well as for the dissemination of facts that are not subject to open publication. The views of the authors may not coincide with the position of the Editorial Board.
- ✓ **The journal is included into the international scientometrical database “Index Copernicus International”,** access to the edition’s passport: <http://journals.indexcopernicus.com/++p24783657,3.html>.
- ✓ E-copy of the journal is available free of charge on **the website of the edition (<http://pb.univd.edu.ua>)**, on the website of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi of the National Academy of Sciences of Ukraine (<http://nbuv.gov.ua/j-tit/PiB>), at the repository of Kharkiv National University of Internal Affairs KhNUIAIR (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/441>).
- ✓ The journal is registered in the “Polska Bibliografia Naukowa” (PBN, Polish Scientific Bibliography) on the portal of the Polish Ministry of Science and Higher Education; access to the edition’s passport: <https://pbn.nauka.gov.pl/sedno-webapp/journals/48136>.
- ✓ The journal is registered in the “Research Bible” (“ResearchBib”) – the international multidisciplinary open access database of scientific journals, publications and conferences; access to the current information on the edition: <http://journalseeker.researchbib.com/view/issn/1727-1584>.
- ✓ The journal is included into the full-text database of open type academic journals “Open Academic Journals Index” (OAJI); access to the edition’s passport: <http://oaji.net/journal-detail.html?number=2258>.
- ✓ Access to the Google Scholar journal’s profile: <https://scholar.google.com/citations?user=Vi9GuilAAAAJ>.
- ✓ The reference to the journal “Law and Safety” is obligatory in case of reprinting.

ЗМІСТ

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

БУГАЙЧУК К. Л. Методи публічного адміністрування в органах Національної поліції України: загальнотеоретичний підхід.....	10
БУКРЕЄВ М. Ю. Особливості адміністративної відповідальності за делікти у сфері банківської діяльності.....	18

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ГРЕЧЕНКО В. А. Дослідження професором О. І. Палюмбецьким (1811–1897) судових доказів доби Київської Русі.....	23
---	----

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

ДОЦЕНКО В. В. Методи розвитку стресостійкості у правоохоронців на етапі фахової підготовки.....	29
ЗАХАРЕНКО Л. М., МАЛОГОЛОВА О. О., ЮРЧЕНКО-ШЕХОВЦОВА Т. І. Дослідження особливостей навчальної мотивації курсантів випускного курсу.....	36
СМІРНОВА О. М. Особливості мотиваційного профілю особистості працівників поліції.....	43

ДО УВАГИ АВТОРІВ НАУКОВОГО ЖУРНАЛУ «ПРАВО І БЕЗПЕКА»

Порядок подання матеріалів для публікації в науковому журналі «Право і безпека».....	51
Рубрики журналу.....	67

СОДЕРЖАНИЕ

АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО И ПРОЦЕСС, ФИНАНСОВОЕ ПРАВО, ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРАВО

БУГАЙЧУК К. Л. Методы публичного администрирования в органах Национальной полиции Украины: общетеоретический подход (укр.).....	10
БУКРЕЕВ М. Ю. Ответственность за административные деликты в сфере банковской деятельности (укр.).....	18

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

ГРЕЧЕНКО В. А. Исследование профессором А. И. Палюмбецким (1811–1897) судебных доказательств периода Киевской Руси (укр.).....	23
--	----

ЮРИДИЧЕСКАЯ ПСИХОЛОГИЯ

ДОЦЕНКО В. В. Методы развития стрессоустойчивости у правохранителей на этапе профессиональной подготовки (укр.).....	29
ЗАХАРЕНКО Л. Н., МАЛОГОЛОВАЯ А. А., ЮРЧЕНКО-ШЕХОВЦОВА Т. И. Исследование особенностей учебной мотивации курсантов выпускного курса (укр.).....	36
СМИРНОВА О. М. Особенности мотивационного профиля личности офицеров полиции (укр.).....	43

ВНИМАНИЮ АВТОРОВ НАУЧНОГО ЖУРНАЛА «ПРАВО И БЕЗОПАСНОСТЬ»

Порядок подачи материалов для публикации в научном журнале «Право и безопасность» (укр.).....	51
Рубрики журнала.....	67

CONTENT

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS, FINANCIAL LAW, INFORMATION LAW

BUHAICHUK K. L. Methods of public management within the National Police of Ukraine: general theoretical approach (<i>Ukr</i>)	10
BUKREEV M. YU. Responsibility for administrative delicts within banking operations (<i>Ukr</i>)	18

THEORY AND PRACTICE OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITY

GRECHENKO V. A.	23
Research of court evidence of the time of Kievan Rus accomplished by professor O. I. Paliumbetskyi (1811-1897) (<i>Ukr</i>)	23

LEGAL PSYCHOLOGY

DOTSENKO V. V. Methods of developing stress resistance of law enforcement officers at the stage of professional training (<i>Ukr</i>)	29
ZAKHARENKO L. M., MALOHOLOVA O. O., YURCHENKO-SHEKHOVTSOVA T. I. Research of the peculiarities of academic motivation of final-year cadets (<i>Ukr</i>).....	36
SMIRNOVA O. M. Features of the motivational profile of police officers' personality (<i>Ukr</i>).....	43

TO AUTHORS' OF SCIENTIFIC JOURNAL "LAW AND SAFETY" ATTENTION

The procedure of providing materials for publication in scientific journal "Law and Safety" (<i>Ukr</i>).....	51
Sections of the journal.....	67

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 351:005.1

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2018.2.01>

КОСТЯНТИН ЛЕОНІДОВИЧ БУГАЙЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
науково-дослідна лабораторія з проблем протидії злочинності;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2429-5010>,
e-mail: kbugaychuk@gmail.com

МЕТОДИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД

Проаналізовано загальнотеоретичні підходи до визначення змісту й ознак терміна «метод діяльності». На підставі дослідження наукових праць із теорії державного управління, адміністративного права, адміністративного менеджменту та публічного адміністрування сформульовано авторське визначення поняття «методи публічного адміністрування в органах Національної поліції України».

Здійснено класифікацію методів публічного адміністрування в органах Національної поліції та виділено особливості їх застосування в управлінській діяльності органів і підрозділів поліції.

Отримані результати є складовою частиною наукового дослідження автора щодо аналізу процесу публічного адміністрування в органах Національної поліції України та можуть бути використані для здійснення інших фундаментальних і прикладних наукових досліджень у сфері управлінської діяльності правоохоронних органів.

Ключові слова: методи діяльності, методи управління, публічне адміністрування, методи публічного адміністрування, Національна поліція України.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Здійснення в органах Національної поліції публічного адміністрування як владно-розпорядчої діяльності, спрямованої на впорядкування організаційної структури системи Національної поліції України, планування, підготовку, розробку й реалізацію управлінських рішень та організацію діяльності апарату управління, має певний зовнішній вираз, який дістав наукове визначення «форми адміністрування», але разом із цим адміністрування реалізується за допомогою певних прийомів і способів, що у спеціальній правовій та управлінській літературі асоціюються з терміном «методи», а в контексті теми публікації – із поняттям «методи публічного адміністрування».

Питання визначення методів публічного адміністрування в органах Національної поліції, на жаль, не отримало належного теоретичного аналізу, адже здебільшого в адміністративно-правовій науці увагу дослідників прикуто до аналізу методів державного управління, в

т.ч. щодо окремих сфер суспільно-політичного життя. Останнім часом також можна спостерігати заміну поняття «державне управління» терміном «публічне адміністрування», що пов'язано з новітніми тенденціями розвитку адміністративно-правової науки, водночас похідні правові поняття щодо сфери державного управління, зокрема форми та методи, також зазнають змін, але вже щодо здійснення публічного адміністрування. Разом із цим ми вважаємо, що в контексті діяльності органів та підрозділів Національної поліції така заміна базових термінів може виявитися некоректною, а отже питання належного наукового аналізу сутності категорії «методи публічного адміністрування в органах Національної поліції» та їх класифікації набуває відповідної актуальності.

Стан дослідження проблеми

Питанням дослідження методів державного управління були присвячені наукові роботи

В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка та С. Г. Стеценка [1–3], які вивчали категорію «методи» стосовно сфери державного управління у певних сферах суспільного життя. Також слід згадати і здобутки фахівців із проблематики публічного адміністрування В. Б. Дзюндзюка, Р. В. Миронюка й С. І. Чернова [4–6] та адміністративного менеджменту О. О. Гуторової, С. П. Дунди, І. О. Щєбликіної та Д. В. Грибової [7–9], які у своїх наукових працях робили акцент на особливостях застосування методів менеджменту й адміністрування відповідно до сфер діяльності господарських організацій або ж управління персоналом.

Водночас у згадуваних роботах проблематика публічного адміністрування щодо «внутрішньоорганізаційної» діяльності Національної поліції та суспільних відносин стосовно побудови її організаційних структур, розробки, прийняття та виконання управлінських рішень не розглядалася.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення сучасного теоретико-правового підходу до сутності методів публічного адміністрування в органах Національної поліції України.

Досягнення цієї мети здійснено шляхом вирішення таких завдань: проведення систематизації ознак методів управління; вироблення теоретико-правового визначення терміна «методи публічного адміністрування» стосовно системи Національної поліції України та здійснення їх базової класифікації; визначення напрямів і сфер застосування методів публічного адміністрування в діяльності поліцейських органів та підрозділів.

Наукова новизна дослідження

У науковий обіг буде введено нову правову категорію – «методи публічного адміністрування в органах Національної поліції України», а також буде розроблено авторську систему класифікації зазначених методів.

Виклад основного матеріалу

Для того щоб досягти визначеної мети, вважаємо доцільним вивчити наукові погляди щодо понять «метод» і «метод управління», що зустрічаються у спеціальній літературі із зазначеної проблематики. За загальним правилом поняття «метод» означає: 1) спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; 2) прийом або систему прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [10]. В адміністративно-

правовій літературі під методами будь-якої діяльності розуміють способи, прийоми, засоби, які використовуються для досягнення поставленої мети і становлять зміст цієї діяльності [11].

Також, вивчаючи методи державного управління, науковці визначають їх сутність таким чином:

– способи й засоби впливу органів державного управління чи посадових осіб на керовані об'єкти; вони надають можливість визначити, як саме той чи інший суб'єкт державновладних повноважень здійснює свою повсякденну управлінську діяльність [3, с. 169];

– засіб, спосіб чи прийом, за допомогою якого здійснюється вплив на об'єкти, з метою практичного виконання завдань, що стоять перед органом чи посадовою особою [1, с. 313];

– сукупність універсальних та спеціальних способів і прийомів, які застосовуються органами влади під час здійснення тих чи інших функцій державного управління або в процесі розробки, прийняття та реалізації рішень щодо впливу на керовані об'єкти [4, с. 103].

У теорії управління організаціями під методами управління розуміють такі: 1) способи здійснення управлінського впливу на персонал для досягнення цілей управління виробництвом [12]; 2) систему правил і процедур вирішення різних завдань управління з метою забезпечення ефективного розвитку організації [13].

Цікавим є визначення методів, що зустрічається в працях, присвячених проблемам менеджменту: «Методи менеджменту – способи і прийоми впливу керуючої системи на керовану на різних рівнях і ланках управління (підприємство, підрозділ, служба тощо). На практиці методи менеджменту є сукупністю способів і прийомів впливу на колектив працівників та окремих виконавців з метою виконання місії організації та досягнення її цілей. Вони спрямовані на об'єкт управління (фірма, відділ, підрозділ тощо), тобто на працівників різних видів діяльності, їх зміст виявляється через особливості прийомів і способів впливу ...» [9].

У працях, присвячених управлінню органами внутрішніх справ та Національної поліції України, методи управління зазвичай розуміють як сукупність прийомів, операцій і процедур підготовки та прийняття, організації та контролю виконання управлінських рішень, які приймаються учасниками управлінського процесу. Складовою частиною методу управління є операція (процедура), під якою розуміють конкретну, елементарну дію виконання

згідно з управлінським завданням [14, с. 49–50; 15].

Якщо узагальнити наведені визначення, то можна зробити такі висновки:

- методи являють собою певні способи та прийоми здійснення певної діяльності;
- ці прийоми та способи спрямовано на досягнення цілей діяльності організації (органу, установи);
- за допомогою методів управління здійснюється цілеспрямований вплив на керовані об'єкти; цими об'єктами можуть виступати як структурні підрозділи організації, так і окремі співробітники або їх колективи;
- існують спеціальні суб'єкти, які мають право застосовувати відповідні методи впливу на підпорядковані об'єкти, однак з урахуванням обсягів їх компетенції;
- за допомогою методів управління розробляються, приймаються, виконуються та контролюються управлінські рішення;
- у методах управління здебільшого виражається керівна воля уповноважених суб'єктів;
- форми управління фактично виступають зовнішнім вираженням застосовуваних уповноваженим суб'єктом методів;
- застосування методів управління залежить не лише від обсягу повноважень суб'єкта владних повноважень, але й від особливостей та властивостей об'єкта цього впливу (особа, колектив, вид суспільних відносин, правовий статус підрозділу та ін.).

Отже, методи публічного адміністрування в органах Національної поліції являють собою застосовувані уповноваженими суб'єктами в межах їх компетенції прийоми та способи владно-управлінського впливу, спрямовані на впорядкування організаційної структури системи Національної поліції України, планування, підготовку, розробку, виконання та реалізацію управлінських рішень, організацію діяльності апарату управління, здійснення документального, інформаційного, кадрового та психологічного забезпечення діяльності органів і підрозділів Національної поліції.

Далі проаналізуємо класифікації методів управління, які можна зустріти в наукових працях з адміністративного права, теорії управління, адміністративного менеджменту та ін.

Так, В. Я. Малиновський та А. Ф. Мельник зі своїми однодумцями поділяють методи реалізації цілей і функцій державного управління на економічні, соціально-політичні, адміністративні (організаційно-розпорядчі) та морально-етичні [16, с. 291; 17].

Дуже схожої класифікації дотримуються В. Б. Дзюндзюк і Р. В. Миронюк, які говорять про такі методи публічного управління та адміністрування, як методи правового регулювання, організаційно-розпорядчі (адміністративні), економічні, соціально-політичні, соціально-психологічні та морально-етичні, при чому:

1) методи правового регулювання передбачають розроблення та видання юридичних норм, які впорядковують суспільні відносини в певній сфері управління;

2) до організаційно-розпорядчих (адміністративних) методів діяльності вчені відносять планування, координацію діяльності, вироблення рішень, інструктування, інформаційне забезпечення, організацію виконання й контроль за виконанням, роботу з кадрами апарату та ін.;

3) економічні методи, на їхню думку, забезпечують одержання бажаного результату від керованого об'єкта через здійснення економічних операцій: ліцензування, квотування, оподаткування, бюджетну систему тощо;

4) соціально-політичні методи спрямовано на підвищення рівня зайнятості населення, реалізацію людського потенціалу, поліпшення якості життя, розвиток соціальної інфраструктури;

5) соціально-психологічні методи – це методи переконання та примусу, які забезпечують належну поведінку й правопорядок, взаємно доповнюють один одного;

6) морально-етичні методи спрямовано на формування системи ціннісних орієнтирів, застосування способів усунення проявів бюрократизму, подолання прихованого чи відкритого опору організаційним змінам, на запровадження мотиваційних і виховних заходів [4, с. 103–105; 5, с. 19–21].

В. В. Коваленко класифікує сукупність методів публічного адміністрування за такими критеріями:

1) залежно від форми вираження: правові, що містяться в нормативних та індивідуальних правових актах і тягнуть юридичні наслідки; неправові, які характеризуються здійсненням суб'єктом публічної адміністрації певних дій організаційного характеру (наради, інструктажі тощо);

2) за ступенем владного впливу на об'єкти: імперативні, що містять владні приписи, які зобов'язують до вчинення необхідних дій або належної поведінки; уповноважуючі, що дозволяють здійснювати певні дії; заохочувальні, що реалізуються за допомогою встановлення стимулів до правомірної поведінки суб'єктів

адміністративного права; рекомендаційні, що містять рекомендації щодо здійснення певних дій необов'язкового характеру [18].

Ураховуючи досліджені наукові праці, вважаємо, що основною класифікацією методів публічного адміністрування в органах Національної поліції, зважаючи на його сутність і характерні риси, буде їх поділ на:

1) методи організації діяльності системи органів та підрозділів Національної поліції України;

2) методи підготовки, прийняття та виконання управлінських рішень у системі Національної поліції.

Перша група методів являє собою сукупність прийомів і способів, які забезпечують прямий вплив на формування та функціонування загальної системи органів і підрозділів Національної поліції України шляхом унормування правового статусу її окремих елементів, закріплення певних предметних повноважень, розподілу функцій між окремими структурними підрозділами та впорядкування власне організаційної структури органів поліції. Ці методи адміністрування, як правило, мають владний, директивний та обов'язковий характер. Суб'єкт адміністрування в цьому випадку здійснює владний організаційний вплив на об'єкт, завдяки чому встановлюється його правовий статус та забезпечується відповідний режим функціонування.

Методи публічного адміністрування в органах Національної поліції доцільно поділити на два види – організаційно-нормативні й організаційно-розпорядчі.

Грунтуючись на працях В. Б. Дзюндзюка, В. Я. Малиновського, О. О. Гуторової [4, с. 104; 16, с. 295; 7, с. 32], до організаційно-нормативних методів публічного адміністрування в органах Національної поліції слід віднести: регламентування та нормування (імперативне та методичне).

Метод регламентування проявляється у здійсненні заходів, спрямованих на розробку, прийняття та введення в дію положень, статутів та інших документів нормативного характеру, що регулюють діяльність окремих ланок Національної поліції України. Регламентування встановлює організаційну структуру та функціонування системи Національної поліції України в цілому. При цьому слід зазначити, що воно відбувається на функціональному рівні шляхом розробки положень про лінійні та функціональні підрозділи Національної поліції, на структурному рівні шляхом затвердження положень про однотипні стру-

тури органів Національної поліції, а на посадовому рівні шляхом затвердження посадових інструкцій, штатного розпису структурних підрозділів Національної поліції з переліком посад та умов їх заміщення.

Окрім положень, що встановлюють правовий статус окремих структурних елементів системи Національної поліції України, метод регламентування проявляється у прийнятті правил внутрішнього трудового розпорядку, режиму роботи окремих органів і підрозділів, норм щодо розподілу функцій та обов'язків між окремими підрозділами або посадами.

Нормування являє собою метод, спрямований на встановлення внутрішньодомчих нормативів (правил) роботи окремих структурних підрозділів Національної поліції, наприклад чергових частин, або здійснення окремого напряму її діяльності, наприклад організації контролю за виконанням документів, роботи зі зверненнями громадян, правил оформлення документів, листів, бланків тощо. Наведені у попередньому реченні приклади належать до нормування імперативного, тобто такого, виконання якого є безумовним і не допускає подвійних трактувань. Водночас у системі Національної поліції можуть розроблятися внутрішні методичні вказівки й алгоритми, які мають рекомендаційний характер для роботи того чи іншого підрозділу поліції. Вони належать до так званого методичного нормування.

Отже основними видами актів, які документально оформлюють застосування організаційно-нормативних методів, є такі: положення, інструкція, штатний розпис, посадова інструкція, правила, нормативи.

Далі розглянемо організаційно-розпорядчі методи публічного адміністрування в органах Національної поліції.

Якщо організаційно-нормативні методи спрямовано на побудову підґрунтя функціонування системи Національної поліції, то організаційно-розпорядчі застосовуються протягом поточної організаційної роботи, що ґрунтується на нормативній базі, яка є наслідком застосування організаційно-нормативних методів адміністрування. Розпорядчу діяльність спрямовано на вирішення конкретних ситуацій, що виникають у діяльності відповідного органу чи підрозділу Національної поліції, на відміну від нормативних, що застосовуються до типових ситуацій функціонування поліцейської системи.

Розпорядчі методи полягають у владному наданні підлеглим відповідних доручень,

указівок і наказів, що мають такі форми вираження: нормативні або індивідуальні управлінські акти, резолюції про порядок виконання окремих документів (активне розпорядництво). Також до форм вираження поточного розпорядництва можна віднести рішення оперативних нарад і колегій органів та підрозділів Національної поліції, що оформлюються у від-

повідних протоколах засідань, а також здійснення владного впливу на підпорядковані об'єкти в процесі інструктажів та інспектувань, які документально оформлюються актами, довідками, рекомендаціями тощо. Останній порядок застосування поточного розпорядництва називають пасивним.

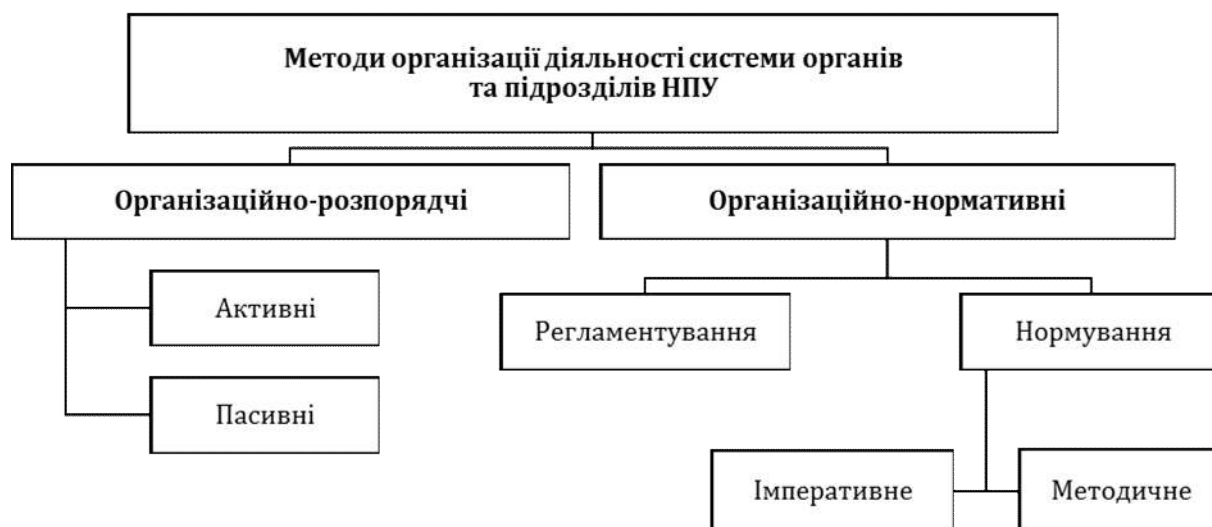

Рисунок 1 – Класифікація методів організації діяльності системи органів НПУ

Методи прийняття управлінських рішень у процесі здійснення публічного адміністрування важко переоцінити, адже застосування вищевказаних як організаційно-нормативних, так і організаційно-розпорядчих методів пов'язано із прийняттям відповідного рішення про необхідність здійснення тієї чи іншої дії.

Якщо проаналізувати спеціальну літературу з технологій ухвалення управлінських рішень, то слід виділити такі етапи їх розробки та прийняття: збір інформації про можливі проблеми, ідентифікація проблем, виявлення причин та умов їх виникнення, прогнозування розвитку ситуації, вироблення варіантів рішень проблем, відбір основних варіантів управлінських рішень, розробка сценаріїв розвитку ситуації, експертне оцінювання, ухвалення рішення, контроль та оцінка виконання рішення [7, с. 245, 250; 8, с. 95–98; 19].

Зрозуміло, що на кожному етапі можуть використовуватися властиві йому методи, тоді як обсяг публікації дозволяє нам зупинитися на такому більш повному сценарії викладення матеріалу, а отже розгляне найбільш типові методи, що зустрічаються у процесі розробки та прийняття рішень в процесі здійснення публічного адміністрування в органах Національної поліції.

Загальнонаукові методи. До них слід віднести такі: 1) аналіз і синтез, які здійснюються на всіх етапах розробки й ухвалення управлінського рішення, зокрема на етапі ідентифікації проблеми, під час дослідження поточної ситуації, визначення сильних і слабких сторін, оцінювання наслідків ухвалення рішення, вироблення сценаріїв застосування рішення; 2) методи індукції та дедукції, наприклад для узагальнення досвіду інших підрозділів під час прийняття схожих рішень, виявлення причин виникнення ситуації, яка потребує прийняття управлінського рішення або видання нормативного управлінського акта.

Методи соціологічних досліджень (опитування, анкетування, інтерв'ю) широко використовуються для пошуку та виявлення проблем в управлінській діяльності, а також на етапах експертного оцінювання та оцінювання прийнятого рішення, його впливу на систему роботи органів, підрозділів та окремих осіб, на яких було спрямовано рішення.

Евристичні методи ґрунтуються на логіці та творчому мисленні. Вони застосовуються поряд з іншими формалізованими методами та спрямовуються на вироблення рішень, які характеризуються нестандартними підходами до вирішення поточних проблем у діяльності

Національної поліції. Серед таких методів слід відмітити методи прямого та зворотного мозкового штурму, метод ключових питань, метод асоціацій, метод інверсії, метод аналогій, метод «що-якщо?».

Наприклад, метод ключових питань передбачає такі дії: формулювання переліку питань, які дозволяють здійснити кращий аналіз ситуації/проблеми, формулювання стандартного переліку ключових питань, орієнтацію на проблему й оптимальний результат, створення багаторівневої структури інформації та подрібнення її на окремі категорії, конкретизацію цілей і результатів рішення. Метод асоціацій складається з декількох етапів, як-то: розробка декількох формулювань проблеми, пошук асоціативних образів, генерування ідей [20].

Серед інших методів публічного адміністрування, що використовуються в процесі розробки, прийняття управлінських рішень і контролю за їх виконанням, можна також виділити і такі:

- методи прямого й опосередкованого спостереження; вони застосовуються на будь-якому етапі, зокрема під час оцінювання наслідків ухвалення рішення, під час вироблення варіантів оптимального рішення, в процесі експертного оцінювання варіантів ухвалення рішення тощо;

- методи планування та прогнозування; застосування планування обумовлюється, з одного боку, необхідністю чіткого вироблення процедури реалізації рішень, а з іншого – впорядкуванням процедури контролю за їх виконанням. Прогнозування здебільшого використовується під час вибору оптимального варіанту управлінського рішення, під час оцінювання його подальшого впливу на роботу виконавців чи окремих поліцейських підрозділів;

- методи моделювання ситуації та розробки сценаріїв, використовуються під час складання планів дій органів і підрозділів Національної поліції в нетипових ситуаціях, під час розробки стратегічних документів – концепцій і стратегій;

- статистичні методи, що застосовуються для оцінювання поточної ситуації за певними формальними показниками на початку розробки рішення, під час підбиття підсумків певної роботи та ін.

Висновки

Проведене дослідження дозволяє сформулювати такі твердження та зробити такі узагальнення:

Список бібліографічних посилань

1. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.

1. Методи публічного адміністрування в органах Національної поліції являють собою застосовувані уповноваженими суб'єктами в межах їх компетенції прийоми та способи владно-управлінського впливу, спрямовані на впорядкування організаційної структури системи Національної поліції України, планування, підготовку, розробку, виконання та реалізацію управлінських рішень, організацію діяльності апарату управління, здійснення документального, інформаційного, кадрового та психологічного забезпечення діяльності органів і підрозділів Національної поліції.

2. Методи публічного адміністрування в органах Національної поліції України доцільно поділяти на методи організації діяльності системи органів та підрозділів Національної поліції України та методи підготовки, прийняття та виконання управлінських рішень у системі Національної поліції.

3. Методи організації діяльності системи органів та підрозділів Національної поліції України – це сукупність прийомів і способів, які забезпечують прямий вплив на формування та функціонування загальної системи органів і підрозділів Національної поліції України. Методи організації діяльності системи органів Національної поліції доцільно поділити на два види: організаційно-нормативні й організаційно-розпорядчі.

4. Методи підготовки, прийняття та виконання управлінських рішень у системі Національної поліції є прийомами та способами, що застосовуються на всіх етапах реалізації владно-розпорядчих повноважень суб'єктів публічного адміністрування, допомагають оптимальним чином здійснювати управлінську діяльність, оцінювати її ефективність і робити подальший прогноз розвитку ситуації. До зазначених методів слід віднести загальнонаукові методи, методи соціологічних досліджень, евристичні методи, методи прямого й опосередкованого спостереження, методи планування та прогнозування, методи моделювання ситуації та розробки сценаріїв, статистичні методи.

Подальшими перспективними напрямками наукових досліджень визначимо дослідження механізму публічного адміністрування в органах Національної поліції України.

2. Адміністративне право : підручник / за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Харків : Право, 2010. 624 с.
3. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. Київ : Атіка, 2007. 624 с.
4. Дзюндзюк В. Б., Мельтюхова Н. М., Фоміцька Н. В. та ін. Публічне адміністрування в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Корженка, Н. М. Мельтюхової. Харків : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2011. 306 с.
5. Миронюк Р. В. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Публічне адміністрування» для здобувачів, що навчаються на другому (магістерському) рівні вищої освіти за спеціальністю 081 Право. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2016. 81 с.
6. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід : монографія / за заг. ред. С. Чернова, В. Воронкової, В. Банаха, О. Сосніна, П. Жукаускаса ; Запоріж. держ. інж. акад. Запоріжжя : ЗДІА, 2016. 606 с.
7. Гуторова О. О. Адміністративний менеджмент : навч. посіб. / Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. Харків : ХНАУ, 2014. 383 с.
8. Дунда С. П., Побережна М. П. Адміністративний менеджмент : конспект лекцій для студентів напрямку 6.030601 «Менеджмент» ден. та заоч. форм навчання. Київ : Нац. ун-т харч. технологій, 2013. 122 с.
9. Щєбликіна І. О., Грибова Д. В. Основи менеджменту : навч. посіб. Мелітополь : ВБ «ММД», 2015. 479 с. URL: https://pidruchniki.com/75157/mededzhment/metodi_menedzhmentu (дата звернення: 20.10.2018).
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. С. 671.
11. Колпаков В. К., Кузьменко О. В. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. С. 184.
12. Мескон М. Основы менеджмента. М. : Дело, 1998. С. 62.
13. Управление организацией : энцикл. слов. / под ред. А. Г. Поршнева, А. Я. Кибанова, В. Н. Гунина. М. : Инфра-М, 2001. С. 196.
14. Синявська О. Ю. Методи управління // Управління органами Національної поліції України : підручник / за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Стильна тип., 2017. С. 48–53. Підрозд. 1.5. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/2179> (дата звернення: 20.10.2018).
15. Бандурка О. М. Управління в органах внутрішніх справ України : підручник. Харків : Ун-т внутр. справ, 1998. С. 38.
16. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. Луцьк : Ред.-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. С. 291, 295.
17. Мельник А. Ф., Оболенський О. Ю., Васіна А. Ю., Гордієнко Л. Ю. Державне управління : навч. посіб. / за ред. А. Ф. Мельник. Київ : Знання-Прес, 2003. С. 104–106.
18. Курс адміністративного права України : підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 808 с. URL: <http://westudents.com.ua/glavy/64337-1-ponyattya-ta-vidi-form-publchnogo-admnstruvannya.html> (дата звернення: 15.07.2018).
19. Зєніна-Біліченко А. С. Конспект лекцій з дисципліни «Публічне адміністрування» : для здобувачів вищої освіти другого (магістер.) рівня зі спец. 071 «Облік і оподаткування», Форми навчання: очна, заочна / МОН України, Дніпров. держ. техн. ун-т. Кам'янське, 2017. С. 62–64.
20. Грінченко Ю. Л. Методичний посібник з дисципліни «Методи прийняття управлінських рішень» освітньо-професійної програми спеціальності 7.050201 «Менеджмент організацій» / МОН України, Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Ін-т математики, економіки і механіки. Одеса, 2010. С. 32. URL: <http://fs.onu.edu.ua/clients/client11/web11/metod/imem/grinchenko.pdf> (дата звернення: 20.10.2018).

Надійшла до редколегії 22.10.2018

БУГАЙЧУК К. Л. МЕТОДИ ПУБЛИЧНОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ В ОРГАНАХ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ УКРАИНЫ: ОБЩЕТЕОРЕТИЧЕСКИЙ ПОДХОД

Исследованы общетеоретические подходы к содержанию термина «метод деятельности». На основании исследования научных трудов по теории государственного управления, административного права, административного менеджмента и публичного администрирования сформулировано авторское определение понятия «методы публичного администрирования в органах Национальной полиции Украины».

Осуществлена классификация методов публичного администрирования в органах Национальной полиции и выделены особенности их применения в управленческой деятельности органов и подразделений полиции.

Полученные результаты являются составной частью научного исследования автора относительно анализа процесса публичного администрирования в органах Национальной полиции Украины и могут быть использованы при осуществлении других фундаментальных и прикладных научных исследований в сфере управленческой деятельности правоохранительных органов.

Ключевые слова: *методы деятельности, методы управления, публичное администрирование, методы публичного администрирования, Национальная полиция Украины.*

BUHAICHUK K. L. METHODS OF PUBLIC MANAGEMENT WITHIN THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE: GENERAL THEORETICAL APPROACH

The author of the article has studied general theoretical approaches to the content of the term of «method of activity». Based on the research of scientific works on the theory of state governance, administrative law, administrative management, public management, the author has formulated own definition of the concept of «methods of public management within the agencies of the National Police of Ukraine», which are methods and approaches of authoritative and management influence management applied by authorized entities within their competence aimed at streamlining the organizational structure of the system of the National Police of Ukraine, planning, preparation, development, execution and implementation of management decisions, organization of the work of the management apparatus, implementation of documentary, informational, personnel, psychological provision of the activities of the agencies and units of the National Police.

The classification of methods of public management within the National Police has been carried out and the features of their application in the management activities of police agencies and units have been highlighted.

Thus, the methods of public management within the National Police should be divided into 2 types: organizational and regulatory, organizational and administrative. Among organizational and administrative methods of public management, it is advisable to distinguish active and passive methods. In turn, organizational and regulatory methods should be divided into regulation and norming, which can be methodical and imperative by the nature of its implementation.

The methods of preparation, acceptance and execution of management decisions in the system of the National Police have been separately considered. These include: general scientific methods (analysis, synthesis), methods of sociological research, heuristic methods, methods of direct and indirect observation, methods of planning and forecasting, methods for modeling the situation and developing scenarios, statistical methods.

Keywords: *methods of activity, methods of governance, methods of public management, National Police of Ukraine.*

МИХАЙЛО ЮРІЙОВИЧ БУКРЕЄВ,

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра загальноправових дисциплін;*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9863-3660>,

e-mail: bukreev.adm@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕЛІКТИ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проаналізовано вітчизняні дослідження у науці адміністративного права з метою визначення поняття та виокремлення специфічних ознак адміністративної відповідальності за делікти у сфері банківської діяльності. Розглянуто наукові підходи до визначення адміністративної відповідальності за делікти у сфері банківської діяльності. Окреслено наукові теорії, які дають тлумачення адміністративної відповідальності за делікти у сфері банківської діяльності, та сформульовано специфічні ознаки, властиві адміністративній відповідальності у сфері банківської діяльності.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративні делікти, банківська діяльність.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Сучасний економічний і соціально-політичний стан розвитку України спонукає проводити глибокі наукові дослідження у сфері адміністративної відповідальності за делікти взагалі і, зокрема, у сфері банківської діяльності. Аналіз існуючої доктрини щодо адміністративної відповідальності за делікти свідчить про тривалий пошук спільного знаменника між концептуальними засадами, на яких ґрунтується інститут адміністративної відповідальності за делікти, та сучасними вимогами часу у створенні ефективного механізму державного примусу, де буде забезпечено пріоритет прав і свобод людини. З огляду на це зробимо спробу дослідити вже існуючі основні вітчизняні теорії адміністративної відповідальності за делікти та сформулювати власну думку стосовно адміністративної відповідальності за делікти у сфері банківської діяльності.

Стан дослідження проблеми

Загальним питанням адміністративної деліктності приділялась увага в наукових працях О. М. Бандурки, Д. М. Бахраха, Ю. П. Битяка, С. М. Гусарова, Є. В. Додіна, Л. В. Ковалю, В. К. Колпакова, А. Т. Комзюка, О. Ю. Салманової, Д. М. Лук'янца, О. І. Миколенка та ін.

Проблемні питання адміністративної деліктності у сфері банківської діяльності розглядали в наукових дослідженнях вітчизняні як теоретики, так і практики А. Баришніков,

Т. Власова, А. Гольцева, В. Грошева, С. Надобко, М. Трипольська, М. Чернов та ін. Так, А. Баришніков у своїх наукових дослідженнях аналізує концептуальні засади, пов'язані з розвитком інституту адміністративних стягнень та його застосування на прикладі банківської діяльності [1]. Т. Власова здійснює аналіз нормативно-правових актів щодо підстав застосування заходів впливу НБУ та виявлення їх особливостей і на основі цього формує перелік найбільш яскраво виражених підстав, а також визначає напрямки вдосконалення їх правового регулювання [2]. Але поряд із цим вважаємо, що тема адміністративної відповідальності за делікти у сфері банківської діяльності потребує подальшої поглибленої розробки та висвітлення.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є обґрунтування наукового розуміння проблем адміністративної відповідальності за делікти у сфері банківської діяльності, серед іншого виокремлення закономірностей і специфічних ознак адміністративної відповідальності банківських установ та фізичних осіб за порушення законодавства у сфері банківської діяльності. Вона конкретизується в таких *завданнях*: окреслення підходів до визначення сутності адміністративної відповідальності, що існують у науці адміністративного права; формулювання та розкриття змісту ознак адміністративної відповідальності за делікти у сфері банківської діяльності.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній науці адміністративного права здійснено дослідження адміністративної відповідальності за адміністративні делікти у сфері банківської діяльності. У статті сформульовано низку нових теоретичних висновків та практичних узагальнень і пропозицій, зокрема вперше:

- сформульовано визначення адміністративної відповідальності за адміністративні делікти у сфері банківської діяльності;
- визначено й охарактеризовано специфічні ознаки адміністративної відповідальності за делікти у сфері банківської діяльності.

Виклад основного матеріалу

У наукових працях підкреслюється особливість адміністративної деліктності, яка полягає у негативності цього соціального явища. Але поряд із цим слід зазначити, що боротьба з адміністративними проступками є своєрідним запобіжним заходом щодо вчинення тяжких правопорушень – злочинів, зокрема і у сфері банківської діяльності.

Базовою правовою нормою у протидії адміністративної деліктності є п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, яка закріплює фундаментальні положення стосовно того, що виключно законами України визначаються засади адміністративної відповідальності за діяння, які є деліктами. Важливо, що адміністративна відповідальність за вчинення деліктів отримала закріплення на конституційному рівні, що є вагомим для правової держави. Завдяки цьому у громадян формуються високі моральні принципи й належна правосвідомість, що забезпечить охорону прав і свобод людини у банківській сфері та протидію злочинності, підтримає економічну безпеку й порядок у державі та суспільстві.

Адміністративну відповідальність разом з відповідальністю кримінальною науковці розглядають як «універсальний засіб охорони суспільних відносин, які регулюються різними галузями права – конституційним, цивільним, трудовим, природоресурсовим, фінансовим, власне адміністративним. Іншими словами, законодавство про адміністративні проступки – це своєрідний збірник санкцій значної частини галузевих правових норм. Цим обумовлюється значення адміністративної відповідальності не тільки як адміністративно-правового інституту, але і як складової всієї правової системи держави» [3, с. 2].

Незважаючи на значну наукову цікавість і численні наукові дослідження проблем адміністративної відповідальності за делікти, у законодавстві це поняття досі не знайшло свого відображення. Існує велика кількість досліджень у сфері адміністративної відповідальності за делікти, де аналізуються і робляться висновки щодо сутності досліджуваного явища та вдосконалення його дієвості. Підкреслимо те, що наукові дослідження останнім часом пішли далеко вперед, а у законодавчому регулюванні ми все ще керуємось нормами, не адаптованими до вимог сучасності.

Логіка дослідження спонукає нас проаналізувати доктринальні підходи до розуміння адміністративної відповідальності.

До класичних визначень адміністративної відповідальності можна віднести такі:

1. це «застосування до осіб, які вчинили адміністративні проступки, адміністративних стягнень, що тягнуть для цих осіб обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру і накладаються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і у порядку, встановлених нормами адміністративного права» [3, с. 4];

2. це «накладення на порушника загальнообов'язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що тягнуть за собою для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру» [4, с. 562].

Розуміння, яке останнім часом вкладається у формулювання «обтяжливі наслідки матеріального і морального характеру», для делінквента не має належного змістового навантаження, а санкції адміністративно-правових норм потребують перегляду й адаптування до вимог сучасності.

Ретельного вивчення потребує визнання інституту адміністративної відповідальності, сформульоване Д. М. Лук'янцем: це «сукупність норм, які визначають структуру, принципи і правила функціонування механізму реалізації в адміністративному порядку санкцій правових норм, які мають форму стягнень» [5, с. 28].

На думку Т. О. Коломoeць, адміністративна відповідальність – це «різновид юридичної відповідальності, специфічна форма негативного реагування з боку держави в особі уповноважених органів на відповідну категорію протиправних діянь (насамперед

адміністративних проступків), а особи, які вчинили зазначені правопорушення, повинні відповісти перед уповноваженим державним органом за свої неправомірні дії і понести адміністративне стягнення в установлених законом формах і порядку» [6, с. 9].

С. В. Надобко, досліджуючи сферу адміністративної відповідальності за порушення законодавства про банки і банківську діяльність, визначає її як невід'ємну складову банківського нагляду, здійснюваного Національним банком України, а на більш високому рівні узагальнення – як один із засобів державного регулювання діяльності банків [8, с. 13].

Підбиваючи підсумок з розглянутих доктринальних визначень, ми за допомогою дедуктивного методу пізнання зробимо спробу спочатку окреслити специфічні ознаки, властиві адміністративній відповідальності за делікти у сфері банківської діяльності, а потім вже дати її авторське визначення.

Адміністративній відповідальності за делікти у сфері банківської діяльності властиві такі специфічні ознаки, які відрізняють її від інших видів юридичної відповідальності:

1) вона настає за адміністративні делікти, що не становлять великої суспільної небезпеки порівняно з кримінальними правопорушеннями; полягає у тому, що протиправні діяння, які посягають на суспільні відносини у сфері банківської діяльності охоронювані законом, зумовлюють у згаданих відносинах певні негативні зміни, тоді як суспільно небезпечні наслідки таких діянь проявляються або як заподіювана ними шкода, або як реальна небезпека заподіяння такої шкоди;

2) проявляється в накладенні на порушників певних видів адміністративних стягнень, виключним видом стягнення саме за адміністративні делікти у сфері банківської діяльності є штраф;

3) стягнення накладається виключно Національним банком України, якому таке право надається законодавчими актами;

4) між уповноваженою посадовою особою НБУ й делінквентом відсутні службові відносини;

5) адміністративна відповідальність ґрунтується на нормативній, фактичній та процесуальній підставах; вона є нормативно визначеним засобом охорони банківського законодавства що діє в державі, а нормативна підстава застосування такої відповідальності передбачає наявність матеріальної норми із заборonoю здійснювати таке діяння,

де встановлюється адміністративне стягнення за його вчинення;

6) адміністративна відповідальність за делікти, що посягають на банківське законодавство, пов'язана з примусом та із негативними для делінквента наслідками (морального, організаційного або матеріального характеру), полягає в тому, що НБУ має право накладати на банки штрафи в розмірі, передбаченому законодавством; у разі незастосування штрафів з метою забезпечення виправлення ситуації або запобігання подальшим порушенням чи подальшій втраті банком своїх активів Національний банк України має застосовувати інші заходи впливу відповідно до ст. 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність»;

7) адміністративна відповідальність супроводжується державним і громадським осудом делінквента та вчиненого ним діяння;

8) застосування адміністративного стягнення не тягне за собою судимості та звільнення з роботи.

Зупинимось детальніше на нормативних підставах. Адміністративна відповідальність настає за делікти, що посягають на порядок здійснення операцій з електронними грошима (ст. 163-14 КУпАП України), порядок переказу коштів в Україні, що регулюється нормативно-правовими актами Національного банку України, або за здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку (ст. 166-5 КУпАП України), порядок припинення юридичної особи або підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця (ч. 3 та 4 ст. 166-6 КУпАП України), порушення законів України та нормативно-правових актів Національного банку України щодо здійснення нагляду (оверсайту) платіжних систем та систем розрахунків (ст. 166-20 КУпАП України). Відповідальність завжди настає внаслідок протиправної дії (бездіяльності) особи та є наслідком винного діяння.

Законом України «Про банки і банківську діяльність»¹ (ст. 73) передбачається відповідальність у таких випадках, у разі порушення банками або іншими особами, які можуть бути об'єктом перевірки Національного банку України, банківського законодавства, законодавства у сфері запобігання та протидії

¹ Про банки і банківську діяльність : закон України від 07.12.2000 № 2121-III : редакція від 01.10.2018.

легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, нормативно-правових актів Національного банку України, його вимог, або здійснення ризикової діяльності, яка загрожує інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, застосування іноземними державами або міждержавними об'єднаннями або міжнародними організаціями санкцій до банків чи власників істотної участі у банках, що становлять загрозу інтересам вкладників чи інших кредиторів банку та/або стабільності банківської системи. НБУ має право застосувати заходи впливу адекватно вчиненому порушенню або рівню такої загрози.

Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»¹ передбачає відповідальність банків, платника, стягувачів, належних отримувачів, установ – учасників платіжних систем, еквайрів та емітентів у разі здійснення переказу.

Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення об'єктами нагляду (оверсайта) законодавства України з питань діяльності платіжних систем в Україні передбачає право НБУ застосовувати до делінквентів такі заходи впливу: проведення переговорів з особами, які є об'єктами нагляду (оверсайта), стосовно необхідності приведення їх діяльності у відповідність до встановлених законодавством України вимог; письмове застереження щодо усунення порушень; обмеження, зупинення чи припинення надання окремих видів послуг у платіжних системах в Україні; накладання штрафів на посадових осіб юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців, які є об'єктами нагляду (оверсайта), відповідно до КУпАП у порядку, визначеному Положенням про порядок накладення адміністративних штрафів; виключення платіжної системи/учасника платіжної системи/оператора послуг платіжної інфраструктури з реєстру платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури; заборона здійснення діяльності в Україні².

¹ Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : закон України від 05.04.2001 № 5284-VI : редакція від 04.06.2017.

² Про затвердження Положення про застосування Національним банком України заходів

Фактичною підставою настання адміністративної відповідальності в сфері банківської діяльності є наявність у діях особи складу адміністративного проступку, поняття, ознаки та склад якого закріплено в КУпАП. У сфері банківської діяльності такою підставою є адміністративний делікт у вигляді порушення банківського законодавства, законодавства, яке регулює переказ коштів в Україні, нормативно-правових актів Національного банку України або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку (ст. 166-5 КУпАП).

Процесуальна підстава полягає у наявності індивідуального акта правозастосування, винесеного НБУ та спрямованого на припинення правопорушення у сфері банківської діяльності, відновлення порушеного права або притягнення винних до відповідальності. Згідно з КУпАП правом розглядати справи про адміністративні правопорушення, які посягають на банківське законодавство, й ухвалювати рішення з цього приводу наділено Національний банк України. Це здійснюється просто й оперативно.

Відсутність хоча б однієї зі згаданих вище підстав робить адміністративну відповідальність у сфері банківської діяльності неможливою.

Висновки

Адміністративна відповідальність за делікти у сфері банківської діяльності – це застосування до делінквента (фізичної чи юридичної особи) за порушення банківського законодавства Національним банком України заходів впливу, передбачених відповідною адміністративно-правовою нормою.

Відповідальність за адміністративні делікти у сфері банківської діяльності є елементом механізму державного менеджменту, покликаного відновити порушені правовідносини у сфері банківської діяльності, що охороняються відповідною адміністративно-правовою нормою, шляхом накладення на делінквента адміністративних стягнень.

впливу за порушення об'єктами нагляду (оверсайта) законодавства України з питань діяльності платіжних систем в Україні : постанова правління Нац. банку України від 19.12.2013 № 524 : редакція від 13.06.2018.

Список бібліографічних посилань

1. Баришніков А. Г. Адміністративний штраф: концептуальний підхід до оновлення змісту (на прикладі банківської діяльності). *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 114–118. URL: http://www.kul.kiev.ua/images/chasop/2009_3/CHAS09_114.pdf (дата звернення: 20.10.2018).
2. Власова Т. М. Підстави застосування заходів впливу НБУ. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2006. Т. 16. С. 159–165. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/58421/5/Vlasova_legal_fact1.pdf (дата звернення: 20.10.2018).
3. Адміністративна відповідальність в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. А. Т. Комзюка. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Ун-т внутр. справ, 2000. 99 с.
4. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків : Золота миля, 2011. 584 с.
5. Колпаков В. К. Адміністративно-деліктний правовий феномен : монографія. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 528 с.
6. Лук'янець Д. М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія і практика правового регулювання : монографія. Суми : Унів. кн., 2006. 367 с.
7. Адміністративна відповідальність : навч. посіб. / за заг. ред. Т. О. Коломoeць. Київ : Істина, 2011. 184 с.
8. Надобко С. В. Адміністративна відповідальність за порушення законодавства про банки і банківську діяльність : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 32 с. URL: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/11855/2/aref-Nadobko.pdf> (дата звернення: 20.10.2018).

Надійшла до редколегії 22.10.2018

БУКРЕЕВ М. Ю. ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА АДМИНИСТРАТИВНЫЕ ДЕЛИКТЫ В СФЕРЕ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Проанализированы отечественные исследования в науке административного права с целью определения понятия и выделения специфических признаков административной ответственности за административные деликты в сфере банковской деятельности. Рассмотрены научные подходы к определению административной ответственности за деликты в сфере банковской деятельности. Очерчены научные теории, дающие толкование административной ответственности за деликты в сфере банковской деятельности и сформулированы специфические признаки, свойственные административной ответственности в банковской деятельности.

Ключевые слова: административная ответственность, административные деликты, банковская деятельность.

BUKREEV M. YU. RESPONSIBILITY FOR ADMINISTRATIVE DELICTS WITHIN BANKING OPERATIONS

The article is focused on scientific problems of administrative law. The author analyzed the scientific notions of administrative responsibility. The author gave a definition of administrative responsibility for administrative delicts within banking operations. The author identified specific features of administrative responsibility within banking operations. The article deals with the scientific approaches to the definition of responsibility for administrative delicts within banking operations. The author, with the help of the deductive method, outlines the scientific theories that interpret the responsibility for administrative delicts within banking operations. The author of the article substantiates the theory of responsibility for administrative delicts within banking operations, namely: security, punitive, management, coercion, obligation, conviction.

The author considers the features that are inherent for administrative responsibility within banking operations. The author names specific features that are inherent for administrative responsibility within banking operations, namely: small public harm is based on normative, factual and procedural grounds, has negative consequences for delinquency, is accompanied by public condemnation of delicts, does not involve cryptography.

It has been concluded that administrative responsibility for delicts within banking operations is the application of enforcement action for a delinquent offender (an individual or a legal entity) for the violation of banking legislation by the National Bank of Ukraine that are stipulated by the relevant administrative and legal norm. Responsibility for administrative delicts within banking operations is an element of state management mechanism, challenged to restore violated legal relations within banking operations that is protected by the relevant administrative and legal norm by imposing administrative fines for a delinquent offender.

Keywords: administrative responsibility, administrative delicts, banking operations.

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 343.14(477)“08/12”(092)

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2018.2.03>

ВОЛОДИМИР АНАТОЛІЙОВИЧ ГРЕЧЕНКО,

доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра соціально-гуманітарних дисциплін;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6046-0178>,
e-mail: grechenko18@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСОРОМ О. І. ПАЛЮМБЕЦЬКИМ (1811–1897) СУДОВИХ ДОКАЗІВ ДОБИ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Проаналізовано творчий доробок професора та ректора Харківського університету О. І. Палюмбецького стосовно деяких аспектів права Київської Русі. Основну увагу приділено його науковим поглядам щодо судових доказів у давньоруському законодавстві порівняно з германським. Проаналізовано, як оцінювалися вченим такі докази, як власне зізнання, різного роду випробування, показання свідків.

Ключові слова: історія права, О. І. Палюмбецький, Київська Русь, Руська Правда, судові докази.

Оглядова стаття

Постановка проблеми

Історико-правова наука в Україні пройшла значний шлях у своєму розвитку. Її витоки – у діяльності вчених університетів на теренах України, які працювали ще у першій половині XIX ст. Одним із таких піонерів історії права був професор, а згодом багаторічний ректор Харківського університету О. І. Палюмбецький. Свою докторську дисертацію він присвятив судовим доказам доби Київської Русі, провівши їх порівняльний аналіз з відповідним за часом германським законодавством. Ця робота була першою у багатьох сенсах у даній науковій проблематиці, і аргументи та міркування її автора не втратили свого значення і донині.

Стан дослідження проблеми

Життя та діяльність А. І. Палюмбецького почали досліджуватися ще до революції 1917 р. М. Ф. Сумцов [1] та А. М. Фатєєв [2], які у коротких нарисах змалювали основні віхи життя та напрями наукових інтересів ученого. У наші часи цим же аспектам приділили увагу В. С. Бакіров, С. І. Посохов [3], К. Г. Михайлова [4], – вони висвітлювалися в нарисах з історії юридичного факультету Харківського університету ім. В. Н. Каразіна [5]. Проте всі ці публікації достатньо стисло розкривають науковий доробок А. І. Палюмбецького. Певний виняток становить стаття Т. В. Гукової, де його біогра-

фія висвітлюється найдетальніше, проте авторка подає лише висновки з його докторської дисертації, не аналізуючи її змісту [6].

Мета і завдання дослідження

Виходячи з вищевказаного, автор поставив собі за мету висвітлити науковий доробок О. І. Палюмбецького у галузі історії права. Ця мета конкретизується у таких завданнях: показати, як оцінювалися вченим показання свідків; яке значення він надавав випробуванням у системі судових доказів доби Київської Русі; у чому бачив особливості руського законодавства щодо судових доказів порівняно з германським.

Наукова новизна дослідження

Уперше розкрито сутність наукового внеску О. І. Палюмбецького у дослідження історії права періоду Київської Русі, показано, які судові докази цієї доби він вважав основними, зокрема розкрито його розуміння значення показів свідків (у тому числі видоків та послухів), випробувань, присяги.

Виклад основного матеріалу

Щодо року народження Олександра Івановича Палюмбецького – то ще в дореволюційні часи тут були певні розходження. М. Ф. Сумцов (1897 р.), а за ним сучасна дослідниця Т. В. Гукова стверджують, що це відбулося

у 1810 р. [1; 6, с. 44]. А. М. Фатєєв (1908 р.) і з ним більшість сучасних істориків – що у 1811 р. [2, с. 292; 3]. Народився він (і тут розбіжностей немає) у Казані в родині священика. Освіту одержав у Казанській духовній семінарії. З 1829 р. – студент філософсько-юридичного факультету Головного педагогічного інституту в Петербурзі. У 1836–1838 рр. продовжив навчання за кордоном. Після повернення призначений у Харківський університет. У 1844 р. захистив докторську дисертацію за темою «Про систему судових доказів стародавнього германського права порівняно з Руською Правдою і пізнішими руськими законами, які перебувають з ним у найближчому співвідношенні» («О системе судебных доказательств древнего германского права сравнительно с Русскою Правдою и позднейшими русскими законами, находящимися с ним в ближайшем соотношении») [7].

У тому ж році І. О. Палюмбецький був обраний екстраординарним, а далі і ординарним професором університету (1845 р.) [8]. Будучи ад'юнктом, професором кафедри енциклопедії права і історії філософії права, читав лекції з історії російського права, законодавства, історії державних установ, курс основних законів Російської імперії і законів про стани, а також з кримінального права [9]. Вперше в університеті ним були введені заняття з практичного діловодства. У 1854 р. уже професор Палюмбецький (у 1863–1866, 1869–1870, 1872 – декан юридичного факультету, 1850–1852, 1872–1873 рр. ректор Харківського університету) [3] у день урочистих актів університету (30 серпня) зробив доповідь з історико-правової тематики «Про походження та поширення пенітенціарної системи» («О происхождении и распространении пенитенциарной системы») [10].

У своїх лекціях з дисципліни «Енциклопедія права» (як відомо, аналог теорії права в сучасному розумінні), О. І. Палюмбецький особливе місце відводив філософії права Гегеля, присвячуючи йому спеціальну лекцію, підкреслюючи його внесок у теорію права [2, с. 294–295], передусім її філософсько-правове обґрунтування.

Завдяки своїй освіченості, ерудиції та високій культурі О. І. Палюмбецький користувався великим авторитетом у середовищі харківської інтелігенції та університетської професури. Він пішов із життя 18 вересня 1897 року [11] і похований у Харкові [12].

У своїй докторській дисертації дослідник відзначав, що у багатьох тогочасних дослі-

дженнях показано, що закони Руської Правди знаходилися під сильним впливом германського права, можливо, зміненого звичаями Скандинавії [7, с. 3]. Тому своїм завданням уважав установлення істини в цьому питанні, чому і присвятив своє дослідження.

Починаючи аналіз указаної проблеми, автор зазначає, що в період Київської Русі «була певна умовність та нетвердість судових установлень, оскільки ще не повною мірою встановився державний порядок» [7, с. 5]. Таким чином, він фокусує свою думку на тому, що розвиток судочинства значною мірою залежав від становлення державності на Русі – з її генезою відбувалася і еволюція юридичного процесу.

Як і більшість учених-правників ХІХ ст., О. І. Палюмбецький не оминув питання про роль помсти у розвитку судочинства в давню епоху. Вчений підкреслював, що «першою ідеєю, в якій виявляється серед народу ідея кримінального права, є помста, яка народжується з суб'єктивного почуття несправедливості ...» [7, с. 5]. І далі він пояснював, що «приватна помста оберталася взагалі проти злочинів ..., проти порушень миру (внутрішнього)» [7, с. 7]. Ці погляди О. І. Палюмбецького розвивали його наступники. Зокрема, М. Ф. Владимирський-Буданов відзначав, що подальше кримінальне право розвивалося генетично з помсти й викупів, які мають бути віднесені до явищ правомірних [13].

О. І. Палюмбецький звернув увагу на те, що відмітною рисою найдавніших законів у багатьох народів була тотожність приватного і кримінального права, за якою всі постанови стосовно приватних відносин осіб між собою були разом з тим і законом кримінальним і за їх порушення загрозувало певне покарання. О. І. Палюмбецький справедливо підкреслює, що в подібних законах не зустрічалася самотійність цивільних позовів. Навпаки – усі вимоги про повернення власності, привласненої незаконним чином іншою особою, були разом з тим і позовами кримінальними, на що закон відповідав задоволенням шляхом покарань. При цьому дослідник висловлював припущення, що причина подібної тотожності могла полягати в незначних обсягах власності у народів і тому у трудності омани стосовно належності речей [7, с. 8].

Учений показав значення приватної винагороди потерпілим за порушення їх прав. Дослідник вважав, що встановлення такої винагороди є кроком уперед у розвитку права, оскільки обмежує свободу помсти, що

домінувала раніше, замінюючи її в тих випадках, коли вона була заборонена законом.

Встановлення приватної винагороди мало важливий вплив на розвиток суспільної влади у народі, прискорювало перехід від давніх понять про правосуддя до засад, більш відповідних справжньому значенню держави. Як тільки з'явилася думка про те, що порушення приватних прав є разом з тим і порушенням загального порядку, винагорода стала зручною для її здійснення, поєднуючи інтереси суспільства в задоволенні з приватною владою, – задоволенні, що виражається первісно в особливих пенях за злочини, які платилися народу чи князю [7, с. 11]. Учений констатував, що у Руській Правді XIII ст. пені стають вже пануючою засадою [7, с. 12].

Значна увага в дисертації приділяється значенню показань свідків у тогочасному законодавстві. Дослідник виявив, що показання свідків у давньоруському праві слугували основою цілої системи, до них прив'язувалися всі інші докази. На противагу цьому у германців, зазначав О. І. Палюмбецький, допуск свідків – виняток, судження про більшість злочинів робляться на підставі присяги [7, с. 19]. У давньоруському ж праві свідки використовувалися і в судочинстві – при посвідченні результатів слідства, зробленого для відшукування по слідах винуватих у злочині [7, с. 25].

Про число свідків, яких вимагалось приводити до суду, в Руській Правді говориться не у усіх статтях, що викликає певну дискусію серед дослідників. На наш погляд, в тих статтях, де конкретно вказувалася їх кількість, сторони для підтвердження своєї правоти зобов'язані були надавати до суду вказане число свідків. У тому ж випадку, коли їх число не вказувалося в статті, то позивач і відповідач могли самі вирішувати, скільки свідків їм надати. Вони мали право обмежитися і одним очевидцем події [14].

О. І. Палюмбецький зробив припущення щодо того, ким були видоки та послухи. «Видоки – свідки очевидні, – писав він, – послухи – свідчили про те, що чули від інших. Свідчення останніх не могли бути довершеним доказом, а прирівнювалися до простих доказів» [7, с. 30].

Слід відзначити, що в літературі до сьогодні відсутня єдина думка про те, в чому саме полягає відмінність цих груп [15]. Згідно з однією точкою зору, видами іменувалися очевидці злочину, а послухами – особи, що свідчать «по слуху», тобто мають в розпорядженні яку-небудь інформацію про злочин, отриману від третіх осіб (Н. Гартунг, С. В. Пахман) [16;

17]. М. І. Ланге висунув версію, що послухи за свідчували чесну і добру поведінку відповідача [18], і ця думка набула певного поширення.

Розглядаючи питання про значення присяги в тодішньому судочинстві, О. І. Палюмбецький відзначав, що у давніх руських законах право доказувати присягою належало рівною мірою обвинувачувачу і обвинуваченому, з яких перший користувався нею тоді, коли не в змозі був надати ніяких доказів, навіть і недосконалих, а останній використовував присягу як засіб очищення від приведених проти нього доказів [7, с. 36–37]. Крім того, вчений зауважував, що у деяких кримінальних справах як виняток позивач міг навіть із самого початку доказувати своє обвинувачення присягою. Присяга, за Руською Правдою, з одного боку, не була останнім, можливим способом доказу для позивача, а з іншого, як у германців, – останнім засобом очищення для відповідача. Вона використовувалася обома сторонами в особливих випадках, поєднувалася ще й з іншими способами пізнання істини і визначалася у своєму застосуванні відомою ціною предмета, який підлягав судовому розгляду [7, с. 37].

Порівнюючи застосування присяги у цивільному судочинстві в германському та руському праві, дослідник вважав, що вони сходяться між собою в тому, що використовують присягу в подвійному аспекті, визначаючи її або як доказ, що вживається при відсутності інших звичайних засобів для підкріплення позову чи для захисту проти нього. У першому випадку присяга мала застосування у цивільних справах як спосіб захисту, на який відповідачу належало перше та безпосереднє право, і допускалася у германців у небагатьох випадках, в основному тих, що стосувалися сімейного права [7, с. 47–48]. У руському законодавстві вона застосовувалася при тяжбах по договорам займу між особами торгового класу, а також при відданні речей на зберігання, де закон сприяв людям, що робили добру справу для інших, надаючи їм легкий спосіб захисту [7, с. 48].

О. І. Палюмбецький дав пояснення застосуванню Божого суду у юридичному процесі давнього часу. «Германці та слов'яни, – писав він, – вважаючи Божество верховним суддею над людьми, були твердо переконані в тому, що воно у всіх сумнівних справах, усілякий раз, як тільки буде запитувати його земне правосуддя, відкриє правоту чи неправоту підсудних шляхом особливих знаків, які складаються, в основному, у відомих відхиленнях від постійного порядку природи чи дивах [7, с. 49].

Учений нагадав, що у германців як ордалії використовувалися жереб, поєдинок, випробування вогнем, киплячою чи холодною водою, освяченим хлібом, Святим Причастям, над тілом убитого, випробування хрестом [7, с. 50–53]. При цьому він вважав, що випадки застосування випробувань у наших предків порівняно були частішими, ніж у германців, у зв'язку з обов'язком позивача доказувати і відсутністю для відповідача твердої опори в присязі, як це було у давньому германському праві. Від цього, можливо, ордалії на Русі були явищем не таким тривалим [7, с. 56]. Проте у народі Божий суд вважався найбільш надійним методом доказу правоти [19].

О. І. Палюмбецький переконливо показав, у чому різниця між германським та руським правом при проведенні ордалій. Вона полягала, на його думку, в різниці основних засад стосовно *обов'язку* доказувати у справах кримінальних. За германським правом, уся тяжкість доказування лежала лише на відповідачеві [7, с. 57], у руському – була розділена між позивачем і відповідачем, і тому самі ордалії могли бути застосовані як однією, так і іншою стороною [7, с. 59].

Учений також показав, у яких випадках відповідач використовував випробування залізом чи водою. При цьому враховувалася цінність позову. Отже, це використовувалося для спростування недосконалих доказів, наведених позивачем, наприклад показань свідків, що містили які-небудь докази, та тверджень послухів. Особливості стосовно показів рабів, які свідчили, полягали в тому, що їх власник, у випадку сприятливого для відповідача закінчення ордалій, повинен був сплатити останньому за ті страждання, яких він зазнав, особливе, так зване залізне мито. Що стосується позивача, то досить вірогідно, що він сам піддавався випробуванням, якщо не надавав зі свого боку ніяких доказів свого позову чи обвинувачення [7, с. 60].

У дисертації дослідник виявив, що за давніми руськими законами користувалися правом заміщення іншими бійцями особи, що були нездатні битися через фізичні вади, вік, стать і звання, як, наприклад, духовні особи,

яким за церковними правилами зовсім було заборонено вступати у поєдинок [7, с. 68].

О. І. Палюмбецький, аналізуючи давні джерела права, дійшов висновку, що випробування, про які згадується в Руській Правді, є єдиним важливим зв'язком, на якому базується відносна близькість їх до законів германських відносно системи судових доказів. Але такий зв'язок, як він вважав, «здається занадто слабким для того, щоб утворити таку спорідненість між двома правами, які, незважаючи на випадкову подібність між собою, що походила від особливої схильності народу до відомих запозичень, утримують суворо особливий характер, наданий кожному з них особливими національними звичаями і поглядами» [7, с. 75].

У висновках до дисертації автор узагальнив наступні положення. По-перше, засади, виражені в давніх германських законах та Руській Правді, відносно помсти та приватної винагороди – різні. По-друге, звід, про який згадується в Руській Правді, не належить до судових доказів. По-третє, в установленні помічників при клятві можна бачити початки присяжних. По-четверте, право доказу присягою та ордаліями, за Руською Правдою, належить як позивачу, так і відповідачу. По-п'яте, поєдинок між сторонами, за руським правом, використовувався при недостатності доказів у позивача і, крім того, слугував доказом для відповідача, який міг замінити ним інші засоби захисту, окрім присяги. По-шосте, стосовно системи судових доказів вплив германського законодавства на давньоруське був незначним [7, с. 76].

Висновки

Отже, О. І. Палюмбецький був першим, хто ґрунтовно дослідив судові докази за давньоруським законодавством. Дослідник показав значення показань свідків у тогочасному судочинстві, охарактеризував роль у юридичному процесі видоків та послухів, висвітлив у ньому роль різних ордалій, порівняв Руську Правду та германські закони щодо способів доказування. Вчений вважав, що вплив германського права на право Київської Русі був малозначущим.

Список бібліографічних посилань

1. Н. С.-в. Палюмбецький (Александр Иванович) // Брокгауз Ф. А., Эфрон И. А. Энциклопедический словарь. СПб. : Типо-Литограф. И. А. Эфрона, 1897. Т. XXIIа: Оуэн – Патент о поединках. С. 663.
2. Фатеев Ар. Палюмбецький Александр Иванович // Биографический словарь профессоров и преподавателей юридического факультета : Юридический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905) / Харьков. ун-т ; под ред. М. П. Чубинского и Д. И. Багалая. Харьков : Печат дело, 1908. С. 292–295.

3. Бакіров В. С., Посохов С. І. Палюмбецький Олександр Іванович // *Юридична енциклопедія*. Київ : Укр. енцикл., 2002. Т. 4. С. 413.
4. Михайлева Е. Г. Палюмбецький Олександр Іванович (1811–1897) : Представитель гуманистической плеяды // *Служение Отечеству и долгу : очерки о жизни и деятельности ректоров харьк. вузов (1805–2004)* / под общ. ред. В. И. Астаховой и Е. В. Астаховой ; Нар. укр. акад. Харьков : НУА ; Золотые страницы, 2004. С. 36–37.
5. Палюмбецький Олександр Іванович // *Юридичний факультет: нариси з історії* / голов. ред. А. О. Червяцова. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2005. С. 32–33.
6. Гукова Т. В. Життєвий та науковий шлях професора О. І. Палюмбецького *Universitates = Университеты*. Харьков : ХНУ, 2010. № 3. С. 44–51.
7. Палюмбецький А. О системе судебных доказательств древнего германского права сравнительно с Русскою Правдою и позднейшими русскими законами, находящимися с ним в ближайшем соотношении : Рассуждение, написанное адъюнктом А. Палюмбецким для получения степени доктора права. Харьков : В Унив. тип., 1844. 76 с.
8. Палюмбецький Олександр Іванович // *Ректори Харківського університету (1805–2014) : біо-бібліогр. довід.* / уклад. В. Д. Прокопова, Р. А. Ставинська, М. Г. Швалб, Б. П. Зайцев, С. М. Куделко, С. І. Посохов, С. Б. Глибицька, Ю. Ю. Полякова ; редкол.: В. С. Бакіров (голов. ред.) ; наук. ред. С. М. Куделко ; ред. Н. М. Березюк, А. О. Давидова, О. С. Журавльова ; бібліогр. ред. С. Б. Глибицька, С. Р. Марченко, Ю. Ю. Полякова. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. С. 51.
9. Палюмбецький Олександр Іванович // *Професори Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Харків : Право, 2004. С. 83–84.
10. Палюмбецький А. О происхождении и распространении пенитенциарной системы : речь, написанная для произнесения в торжеств. собрании Имп. Харьк. ун-та, 30 авг. 1854 г. Харків : Тип. ун-та, 1854. 105 с.
11. Александр Иванович Палюмбецкий скончался 18-го сего сентября. *Харьковские губернские ведомости*. 1897. 19 сент.
12. Погребение А. И. Палюмбецкого. *Южный край*. 1897. 21 сент.
13. *Владимирский-Буданов М. Ф.* Обзор истории русского права. Изд. 5-е. Киев : Лито-типогр. Товарищества И. Н. Кушнерев и Ко., 1907. С. 315.
14. Головка О. М., Греченко В. А. Право Київської Русі в дослідженнях вчених університетів на теренах України у ХІХ – на початку ХХ ст. Харків : Константа, 2018. С. 375.
15. Греченко В. А. Професор С. В. Пахман: життя в науці та наука в житті. *Харківський історіографічний збірник*. 2014. Вип. 13. С. 149–150.
16. Гартунг Н. История уголовного судопроизводства и судоустройства Франции, Англии, Германии и России. СПб. : Тип. Э. Арнгольда, 1868. С. 48–49.
17. Пахман С. В. О судебных доказательствах по древнему русскому праву, преимущественно гражданскому, в историческом их развитии. М. : Унив. тип., 1851. С. 48.
18. Ланге Н. Исследование об уголовном праве Русской Правды. СПб. : Тип. II Отд-я Собств. Е. И. В. Канцелярии, 1860. С. 240.
19. Гуревич А. Я. Пытка // *Словарь средневековой культуры*. М. : РОССПЭН, 2003. С. 401–402.

Надійшла до редколегії 15.10.2018

ГРЕЧЕНКО В. А. ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОФЕССОРОМ А. И. ПАЛЮМБЕЦКИМ (1811–1897) СУДЕБНЫХ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ ПЕРИОДА КИЕВСКОЙ РУСИ

Проанализированы творческие наработки профессора и ректора Харьковского университета А. И. Палюмбецкого относительно некоторых аспектов права Киевской Руси. Основное внимание уделено его научным взглядам касательно судебных доказательств в древнерусском законодательстве по сравнению с германским. Проанализировано, как оценивались учёным такие доказательства, как собственное признание, разного рода испытания, показания свидетелей.

Ключевые слова: история права, А. И. Палюмбецкий, Киевская Русь, Русская Правда, судебные доказательства.

GRECHENKO V. A. RESEARCH OF COURT EVIDENCE OF THE TIME OF KIEVAN RUS ACCOMPLISHED BY PROFESSOR O. I. PALIUMBETSKYI (1811-1897)

The objective of the article is to highlight the scientific work of Professor O. I. Paliumbetskyi in the field of the history of Old Russian law. This objective is specified in the following tasks: to show how the witnesses testimonies were evaluated by scholars; what significance he gave to probations in the system of court evidence of the time of Kievan Rus; where he saw

the peculiarities of the Russian legislation regarding court evidence in comparison with the German one.

The scientific novelty of the article is the fact that it first reveals the essence of the scientific contribution of O. I. Paliumbetskyi to the study of the judicial process of the Kievan Rus period. The author has demonstrated what kind of court evidence of this time he considered the basic, in particular, the author has revealed his understanding of the value of witness testimony (including outcomes and obituaries), probations and oaths. The scholar has stressed that the development of justice largely depended on the formation of statehood in Russia – there was the evolution of the legal process with its genesis. O. I. Paliumbetskyi drew attention to the fact that the distinctive feature of the most ancient laws of many peoples was the identity of private and criminal law, according to which all decisions regarding private relations between individuals were at the same time criminal law, and certain punishment was provided for their violation. The researcher has shown that the testimony of witnesses in Old Russian law served as the basis of the whole system, and all other evidence was related to it. Considering the significance of the oath in legal proceedings of that period, O. I. Paliumbetskyi noted that the right to prove by the oath in the old Russian laws equally belonged to both the indictor and the accused. The first used it when he was not able to provide any evidence, even imperfect, and the latter used the oath as a mean of purging from the evidence against him. The scholar pointed out that the fight between the parties, according to the Russian law, was used in the absence of evidence of a plaintiff and, moreover, served as evidence for a defendant, who could replace it with other means of defense, except for the oath. O. I. Paliumbetskyi came to the conclusion that the influence of German legislation on the Old Russian one in relation to the system of court evidence was insignificant.

Keywords: *history of law, O. I. Paliumbetskyi, Kievan Rus, Russkaia Pravda, court evidence.*

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.9.072.4

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2018.2.04>

ВІКТОРІЯ В'ЯЧЕСЛАВІВНА ДОЦЕНКО,

кандидат психологічних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра психології та педагогіки;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7757-2793>,
e-mail: valakh@meta.ua

МЕТОДИ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ПРАВООХОРОНЦІВ НА ЕТАПІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Презентовано результати теоретичного аналізу сучасних напрямків, підходів, способів, методів і прийомів опанування стресом. На підставі аналізу різних наукових підходів систематизовано методи розвитку здатності опанувати стресом у правоохоронців, які навчаються у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, за трьома напрямками: профілактика, нейтралізація та корекція стресу й відновлення ресурсів організму. Презентовано низку тренінгів із формування й розвитку стресостійкості та ресурсозбереження у працівників поліції на етапі фахової підготовки.

Ключові слова: стрес, стресостійкість, профілактика, опанування стресом, корекція, тренінг, працівники поліції.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Динаміка сучасного життя вимагає від фахівця пластичності поведінки, вміння діяти результативно, впроваджувати нові підходи до вирішення професійних проблем в умовах швидких ситуаційних змін, конкуренції й невизначеності, з ризиком втрати місця роботи, матеріального та соціального статусу. Особливу значущість ці проблеми мають для фахівців ризиконебезпечних професій (рятувальників, військових, правоохоронців тощо). Професійна діяльність цих фахівців належить до професій підвищеного ризику й має один із найвищих рівнів хронічного та професійного стресу, що вимагає від них посиленої витрати ресурсів (ціннісних, емоційних, мотиваційно-вольових, когнітивних, поведінкових) і наявності вміння опанувати себе в стресових ситуаціях. Тому постає питання формування й розвитку стресостійкості у фахівців сектору безпеки як важливої детермінанти їх професійного розвитку, а разом із ним – і проблема інструментарію, а саме способів, методів і технологій профілактики, нейтралізації та корекції стресу, що і стало предметом нашого дослідження.

Стан дослідження проблеми

У сучасних дослідженнях стресостійкість розглядається як загальна якість особистості,

що забезпечує протистояння стресовим факторам [1], як здатність людини протистояти впливу стресорів шляхом активного протистояння стресовій ситуації або пристосування до неї [2]. Стресостійкість є професійно важливою, динамічною характеристикою особистості працівника поліції, що дозволяє протидіяти стресовому впливу, опанувати стресовими ситуаціями й загалом професійно розвиватися.

Залежно від обраної системи ознак автори по-різному класифікують численні напрями, підходи, способи, методи та прийоми опанування стресом. Так, існує декілька напрямків психологічної допомоги людині у стресовій ситуації залежно від типу терапії, а саме:

1) гештальт-терапія – ефективний метод терапії тривожних, фобічних і депресивних станів, що можуть розвиватися на тлі стресової ситуації; особлива увага приділяється розвитку у людини готовності приймати рішення, робити вибір та усвідомлювати різні настанови, способи поведінки й мислення, що застосовувалися в минулому;

2) групова психотерапія – цілеспрямоване використання групової динаміки; ґрунтується на тому, що стресова ситуація досить часто негативно впливає на здатність людини підтримувати стосунки з іншими, а робота у групі

допомагає людям відновити довіру та навчає підтримувати доброзичливі стосунки з іншими;

3) клієнт-центрована терапія – опрацювання клієнтом чотирьох етапів переживання кризи (відчуття психологічного дискомфорту, посилення й наростання відчуття ізоляції та самотності, спроби покращити власний емоційний стан, депресія); останній етап є початком прийняття кризи та пошуку її вирішення, психотерапевт допомагає клієнту проявити власні емоції та почуття й розглянути стресову ситуацію з іншого боку;

4) когнітивна психотерапія ґрунтується на вченні про вплив когніцій на власну поведінку людини та спрямовується на переосмислення способів реакції та дій у стресовій ситуації;

5) поведінкова психотерапія є ефективною в корекції стресу, формує та закріплює здатність адекватно діяти, покращує самоконтроль;

6) нейролінгвістичне програмування – створення нових, раціональніших програм поведінки та дій особистості; сформовані програми закріплюються в мозку людини на нейронному рівні й виступають основою її нового досвіду;

7) психодинамічна психотерапія досліджує систему ціннісних орієнтацій та потреб людини; коригує несвідомі й усвідомлені внутрішньоособистісні конфлікти, що виникли на тлі стресу, виводить витіснені події на рівень свідомості, тим самим звільняючи людину від уникнення певних негативних подій життя й уявлень;

8) тілесно-орієнтована терапія спрямовується на звільнення тіла від напруження, подолання внутрішніх психосоматичних бар'єрів і невротичних симптомів з метою відновлення взаємозв'язку між тілом та психікою людини, які були пошкоджені внаслідок впливу стресу;

9) сімейна терапія – гармонізація сімейних стосунків, покращення взаєморозуміння між членами родини тощо.

Залежно від особливостей роботи зі стресовою ситуацією автори виокремлюють такі напрямки:

1) превентивний (профілактичний) напрямок, спрямований на запобігання стресу за рахунок посилення захисних сил організму, створення сприятливих умов життя й діяльності, зміну ставлення до психотравмуючих переживань, розвиток позитивного мислення тощо;

2) терапевтичний (корекційний) напрямок – робота з гострим стресовим станом, нейтралізація й опанування стресом, що вже виник, шляхом цілеспрямованого впливу на його тілесні, когнітивні та емоційні прояви [3, с. 175].

Згідно з указаними напрямками В. О. Бодров описує такі методи й засоби профілактики та корекції стресу. Профілактичний напрямок містить у собі такі методи:

– групового впливу (проектування нових і вдосконалення існуючих видів діяльності, спрямовані на зниження стрес-факторів виробництва; оцінювання і формування професійної придатності);

– індивідуального впливу (забезпечення здорового способу життя, адаптація до екстремальних умов, управлінські дії, соціальне та медичне забезпечення) [3, с. 378–420].

Корекційний напрямок складається з таких методів:

– зовнішнього індивідуального впливу (психофізіологічні, електрофізіологічні, фізіолого-гігієнічні, фізичні, фармакологічні методи);

– методів психічної саморегуляції (формування навичок саморегуляції, аутогенне тренування, медитація, десенсибілізація, когнітивна реструктуризація, біологічно зворотній зв'язок) [3, с. 426–520].

Залежно від способів впливу на функціональні стани методи зменшення ефекту стресу поділяють на такі дві групи:

1) методи зовнішнього впливу (нормалізація харчування, фармакотерапія, функціональна музика, колірні й візуальні впливи, рефлексотерапія, гіпноз, ароматерапія тощо);

2) методи внутрішньої оптимізації (самогіпноз, нервово-м'язова релаксація, аутогенне тренування, спеціальне навчання, групові тренінги тощо) [4, с. 65–102].

В основу наступної класифікації покладено ознаку способу застосування методу нейтралізації стресу, відповідно до чого розрізняють такі методи:

– самодопомоги (аутогенне тренування, дихальна гімнастика, фізичні вправи, психічна саморегуляція),

– методи з використанням технічних засобів (комп'ютерних програм, біологічно зворотній зв'язок);

– методи, що вимагають участі інших людей (психологічне консультування, психотерапія, соціальна підтримка, соціально-психологічний тренінг) [4, с. 110–161].

Г. Б. Моніна і Н. В. Раннала класифікують методи саморегуляції залежно від часових параметрів взаємодії зі стрес-факторами таким чином:

– до впливу стрес-фактора (дихальні методи, релаксація, зниження хвилювання, самонавіювання, медитація, візуалізація, виявлення

іраціональних установок, складання формули успіху, масаж, фіто- фармакотерапія);

– під час дії стресора (контроль дихання, дисоціація – погляд на себе й ситуацію з іншого боку, техніки самонаказів, повторення формули успіху, контроль поведінки та зовнішнього прояву емоцій);

– постстресова саморегуляція (дихальні методики, візуалізація, медитація, техніки НЛП, аналіз причин виникнення стресу, виявлення іраціональних установок, фіто-фармакотерапія) [5].

Досить розповсюдженою є класифікація методів нейтралізації стресу за ознакою антистресового впливу [3; 4]:

– фізичні методи, спрямовані на формування здорового способу життя як основи для швидкої й ефективної мобілізації внутрішніх ресурсів (акупунктура, лазня, масаж, спорт, рефлексотерапія, нормалізація харчування, загартування, фізичні вправи тощо);

– біохімічні методи – це фітотерапія, вживання ліків та алкоголю; слід зазначити, що ця категорія методів оптимізації стресу є найбільш небезпечною, оскільки існує ймовірність формування психологічної та / або фізіологічної залежності, тому в разі вживання лікарських та хімічних засобів слід бути дуже обачними;

– психологічні методи – аутогенне тренування, групові тренінги, медитація, раціональна терапія, рефреймінг, розвиток соціальних навичок, соціальна підтримка, психотерапія, формування нових стосунків тощо.

Як показує наш аналіз, практична психологія має широкий діапазон методів, прийомів, способів і технологій опанування стресом. Здійснюючи вибір того чи іншого методу, важливо враховувати кваліфікацію та професійні вміння психолога, зважити всі показники стресу й обрати той інструмент, що допоможе людині не лише опанувати власним станом, а й керувати проблемною ситуацією.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є систематизувати методи розвитку здатності опанувати стресом у правоохоронців, які навчаються у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання, та презентувати низку тренінгів із формування й розвитку стресостійкості та ресурсозбереження у працівників поліції на етапі фахової підготовки.

Для досягнення мети було поставлено таку низку *завдань*:

– на підставі аналізу літератури систематизувати методи розвитку здатності опанувати

стресом у правоохоронців, які навчаються у ЗВО зі специфічними умовами навчання, для використання у практичній діяльності психологів, викладачів та офіцерів;

– розробити програми тренінгів із формування й розвитку стресостійкості та ресурсозбереження для курсантів ХНУВС першого, другого й третього курсів навчання.

Наукова новизна дослідження

Дістали подальшого розвитку підходи до розвитку стресостійкості у правоохоронців, які навчаються у ЗВО зі специфічними умовами навчання. Запропоновано використовувати систему тренінгів (соціально-психологічних, особистісного розвитку, корекційних) для розвитку стресостійкості та ресурсозбереження на етапі фахової підготовки правоохоронців.

Виклад основного матеріалу

У закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання надання психологічної підтримки з розвитку особистості курсанта здійснюється на основі спільної діяльності викладачів, психологів, керівництва курсів, медичної служби та інших спеціалістів. Ми пропонуємо систематизувати методи розвитку здатності опанувати стресом за трьома такими напрямками: профілактика, нейтралізація та корекція негативних стресових станів і відновлення ресурсів організму.

Профілактичні заходи в роботі з негативними стресовими станами поділяються на три рівні.

Первинну профілактику спрямовано на виявлення причин та умов, що негативно впливають на процес навчання, несення служби й відпочинку курсантів. Цей комплекс охоплює такі методи:

– психологічне просвітництво (у формі лекцій, бесід, поширення спеціальної літератури й відеофільмів) для роз'яснення способів опанування складними життєвими ситуаціями та прискорення адаптації курсантів до умов навчання та служби;

– формування оптимального соціально-психологічного клімату в підрозділах (подорожі, екскурсії, значиме спілкування, розвиток соціальних навичок, творчість);

– оптимізація організаційної структури (вироблення режиму праці та відпочинку, розподілу обов'язків, повноважень і відповідальності, тайм-менеджмент);

– дотримання санітарно-гігієнічних норм праці та відпочинку (здорове харчування, регулярні фізичні навантаження, загартування,

спілкування з природою, книги із самопомочі й антистресові веб-сайти тощо).

Вторинна профілактика передбачає звільнення від стресогенних стереотипів мислення та поведінки, використання прийомів антистресового самозахисту та психологічної самооборони й охоплює такі методи:

– психодіагностика та психологічне консультування, що забезпечують найбільш раннє виявлення негативних факторів формування стресу;

– формування навичок ефективної комунікації, психічної саморегуляції, релаксації, позитивного мислення, підготовки та складання іспитів методами групового тренінгу;

– проведення тренінгів з питань профілактики залежності від психоактивних речовин, прихильності до здорового способу життя, керування часом, вирішення конфліктів тощо.

Третинна профілактика полягає у цілеспрямованих заходах щодо конкретної особи (групи осіб), спрямованих на соціально-психологічну допомогу курсанту з проявами стресу, що можуть виникнути під час навчання. Одним із методів третинної профілактики може виступити індивідуальна психологічна консультація як вплив на когнітивні процеси особистості з метою підвищення її здатності ухвалювати конструктивні рішення під час вирішення проблем.

Нейтралізація дії стресу – це зменшення фізичного ефекту стресу, активна взаємодія зі стресором і зміна погляду на проблему (ситуацію) та ставлення до неї за допомогою таких методів:

1) групові тренінги різноспрямованої тематики, а саме:

а) комунікативні тренінги для курсантів, які мають проблеми у спілкуванні й адаптації, перебувають у пригніченому стані, висловлюють наміри залишити навчальний заклад;

б) тренінги з розвитку лідерських та управлінських якостей для курсантів, які проявляють лідерські здібності й плануються на призначення на посади молодших командирів;

в) тренінги з формування команди й оптимізації соціально-психологічного клімату в колективі;

г) тренінги з підвищення стійкості нервової системи й оптимізації працездатності;

г) тренінги з вольової регуляції поведінки, зниження емоційної уразливості й відреагування агресивних почуттів;

2) індивідуальні та групові заняття (консультації) за темами, актуальними для конкретних колективів чи окремих категорій курсан-

тів, та з такої тематики: зняття психоемоційного перевантаження та наслідків стресових ситуацій, проектування змісту й напрямків індивідуального розвитку особи та складання на цій основі життєвих планів, вирішення та переоцінка внутрішніх конфліктів;

3) психічна саморегуляція за допомогою технік НЛП;

4) самоорганізація, самоконтроль, самонавіювання.

Корекція й відновлення ресурсів – це активний вплив, спрямований на виправлення недоліків психологічного розвитку або поведінки курсантів за допомогою спеціальних засобів психологічного впливу. Методи корекції стресу й відновлення ресурсів організму та психіки курсантів спрямовано на формування професійно важливих якостей особистості, розвиток навичок самоорганізації, цілепокладання, мотивації до здорового способу життя, розвитку знань, умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної діяльності, інтелектуально-вольових компонентів особистості.

Слід зазначити, що універсальних методів і технологій роботи з негативними наслідками стресу не існує. Для профілактики стресу, досягнення ефекту з нейтралізації та корекції стресового стану слід застосовувати комплексний підхід. Ґрунтуючись на досвіді роботи провідних фахівців із проблеми активного, групового та соціально-психологічного навчання (В. Лефтеров, Л. Мороз), ми пропонуємо запровадити психологічну підготовку з формування й розвитку стресостійкості та ресурсозбереження працівників поліції на різних етапах фахової підготовки за допомогою системи тренінгів (соціально-психологічних, особистісного зростання, психокорекційних). Ці тренінги орієнтовано на виконання таких завдань: на профілактику стресу, формування вміння застосовувати методи нейтралізації або зменшення негативних наслідків дії стресу та розробку індивідуальних програм ресурсозбереження особистості поліцейського.

Перший курс практично для всіх курсантів є найскладнішим і найважчим періодом навчання та проходження служби. Пояснюється це низкою причин: розлукою з батьками, рідними та друзями, початком самостійного життя, новою обстановкою університету, підвищеними вимогами до навчання, спільним проживанням зі своїми товаришами тощо. У цей період відбувається адаптація правоохоронців до нових умов життєдіяльності, йде процес перебудови характеру, формування нових звичок і нового стереотипу поведінки.

Ця перебудова відбувається далеко не безболісно. Ураховуючи всі труднощі періоду адаптації, для курсантів першого курсу навчання Харківського національного університету внутрішніх справ ми розробили програму тренінгу «*Адаптація*». Головні завдання цього тренінгу – формування навичок і вмінь самоорганізації особистості, необхідних для навчання у ЗВО зі специфічними умовами навчання; розвиток відповідальності, соціальної сміливості, високої нормативності поведінки та мотивації досягнення у професійно-службовій діяльності першокурсника; вироблення активних і просоціальних моделей копінг-поведінки.

Упродовж цього тренінгу учасники відпрацьовують такі теми:

1) стрес у житті курсанта та його регуляція (фізіологічні прояви стресу, психологічні симптоми стресу, типи поведінки та стрес, стратегії опанування стресом та адаптація до середовища навчально-службової діяльності курсантів у виші зі специфічними умовами навчання);

2) самоорганізація курсантів у процесі їх професійної освіти (принципи самонавчання, пошуку й обробки інформації, організації режиму дня);

3) планування та структурування часу (облік і розрахунок робочого та вільного часу за різними методиками, виявлення поглиначів часу, цілі та цінності в самоорганізації часу).

На другому курсі навчання курсанти беруть активну участь у науково-дослідній, культурно- та спортивно-масовій роботі, більш цікаво організують власне дозвілля. Загальноосвітній і професійний рівень другокурсників підвищується, зростають і їх потреби щодо подальшого особистісного розвитку. Тому для курсантів другого курсу навчання ми розробили тренінг «*Стрес і стиль життя*». Мета тренінгу – сформувати правила психогієни й оволодіти методами саморегуляції стресу. Другокурсники працюють за такими темами:

1) правила психогієни в саморегуляції стресу (комплекс когнітивно-афективних оцінок стресових ситуацій і доступних ресурсів їх опанування);

2) алгоритми цілепокладання (самостійне визначення цілі й умов її досягнення, визначення пріоритетів);

3) методи саморегуляції емоційних станів і поведінки в емоційно та когнітивно складних ситуаціях (розвиток здатності діяти самостійно, прогнозувати, оцінювати та передбачати результати власних дій; розвиток вольових якостей).

Третій курс навчання характеризується значними якісними змінами в особистому розвитку та професійній підготовці, у світогляді, поглядах і поведінці курсантів. Курсанти в змозі самостійно вирішувати багато питань власного життя й діяльності курсантського колективу. Великий вплив на формування соціальної зрілості їх особистості чинить стажування на посаді у практичному підрозділі, де вони безпосередньо знайомляться з реальним життям поліцейського підрозділу.

Для курсантів третього курсу навчання розроблено програму тренінгу «*Професійний стрес*». Завдання тренінгу – сформувати розуміння того, що кожна людина несе відповідальність за перебіг власного життя й подолання перешкод, які виникають на шляху досягнення цілей у навчанні, професії та особистому житті; розвиток цілеспрямованості, самодисципліни, здатності до самоаналізу, самоконтролю, саморегуляції та прогнозування поведінки; сприяння самореалізації та становленню курсанта як самодостатньої креативної особистості. Основні теми тренінгу є такими:

1) стрес у професійній діяльності поліцейського (поняття, сутність та основні види стресових та екстремальних ситуацій поліцейського);

2) методи саморегуляції емоційних станів і поведінки в стресових ситуаціях;

3) ефективна комунікація;

4) коучінг – інструмент особистісного й професійного розвитку особистості;

5) навички саморегуляції під час дій у ситуаціях, наближених до екстремальних; робота з гострим стресовим станом.

Також для третьокурсників ми пропонуємо тренінг особистісного зростання «*Життєконструювання особистості*» [6], метою якого є формування потреби в активній життєвій позиції, прагнення до саморозвитку, самовдосконалення та підвищення відповідальності за власне життя. На відміну від тренінгів розвитку навичок, тренінг особистісного зростання допомагає учасникам розвивати здатність до рефлексії як основного механізму аналізу власної поведінки, розкриває внутрішній потенціал особистості, надає можливість переглянути та зрозуміти особистісні цінності, покращити самооцінку тощо. Тренінг складається з таких трьох тем:

1) «Знайомство» зі своїм життям» – учасники повинні здійснити аналіз власного життєвого досвіду; тренер допомагає їм сформулювати розуміння того, наскільки людина

усвідомлює власні проблеми, потреби й бажання, адже усвідомлені – означає контролювані [6; 7].

2) «Життєві цінності в чотирьох сферах життя: професійній, сімейній, захоплені, самоосвіти» – учасники тренінгу з'ясовують, що (або хто) заважає їм відчувати щасливе, наполене справами та позитивними емоціями життя; розкривають власні можливості та потенціал дії [6; 7].

3) «Саморозвиток – шанс удосконалювати життя» – основний акцент робиться на самодосконалення, формування в учасників тренінгу активної життєвої позиції та розвиток стресостійкості і їх знайомство з різноманітними категоріями внутрішніх ресурсів, які допомагають вирішувати складні життєві та професійні ситуації [6; 7].

На кожному з вище перелічених тренінгів застосовуються декілька форм роботи, а саме експрес-діагностика, міні-лекція, відеопрезентація теоретичного матеріалу, обговорення за допомогою постановки різноманітних ви-

дів питань, групова дискусія, психотренінгові вправи, рольові ігри, притчі й метафори, робота з метафоричними картами, робота з готівими кейсами тощо [6; 7].

Висновки

Як показує наш аналіз, практична психологія має широкий діапазон методів, прийомів, способів і технологій опанування стресом. Здійснюючи вибір того чи іншого методу, важливо враховувати кваліфікацію та професійні вміння психолога. Далі слід зважити всі показники стресу й обрати той інструмент, що допоможе людині оптимізувати власну життєву активність, опанувати свій психоемоційний стан і змінити деструктивні стратегії поведінки. Комплексне впровадження системи тренінгів (соціально-психологічних, особистісного зростання, формування спеціальних навичок) може бути одним з ефективних засобів формування та розвитку стресостійкості й активізації наявних особистісних ресурсів працівників поліції на різних етапах фахової підготовки.

Список бібліографічних посилань

1. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості : монографія. Київ : Ніка-Центр, 2007. С. 57.
2. Водопьянова Н. Е., Старченкова Е. С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика. 2-е изд. СПб. : Питер, 2009. С. 257.
3. Бодров В. А. Психологический стресс: развитие и преодоление. М. : Пер Сэ, 2006. 528 с.
4. Розов В. І. Адаптивні антистресові психотехнології : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 278 с.
5. Моница Г. Б., Раннала Н. В. Тренінг «Ресурси стрессоустойчивости». СПб. : Речь, 2009. 250 с.
6. Харченко С. В., Лежух І. С., Доценко В. В. Тренінги особистісного зростання як ресурс розвитку персоналу. *Молодіжний економічний дайджест*. 2015. № 2–3 (5–6). С. 273–279. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1716> (дата звернення: 18.10.2018).
7. Доценко В. В. Тренінги особистісного зростання як ресурс стресостійкості // Психосоціальна реабілітація постраждалих і тимчасово переміщених осіб із зони АТО в санаторно-курортних умовах : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 155-річчю ДП Клінічний санаторій «Курорт Березівські мінеральні води» і 55-річчю каф. психотерапії ХМАПО (XX Платонівські читання) (м. Харків, 18–19 трав. 2017 р.). С. 124–126. URL: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/1974> (дата звернення: 18.10.2018).

Надійшла до редколегії 19.10.2018

ДОЦЕНКО В. В. МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ СТРЕССОУСТОЙЧИВОСТИ У ПРАВООХРАНИТЕЛЕЙ НА ЭТАПЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

Представлены результаты теоретического анализа современных направлений, подходов, способов, методов и приемов овладения стрессом. На основании анализа различных научных подходов систематизированы методы развития способности овладевать стрессом у правоохранителей, обучающихся в учреждениях высшего образования со специфическими условиями обучения, по трем направлениям: профилактика, нейтрализация, коррекция стресса и восстановления ресурсов организма. Представлен ряд тренингов по формированию и развитию стрессоустойчивости и ресурсосбережения у полицейских на этапе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: стресс, стрессоустойчивость, профилактика, овладение стрессом, коррекция, тренинг, работники полиции.

DOTSENKO V. V. METHODS OF DEVELOPING STRESS RESISTANCE OF LAW ENFORCEMENT OFFICERS AT THE STAGE OF PROFESSIONAL TRAINING

The results of theoretical analysis of modern directions, approaches and methods of stress management have been presented. It has been determined that the classification of methods

of stress management depends on the type of psychotherapy, the direction of work with stress, time parameters of interaction with stress factors, the method of influencing the functional state, the method of anti-stress influence, etc. Based on the analysis of various scientific approaches, the methods of developing the ability to handle stress from law enforcers who study in higher education institutions with specific learning conditions are systematized and divided into three branches: prevention, neutralization and correction of stress, and recovery of organism resources.

A series of trainings aimed on the formation and development of stress resistance and resource conservation among police officers at the stage of professional training were presented. For the first year cadets of Kharkiv National University of Internal Affairs a training program "Adaptation" was developed, the purpose of which is to develop skills and abilities of self-organization of the person that are essential for studying in higher education institutions with specific learning conditions; development of responsibility, social courage, high standards of behavior and motivation of achievement; development of active and prosocial models of behavior. For the second year cadets, a training program "Stress and Lifestyle" was developed, the purpose of which is the formation of rules of psycho-hygiene and mastering the methods of self-regulation of stress. For the third year cadets there is a training "Professional stress", which task is to develop responsibility for personal development and promote self-realization and the formation of a cadet as a self-sufficient creative person. Also for the third year cadets we offer personal growth training "Life design of the person", the purpose of which is to form the need for an active life position, willingness for self-development, self-improvement and increase of responsibility for one's own life.

On the basis of the research, conclusions were made on the expediency of the integrated implementation of the training system as a mean of forming and developing stress resistance and enhancing the existing personal resources of police officers at various stages of professional training.

Keywords: *stress, stress resistance, prevention, stress management, correction, training, law enforcers.*

УДК [37.015.3:005.32]-057.875

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2018.1.05>

ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА ЗАХАРЕНКО,

кандидат психологічних наук,
Національна академія внутрішніх справ (м. Київ),
наукова лабораторія з проблем психологічного забезпечення;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2121-0862>,
e-mail: zakharenko-luda@ukr.net;

ОЛЕСЯ ОЛЕКСІЇВНА МАЛОГОЛОВА,

кандидат юридичних наук,
Національна академія внутрішніх справ (м. Київ),
наукова лабораторія з проблем психологічного забезпечення;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0899-4260>;

ТЕТЯНА ІВАНІВНА ЮРЧЕНКО-ШЕХОВЦОВА,

Національна академія внутрішніх справ (м. Київ),
наукова лабораторія з проблем психологічного забезпечення;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6541-3410>

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ КУРСАНТІВ ВИПУСКНОГО КУРСУ

Досліджено особливості мотивації до навчання курсантів випускного курсу (n = 323) закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання. Визначено, що їх домінуючою мотивацією професійного навчання є внутрішня мотивація. Респонденти націлені на отримання теоретичних знань. Мотиви їх професійної діяльності впливають на мотивацію навчальної діяльності. Значний вплив на мотивацію майбутньої професійної діяльності курсантів випускного курсу мають статусність професії у суспільстві та її матеріальне винагородження.

Ключові слова: мотивація до навчання, мотивація професійної діяльності, курсанти, заклад вищої освіти із специфічними умовами навчання.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Фактор умотиваності особового складу як до служби, так і до навчання у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання вимагає особливої уваги на етапі реформування органів та підрозділів МВС України.

Мотивація навчальної діяльності курсантів є як показником, так і критерієм успішності й ефективності становлення майбутнього професіонала. Вона утворюється ієрархічною системою зовнішніх і внутрішніх мотивів. Вивчення особливостей розвитку мотивації до навчання використовується для визначення системи чинників, які визначають поведінку, стимулюють і підтримують активність курсантів на певному рівні. Під час навчання мотивація, пов'язана з цікавістю до обраної професії, виступає як ресурс та підґрунтя, необхідне для розвитку професіоналізму. Моніторинг особливостей мотивації курсантів стосовно навчання та подальшої служби є актуальним завданням сьогодення.

Стан дослідження проблеми

Існує чимало досліджень і розроблених підходів до вивчення особливостей розвитку мотивації до навчання. У студентів ця мотивація характеризується динамікою з першого по випускний курси [1; 2]. Учені В. О. Климчук і В. В. Горбунова [3] акцентують увагу на трирівневому розвитку внутрішньої мотивації студентів. Дослідниця Т. І. Левченко вважає, що мотивація навчання має особистісний, індивідуальний характер залежно від бачення суб'єктів процесу навчання (вдосконалення себе або тимчасове існування в стінах навчального закладу) [4, с. 200].

Із точки зору вчених В. О. Криволапчука та В. І. Барка, мотивація є динамічним процесом формування провідних мотивів діяльності, а тому діагностувати її найкраще поетапно, починаючи з прийому на роботу або навчання [5, с. 53].

Мотивація до навчання у курсантів досліджувалася Р. І. Сірко та В. І. Слободяником, які виявили взаємозв'язок внутрішньої мотивації

з високим рівнем успішності, а зовнішньої мотивації – з низькою успішністю [6]. Дослідник Я. В. Мацегора [7] акцентує увагу на тому, що навчальна діяльність курсантів має процесуальний характер і зв'язок з реальною практикою. На думку О. В. Луценко [8], на успішність навчання курсантів впливає співвідношення зовнішніх і внутрішніх мотивів у структурі мотивації навчальної діяльності.

Мета і завдання дослідження

Мета цієї статті – дослідити особливості навчальної мотивації курсантів випускного курсу закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання.

Завдання дослідження:

1) визначити домінуючі параметри мотивації професійного навчання курсантів випускного курсу;

2) визначити провідні мотиви вибору професії та тип професійної мотивації внутрішньо мотивованих і зовнішньо мотивованих курсантів випускного курсу;

3) проаналізувати особливості взаємозв'язків професійних та навчальних мотивів курсантів випускного курсу із різною мотивацією професійного навчання.

Наукова новизна дослідження

Уперше було визначено особливості навчальної мотивації курсантів випускного курсу та засобів мотивування (стимулювання) їх до професійного навчання й подальшої служби у Національній поліції.

Матеріали та методи дослідження

У дослідженні використовувались методи теоретичних та емпіричних досліджень.

Емпірична база дослідження (вибірка) є такою: 323 курсанти 4 курсу – здобувачі ступеня вищої освіти «бакалавр» Національної академії внутрішніх справ, які навчаються за спеціальністю «Право». Дослідження проводилося після проходження ними навчальних практик і стажування у практичних підрозділах Національної поліції України. Ця вибірка є репрезентативною для генеральної сукупності набору курсантів 2014 р. із довірчою вірогідністю 95 % і похибкою 5 %.

Використано такі методики: 1) опитувальник К. Замфір (у модифікації А. Реана) для визначення показників параметрів мотивації професійного навчання (внутрішня мотивація, зовнішня позитивна мотивація, зовнішня негативна мотивація); 2) анкета «Вивчення професійної мотивації кандидатів на службу в органи внутрішніх справ» А. П. Москаленка (для визначення особливостей професійної мотивації); 3) методика «Вивчення мотивації навчання у виші» (Т. І. Ільїна) для вивчення структури мотивації навчання.

Для обробки результатів дослідження використано описову статистику, Н-критерій Крускала – Уолліса, t-критерій Стьюдента і g-коефіцієнт кореляції Пірсона. Статистична обробка даних проводилася за допомогою програми SPSS 10 for Windows.

Виклад основного матеріалу

За допомогою опитувальника К. Замфір (у модифікації А. Реана) було визначено показники параметрів мотивації (внутрішня мотивація, зовнішня позитивна мотивація, зовнішня негативна мотивація) курсантів до професійного навчання (див. рис. 1).

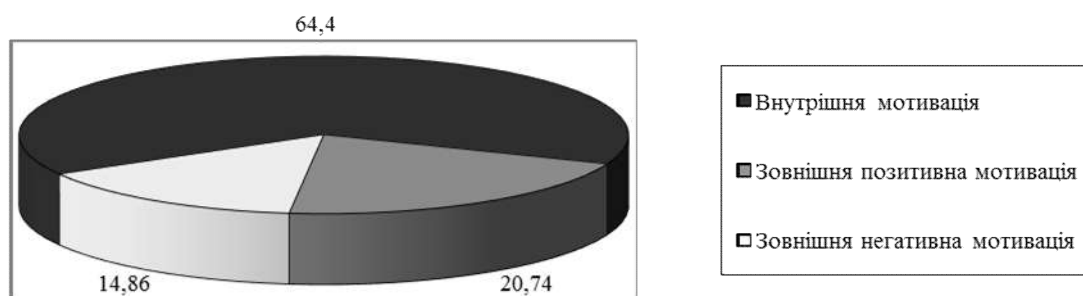

Рисунок 1 – Представленість домінуючих параметрів (дані у %)

Відповідно до даних діаграми 64,40 % курсантів випускного курсу притаманна внутрішня мотивація, а 35,6 % – зовнішня, зокрема 20,74 % – позитивна, а 14,86 % – негативна мотивація.

На підставі отриманих даних щодо домінуючого параметру мотивації діяльності вибірка була розділена на три групи:

1) у першій групі переважає внутрішня мотивація (3,49), а у другій і третій групах цей показник є значно нижчим (2,32 і 2,35);

2) у другій групі найвищими є показники зовнішньої позитивної мотивації (2,97), но більше, ніж аналогічні показники у першій (2,55) і третій (2,39) групах;

3) у третій групі найвищими є показники зовнішньої негативної мотивації (3,42), що більше, ніж у першій (2,26) і другій (2,10) групах.

Отримані дані наочно презентовано на рис. 2.

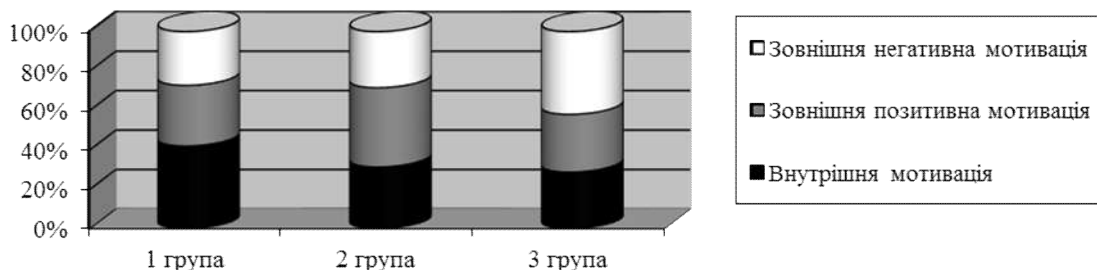

Рисунок 2 – Отримані дані по групах за опитувальником К. Замфір (у модифікації А. Реана)

Відповідно до результатів якісного аналізу отриманих даних, проведеного з використанням непараметричного статистичного

Н-критерію Крускала – Уолліса, групи відрізняються за виділеними показниками (табл. 1).

Таблиця 1

Відмінності показників параметрів мотивації у групах

Внутрішня мотивація	Зовнішня позитивна мотивація	Зовнішня негативна мотивація	Значимість відмінностей
1-2 групи			
84,760	13,681	1,604	Н
0,000	0,000	0,205	р
2-3 групи			
0,001	13,795	50,506	Н
0,970	0,000	0,000	р
1-3 групи			
123,777	18,221	64,015	Н
0,000	0,000	0,000	р

Відповідно до поданих у таблиці даних за показниками внутрішньої мотивації друга й третя групи є схожими, а перша група за цим показником статистично значимо від них відрізняється ($p = 0,000$).

Порівняння середньогрупових значень із використанням t-критерію Стьюдента дозволило встановити, що внутрішньо мотивовані курсанти мають більші показники внутрішньої мотивації ($t = 12,602$; $df = 273$; $p = 0,000$; $t = 11,321$; $df = 254$; $p = 0,000$) порівняно із зовнішньо мотивованими курсантами. Найвищі показники зовнішньої позитивної мотивації притаманні позитивно мотивованим курсантам ($t = -4,193$; $df = 273$; $p = 0,000$; $t = 4,060$; $df = 113$; $p = 0,000$), а зовнішньої негативної мотивації – негативно мотивованим курсантам ($t = -9,348$; $df = 113$; $p = 0,000$; $t = -8,671$; $df = 254$; $p = 0,000$).

Отже, поділ вибірки на групи здійснено таким чином, що до першої віднесено внутрішньо мотивованих респондентів, а до решти груп – зовнішньо мотивованих.

За допомогою анкети А. П. Москаленка було визначено середньогрупові значення мотивів професійної діяльності респондентів груп, що відповідають основним типам професійної мотивації (табл. 2).

Відповідно до алгоритму обробки результатів особисто значущим вважається мотив із мотиваційним коефіцієнтом від 5 до 3 балів, не дуже значущим – від 2,9 до 2,6, зовсім незначущим – від 2,5 до 0 балів.

Згідно з отриманими даними для респондентів груп є властивими адекватний і ситуаційний типи професійної мотивації, що характеризуються такими мотивами, як *прагнення боротися із злочинністю та романтична*

привабливість професії. Компенсаторний тип професійної мотивації з мотивом подолання своїх «слабких» рис характеру завдяки професії притаманний внутрішньо мотивованим і нега-

тивно мотивованим респондентам. Зовсім незначущим для респондентів груп є вплив значимих осіб, не дуже значущим – прагнення використати набуту професію в особистих цілях.

Таблиця 2

Середньогрупові значення мотивів вибору професії четвертокурсниками з різною мотивацією професійного навчання

Мотивація навчання	Відповідність власних якостей обраній професії	Престижність професії та матеріальні стимули	Романтична привабливість професії	Вплив значимих осіб	Компенсація «слабких» рис характеру	Прагнення використати юридичну професію в особистих цілях
Внутрішньо мотивовані	4,21 ± 0,87	2,87 ± 1,13	3,28 ± 1,49	1,65 ± 0,94	3,09 ± 1,69	2,72 ± 1,33
Зовнішньо позитивно мотивовані	4,16 ± 1,01	2,46 ± 0,07	3,20 ± 0,88	1,62 ± 0,78	2,76 ± 0,96	2,78 ± 0,92
Зовнішньо негативно мотивовані	4,06 ± 1,01	2,58 ± 1,04	3,05 ± 1,05	1,63 ± 0,77	3,03 ± 0,98	2,64 ± 1,08

Примітка: жирним виділено найвищі показники.

За методикою Т. І. Ільїної проведено вивчення представленості навчальних

мотивів курсантів випускного курсу (табл. 3).

Таблиця 3

Середньогрупові значення навчальних мотивів четвертокурсників із різною мотивацією професійного навчання

Навчальні мотиви	Внутрішньо мотивовані	Зовнішньо мотивовані	
		позитивно	негативно
Набуття знань	8,47 ± 2,79	8,19 ± 2,86	7,86 ± 2,81
Оволодіння професією	5,19 ± 2,80	4,63 ± 2,53	4,96 ± 2,46
Отримання диплома	6,63 ± 2,34	6,90 ± 2,12	6,39 ± 2,50

Згідно з отриманими даними у структурі навчальної мотивації курсантів випускного курсу найбільше виражено мотив «набуття знань», хоча він перебуває в діапазоні від 7,86 до 8,47 бала із максимальних 12,6 бала, а найменше виражено мотив «оволодіння професією» (4,63–5,19 бала з максимальних 10 балів).

Статистично значимих відмінностей показників за шкалами навчальних мотивів між групами немає.

Наступним етапом дослідження стало проведення кореляційного аналізу для визначення взаємозв'язків професійних і навчальних мотивів респондентів із різною мотивацією професійного навчання (табл. 4).

Відповідно до отриманих даних у виділених групах наявні позитивні прямолінійні інтеркореляційні взаємозв'язки навчального мотиву «оволодіння професією» з мотивами адекватного типу професійної мотивації. Інтеркореляційні взаємозв'язки навчального

мотиву «набуття знань» з мотивами професійної діяльності респондентів груп відсутні.

У внутрішньо мотивованих і зовнішньо позитивно мотивованих курсантів установлено позитивні прямолінійні інтеркореляційні взаємозв'язки навчальних мотивів «оволодіння професією» ($r = 0,246$; $p = 0,000$; $r = 0,399$; $p = 0,001$) та «отримання диплома» ($r = 0,282$; $p = 0,000$; $r = 0,342$; $p = 0,005$) з мотивами престижності професії та її матеріальної забезпеченості, характерні для ситуаційного типу професійної мотивації. Слід звернути увагу, що у зовнішньо позитивно мотивованих курсантів навчальний мотив «оволодіння професією» також має позитивні прямолінійні інтеркореляційні взаємозв'язки з мотивом подолання «слабких» рис характеру, що притаманно компенсаційному типу професійної мотивації ($r = 0,308$; $p = 0,011$). У зовнішньо негативно мотивованих курсантів навчальний мотив «оволодіння професією» має позитивні

прямолинійні інтеркореляційні взаємозв'язки з мотивом романтичної привабливості професії ситуативного типу професійної мотивації

($r = 0,299$; $p = 0,039$), а взаємозв'язків навчального мотиву «отримання диплома» з мотивами професійної діяльності немає.

Таблиця 4

Інтеркореляційні взаємозв'язки професійних і навчальних мотивів четвертокурсників із різною мотивацією професійного навчання

		Внутрішньо мотивовані			Зовнішньо мотивовані					
					позитивно			негативно		
		Набуття знань	Оволодіння професією	Отримання диплома	Набуття знань	Оволодіння професією	Отримання диплома	Набуття знань	Оволодіння професією	Отримання диплома
Відповідність власних якостей обраній професії	r	-	0,190	0,257	-	0,437	0,246	-	0,349	-
	p	-	0,006	0,000	-	0,000	0,045	-	0,015	-
Престижність професії та матеріальні стимули	r	-	0,246	0,282	-	0,399	0,340	-	-	-
	p	-	0,000	0,000	-	0,001	0,005	-	-	-
Романтична привабливість професії	r	-	-	-	-	-	-	-	0,299	-
	p	-	-	-	-	-	-	-	0,039	-
Компенсація «слабких» рис характеру	r	-	-	-	-	0,308	-	-	-	-
	p	-	-	-	-	0,011	-	-	-	-

Отже, мотиви адекватного типу професійної мотивації четвертокурсників є прямо взаємопов'язаними з формуванням професійних умінь і навичок та у більшості випадків із прагненням отримати диплом про фахову освіту. Мотиви ситуативних типів професійної мотивації, такі як престижність професії та її

матеріальні блага, є прямо взаємопов'язаними з формуванням професійних умінь і навичок у внутрішньо мотивованих і зовнішньо позитивно мотивованих курсантів.

На підставі отриманих даних було проаналізовано особливості типів поєднання параметрів мотивації в кожній групі (табл. 5).

Таблиця 5

Аналіз типів поєднання параметрів мотивації у групах

Назва групи		Тип поєднання	Кількість осіб			
Внутрішньо мотивовані		ВМ>ЗПМ>ЗНМ	103	208		
		ВМ=ЗПМ>ЗНМ	13			
		ВМ>ЗПМ=ЗНМ	23			
		ВМ>ЗНМ>ЗПМ	36			
		ВМ=ЗНМ>ЗПМ	33			
Зовнішньо мотивовані		ЗПМ>ВМ=ЗНМ	28	67		
		ЗПМ>ВМ>ЗНМ	25			
		ЗПМ=ЗНМ>ВМ	5			
		ЗПМ>ЗНМ>ВМ	9			
		негативно		ЗНМ>ЗПМ=ВМ	8	48
				ЗНМ>ВМ>ЗПМ	18	
				ЗНМ>ЗПМ>ВМ	22	

Примітка: ВМ – внутрішня мотивація; ЗПМ – зовнішня позитивна мотивація; ЗНМ – зовнішня негативна мотивація.

Згідно з отриманими даними та аналізом поєднання параметрів визначено таке.

І. **35,91 %** четвертокурсників притаманні інтерес до професійного навчання і зацікавленість у ньому, спрямованість на розвиток і самовдосконалення у професії. У них переважає внутрішня мотивація, а поєднання

параметрів описується типами, в яких: 1) найбільше виражено внутрішню мотивацію, зовнішню негативну мотивацію найменше виражено; 2) внутрішня мотивація є однаково вираженою із зовнішньою позитивною мотивацією, що є більшою за негативну. Це *найкраще (оптимальне) поєднання* параметрів.

II. Для **6,81 %** четвертокурсників ця професія є нецікавою. У них переважає зовнішня негативна мотивація, яка описується типом поєднання, в якому внутрішня мотивація є найменше вираженою, а зовнішня негативна мотивація – найбільше вираженою. Це поєднання є *найгіршим поєднанням параметрів*.

III. Для курсантів випускного курсу є характерними проміжні (з точки зору ефективності професійної діяльності) поєднання параметрів:

1) у внутрішньо мотивованих респондентів (28,48 % четвертокурсників) цікавість до діяльності пов'язується з прагненням стати кращими у професії через страх критики чи з проявами байдужості до оцінки іншими людьми результатів їх діяльності;

2) для зовнішньо позитивно мотивованих респондентів (20,74 % четвертокурсників) велике значення мають престижність професії, кар'єрне зростання та матеріальне винагородження;

3) у зовнішньо негативно мотивованих респондентів (8,05 % четвертокурсників) хоча й домінує прагнення уникнути критики, покарань чи неприємностей з боку керівництва, однак є можливими прояви періодичної, зовні стимульованої цікавості до діяльності, яку вони виконують.

Результати дослідження

1. Домінуючою мотивацією професійного навчання курсантів випускного курсу є внутрішня мотивація.

2. Для курсантів є характерними адекватний і ситуаційний типи професійної мотивації, у підґрунті яких лежать мотиви боротьби зі злочинністю (внутрішній фактор) та романтичної привабливості професії (зовнішній фактор).

3. У структурі навчальної мотивації внутрішньо мотивованих і зовнішньо мотивованих курсантів випускного курсу переважає мотив набуття знань, але більш вагомим є отримання диплому, ніж оволодіння професійними вміннями та навичками.

4. Мотиви професійної діяльності курсантів випускного курсу спонукають їх до оволодіння професійними вміннями та навичками.

Внутрішньо мотивовані курсанти прагнуть набуття професійних знань, вмінь і навичок та стати професіоналами своєї справи. Їм цікава обрана професія, і вони можуть успішно в ній самореалізуватися. Вагомим стимулом їх подальшої професійної діяльності також є статусність і висока оплата державою праці

правоохоронців-професіоналів. У їхній професійній діяльності можуть проявлятися компенсація чи гіперкомпенсація слабких сторін особистості, що призведе до швидкого професійного «вигорання» чи професійної деформації, розчарувань у разі невизнання їх кращими, зниження якості виконуваної роботи через неврахування власних помилок і порад та рекомендацій більш досвідчених фахівців.

Зовнішньо позитивно мотивовані курсанти найбільше націлені на кар'єрне зростання через статусність професії та її матеріальне винагородження. Під час навчання у виші вони прагнуть набуття професійних умінь і навичок. У разі втрати професією своєї статусності у суспільстві, нереалізованих власних кар'єрних амбіцій або зменшення матеріальної винагороди особам, що займаються цією професійною діяльністю, вони можуть формально виконувати свої обов'язки або звільнитися зі служби.

У зовнішньо негативно мотивованих курсантів випускного курсу відсутня стійка цікавість до професії та є ймовірними прояви компенсації чи гіперкомпенсації власних недоліків характеру, хоча і може проявлятися періодична поверхнева зацікавленість завдяки стимулюванню.

Висновки

1. Курсанти, які навчаються на випускному курсі, націлені на засвоєння знань, однак не зацікавлені в отриманні теоретичного матеріалу. Їм цікаві заняття, на яких можна оперувати професійними знаннями, набуття та вдосконалити практичні вміння та навички, необхідні для успішного виконання професійної діяльності. На етапі підготовки до випускних екзаменів важливим є вдале завершення навчання й отримання диплома.

2. Курсанти випускного курсу приймають самостійні рішення щодо своєї майбутньої професійної діяльності та прагнуть продовжити службу у Національній поліції, і хоча у їхньому сприйнятті професії зберігається її «романтичний ореол», важливою стає і матеріальна складова.

3. Сприятливим фактором мотивації професійної діяльності, професійного становлення та самореалізації в професії курсантів-випускників є наставництво, продовження професійного навчання у системі післядипломної освіти та службової підготовки поліцейських, запровадження державою «мотиваційного» пакету для поліцейських, зокрема молодих спеціалістів.

Список бібліографічних посилань

1. Гриценюк Л. І. Мотивація навчання студентів-правознавців. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. Вип. 4 (71). С. 179–187.

2. Кочарян О. С., Фролова Є. В., Павленко В. М. Структура мотивації навчальної діяльності студентів : навч. посіб. Харків : Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2011. 40 с.
3. Климчук В. О., Горбунова В. В. Внутрішня мотивація учбової діяльності молоді: теорія, методика, програма розвитку : монографія. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 110 с.
4. Левченко Т. І. Мотивація суб'єкта в різних видах діяльності : монографія. Вінниця : Нова книга, 2011. 448 с.
5. Криволапчук В. О., Барко В. І. Профілактика порушень службової дисципліни і законності серед особового складу органів внутрішніх справ. Київ : ДНДІ МВС України, 2010. 172 с.
6. Сірко Р. І., Слободяник В. І. Психологічний аналіз особистісних характеристик курсантів різних рівнів успішності у навчанні. *Проблеми сучасної психології*. 2011. Вип. 11. С. 825–835.
7. Мацегора Я. В. Оцінювання ефективності навчальної діяльності курсантів ВНЗ МВС України. *Збірник наук праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2011. Вип. 3 (29). С. 254–261.
8. Луценко О. В. Формування професійної мотивації курсантів вищих навчальних закладів МВС України на основі інноваційних дидактичних моделей. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2015. Вип. 4 (82). URL: <http://eprints.zu.edu.ua/20445/> (дата звернення: 20.09.2018).

Надійшла до редколегії 19.10.2018

**ЗАХАРЕНКО Л. Н., МАЛОГОЛОВАЯ А. А., ЮРЧЕНКО-ШЕХОВЦОВА Т. И.
ИССЛЕДОВАНИЕ ОСОБЕННОСТЕЙ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ КУРСАНТОВ
ВЫПУСКНОГО КУРСА**

Исследованы особенности мотивации к обучению курсантов выпускного курса (n = 323) учреждения высшего образования со специфическими условиями обучения. Определено, что доминирующей мотивацией их профессионального обучения является внутренняя мотивация. Респонденты нацелены на получение теоретических знаний. Мотивы их профессиональной деятельности влияют на мотивацию учебной деятельности. Значительное влияние на мотивацию будущей профессиональной деятельности курсантов четвертого курса имеют статусность профессии в обществе и её материальное вознаграждение.

Ключевые слова: мотивация к учебе, мотивация профессиональной деятельности, курсанты, учреждение высшего образования со специфическими условиями обучения.

**ZAKHARENKO L. M., MALOHOLOVA O. O., YURCHENKO-SHEKHOVTSOVA T. I.
RESEARCH OF THE PECULIARITIES OF ACADEMIC MOTIVATION OF FINAL-
YEAR CADETS**

The author has studied the peculiarities of academic motivation of final-year cadets (n = 323) of higher education institutions with specific educational conditions. It has been determined that the dominant motivation for their professional training is internal motivation. They make independent decisions about their professional activities and seek to continue their service within the National Police.

Adequate and situational types of professional motivation are typical for cadets. Respondents are aiming for theoretical knowledge. The motives for the professional activities of final-year cadets do not affect their motivation to acquire theoretical knowledge, but they affect the acquisition of professional skills and abilities.

The “romantic halo” of the profession remains in the perception of the profession by final-year cadets, but the material component also becomes important.

The status of the profession in society and its material remuneration, as well as the curiosity of the chosen profession have significant influence on the motivation of future professional activities of fourth-year cadets. The motivating factor for internally motivated cadets is a sense of effectiveness, as well as status and state's high salary for labor of law enforcement professionals. Externally positively motivated cadets in case of the decrease in the status of the profession, unrealized career ambitions or the reduction of the material rewards of law enforcement officers may begin to perform their duties formally or may leave the service. Externally negatively motivated cadets are not interested in performing professional duties.

On the basis of the obtained data, the author has concluded on the importance of mentoring in the process of professional development of young specialists and the continuation of professional training in the system of postgraduate education and service training of police officers. The author has emphasized the importance of further motivation of final-year cadets within professional activity, in particular the introduction of a “motivational” package for police officers by the state.

Keywords: motivation to study, motivation for professional activity, cadets, higher educational institution with specific learning conditions.

УДК 351.74:159.9(477)

DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2018.2.06>

ОЛЬГА МИХАЙЛІВНА СМІРНОВА,

кандидат психологічних наук,
Одеський національний морський університет,
кафедра практичної психології;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3680-353X>;
e-mail: weider60@ukr.net,
сайт автора: <http://olgasmirnova.com/>

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ ОСОБИСТОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

На основі аналізу значної кількості вітчизняних і зарубіжних теоретико-наукових праць, в яких досліджено професійну мотивацію, сформульовано авторське визначення поняття мотиваційного профілю працівника Національної поліції. На підставі аналізу емпіричних даних і за допомогою методики діагностики мотиваційного профілю особистості Ш. Річі і П. Мартіна визначено основні особливості мотиваційних профілів працівників Національної поліції різних напрямів діяльності.

Ключові слова: мотивація, мотиваційний профіль особистості, Національна поліція України, потреби, працівник Національної поліції України.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

У сучасному українському суспільстві сьогодні відбуваються достатньо динамічні зміни соціальної політики. Особлива увага приділяється реформуванню правоохоронних органів, метою якого є забезпечення суспільства України професійними кадрами Національної поліції, здатними на ефективне виконання покладених на поліцію завдань щодо забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку¹. Однак психологічною проблемою залишається мотивація персоналу Національної поліції України, на професійну діяльність якого впливають багато факторів та обставин.

Мотивація посідає одне з провідних місць у структурі особистості працівників Національної поліції України і є важливою умовою успішної діяльності підрозділів Національної поліції України, а також одним із чинників, що визначають активне виконання завдань працівниками поліції. Тому в нашій статті ми вважаємо за доцільне навести деякі результати власних досліджень, отриманих у процесі психодіагностичного обстеження працівників Національної поліції України.

Стан дослідження проблеми

Дослідження мотивів і мотивації є предметом інтенсивного дослідження учених як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології (О. Г. Асмолов [1], Л. М. Балабанова [2], А. Г. Вельш [3], В. І. Вілюнас [4], Є. П. Ільїн [5], О. М. Леонтьєв [6], М. Ш. Магомед-Емінов [7], А. Маслоу [8], В. Е. Мільман [9; 10], К. К. Платонов [11], Ш. Річі та П. Мартін [12], А. Шопенгауер [13] та ін.). Психологічним аспектам дослідження мотивації працівників правоохоронних органів присвячені наукові праці Л. М. Балабанової [2], В. І. Барка, В. О. Криволапчука та П. В. Макаренка [14; 15] та ін. Проте в цих наукових працях немає однаковості щодо визначення понять як мотивації та мотиваційного профілю працівника Національної поліції.

Термін «мотивація» походить від латинського слова *movere*, яке означає: спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, керуючий поведінкою людини, який визначає її організованість, активність і стійкість; здатність людини діяльно задовольняти свої потреби. Вважається, що вперше цей термін було використано А. Шопенгауером для пояснення послідовності дій індивіда, що орієнтовані на досягнення конкретної мети і змінюються залежно від сформованих ситуацій.

На думку К. К. Платонова, під мотивацією слід розуміти психічне явище, сукупність мотивів [11, с. 102]. З точки зору А. Г. Вельш, мотивація – це комплекс внутрішніх психологічних умов формування або активізації певного мотиву поведінки [3, с. 18]. М. Ш. Магомед-Емінов визначає мотивацію як процес психічної

¹ Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII.

регуляції конкретної людської діяльності [7, с. 101].

Розглядаючи проблему мотивації персоналу, Є. П. Ільїн визначив два її типи: зовнішньо організовану, під якою слід розуміти такий процес формування людиною мотиву, що відбувається під значним впливом ззовні (коли інші люди віддають накази, розпорядження, поради); внутрішньо організовану, під якою слід розуміти процес формування мотиву, за якого людина виходить із наявної потреби, без стороннього втручання у вибір мети і способів її досягнення [5, с. 102].

Варто зазначити, що поняття мотивації використовується у двоякому сенсі: як поняття, що визначає систему чинників, які детермінують поведінку особистості (потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення тощо); як характеристика процесу, який стимулює та підтримує поведінкову активність на певному рівні. Таким чином, мотивацію можна визначити як сукупність причин психологічного характеру, що пояснюють поведінку людини, її початок, спрямованість та активність. Таке визначення повертає нас до питання причин, що визначають соціальну поведінку та психологічну активність працівників Національної поліції України.

У ході дослідження проблематики основних потреб і мотивів, що спонукають людину до професійної діяльності, у вітчизняній та зарубіжній психології з'являється ще один новий термін, який характеризує мотиваційну сферу людини, – *мотиваційний профіль особистості*. Мотиваційний профіль у своїх наукових працях аналізували Е. Шейн (методика «Якір кар'єри»), Ш. Річі і П. Мартін (методика діагностики мотиваційного профілю особистості), В. І. Герчіков (методика діагностики мотивів праці), В. Є. Мільман (методика діагностики мотиваційної структури особистості), Д. Барбуто і Р. Сколла (методика діагностики джерел мотивації), А. А. Меграбян (методика для вимірювання мотивації досягнення), Т. Єлрес (методика оцінки мотивації досягнення успіху / уникнення невдач) та інші.

Аналіз і виявлення потреб та мотивів, особливостей мотиваційного профілю особистості працівника Національної поліції дозволить координувати всю мотиваційну діяльність, спрямовану на управління персоналом, що впливає на отримання того позитивного результату, до якого прагне керівник.

Мета і завдання дослідження

Метою нашого дослідження є на основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових

праць сформулювати авторське визначення мотиваційного профілю особистості працівника Національної поліції, а також на основі аналізу емпіричних даних діагностики визначити основні особливості мотиваційного профілю працівників Національної поліції різних напрямів діяльності.

Виклад основного матеріалу

У процесі реалізації поведінки мотиви людини на різних етапах здійснення вчинку можуть змінюватися, в результаті чого відбувається перетворення початкової мотивації. Мотиви можуть бути: усвідомленими, коли людина розуміє мотиви, які спонукають її до певної діяльності та є змістом її потреб; неусвідомлюваними, коли людина не розуміє мотиви, які спонукають її до діяльності. Тобто будь-який мотив є складною внутрішньою структурою, він виникає разом з усвідомленням і появою потреб людини у чому-небудь. Процес усвідомлення людиною мотиву має кілька етапів: з'ясовується причина виникнення; формується бажання та можливість його задоволення; визначаються дії для його задоволення, мотив реалізується та закріплюється; енергетичний компонент мотиву реалізується в реальних вчинках.

Мотиви безпосередньо пов'язані із задоволенням потреб людини. Тобто мотив виступає як певний напрям для їх задоволення. О. М. Леонтьєв вважав, що мотив – це опредмечена потреба [6, с. 103]. З точки зору В. І. Ковальова, мотив – це трансформування та збагачення стимулами потреби людини. Якщо стимул не перетворився на мотив, то він або «не зрозумілий», або «неприйнятний» [16, с. 15].

Потреба – це об'єктивна, випробувана індивідом потреба в чому-небудь, необхідна для його існування та розвитку. Потреби людини формуються відповідно до її позитивної або негативної установки, потягу, бажання, інтересів, схильності та переконань, світогляду. Крім того, потреби особистості формуються відповідно до її прагнень, які набувають різних психологічних форм (мрія, пристрасть, ідеал).

Сукупність мотивів, пов'язаних і зумовлених сенсоутворювальним мотивом діяльності, внутрішня детермінанта поведінки, що визначає спрямованість людини, є мотиваційною структурою особистості, яка є основним критерієм для визначення типу мотивації особистості.

Досліджуючи потреби людини, які спонукають її до професійної діяльності, Ш. Річі та П. Мартін виявили індивідуальне поєднання

найбільш і найменш актуальних (значущих) для конкретної людини потреб. Дослідники визначили таке поєднання як мотиваційний профіль [12, с. 183]. Водночас як В. Є. Мільман вважає, що мотиваційний профіль особистості є сукупністю стійких мотивів, які надають цілеспрямований характер діяльності індивідів з оволодіння професією, обумовлюють спрямованість особистості на творчу самореалізацію [9, с. 23]. Крім того, мотиваційний профіль особистості сьогодні розглядають також як зручний спосіб вимірювання людської мотивації, «мотиваційну сферу, яка складається із спонукальних функціональних тенденцій, особистісних спрямувань і мотивів-інтересів» [10, с. 28].

Слід зазначити, що мотиваційна сфера має складну структуру і не є однорідним елементом, який може бути оцінений лише за фактором сили – більше або менше мотивації. Мотивація у професійній діяльності визначається складним і мінливим співвідношенням різних мотивів та їх ієрархій, які формують мотиваційний профіль особистості.

Мотиваційний профіль особистості працівника Національної поліції формується та розвивається в безпосередньому зв'язку із системою правоохоронної діяльності. Він дає можливість отримати інформацію про типи працівників, що істотно збільшує раціональність використання кадрового ресурсу на місцях. Отриману за допомогою тесту інформацію психологи можуть з успіхом використовувати для визначення мети й задоволення потреб стосовно кожного працівника Національної поліції.

Мотиваційний профіль складається за допомогою зіставлення значущості низки мотиваційних чинників. Такий підхід передбачає, що мотивація завжди індивідуальна, однак необхідність оптимізації процесів управління підрозділами Національної поліції, економії часу й інших ресурсів змушує застосовувати методи мотивації, орієнтовані на «середнього» індивіда. В основі різних типологій мотиваційного профілю персоналу, запропонованих різними дослідниками, як правило, є ті чи інші потреби й інтереси людини. Так, наприклад, у працівника Національної поліції це можуть бути потреби у повазі, просуванні по службі, заробітку, стабільності, самореалізації, владі, авторитеті тощо. Задоволення потреб працівником Національної поліції здійснюється враховуючи його внутрішню та зовнішню мотивації. При цьому слід звернути увагу на специфіку професійної діяльності поліцейського, який має діяти тільки у правових межах.

Таким чином, під мотиваційним профілем працівника Національної поліції України слід розуміти сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, що спонукають працівника до результативної діяльності для досягнення особистих цілей та головної мети підрозділу, а також задають межі й форми діяльності, надають цій діяльності спрямованості, орієнтованої на досягнення визначених цілей.

Одним із відомих тестів, які використовуються під час визначення мотиваційного профілю працівників, є опитувальник «Мотиваційний профіль особистості», розроблений Ш. Річі і П. Мартіном і представлений у праці «Управління мотивацією», яка є результатом їх двадцятирічного дослідження мотивації серед персоналу. Дослідники використали модель мотиваційного профілю, яка складається з дванадцяти факторів, що дозволяють виявити відносну цінність дванадцяти мотиваційних потреб для індивіда. Методика дає можливість отримати інформацію про фактори, що мотивують особистість на діяльність, кількісно оцінити їх значущість і надати мотиваційний профіль у вигляді графіка, а також дозволяє виявити домінуючі фактори професійної мотивації, провідних мотивів як кандидатів на службу в Національній поліції України, так і працівників, визначити основні тенденції професійної мотивації. Крім того, за допомогою цієї методики психологи мають можливість отримати уявлення про методи управління працівниками підрозділів Національної поліції України з різними характерами, потребами та цілями. Результати тестування можуть бути використані для управління персоналом підрозділів Національної поліції України з точки зору його правильної мотивації.

Емпірична база дослідження – результати психодіагностики 1083 осіб – 850 чоловіків (78,5 %) та 233 жінки (24,5 %) – віком від 19 до 45 років. Строк служби – від 3 до 15 років. Випробувані були представлені працівниками підрозділів: кримінальної поліції (далі – КП) (n=323; 29,8 %), органів досудового розслідування (далі – ОДР) (n=381; 35,2 %), дільничних офіцерів поліції (далі – ДОП) (n=268; 24,7 %), патрульної поліції (далі – ПП) (n=109; 10,1 %).

Аналіз емпіричних даних (див. рис. 1) дозволяє зробити висновок, що мотиваційний профіль працівників КП характеризується прагненнями до цікавої та суспільно корисної праці ($M = 37,98 \pm 13,81$), досягання сміливих цілей та самовмотивованості ($M = 36,67 \pm 13,68$), у самостійності, автономності та самовдосконаленні ($M = 35,29 \pm 12,59$), потребами у високій заробітній платі та матеріальній винагороді,

бажанням мати роботу з гарним набором пільг і надбавок ($M = 33,99 \pm 14,98$), потребами у завоюванні визнання з боку інших людей, у тому, щоб цінували їх заслуги, досягнення та успіхи ($M = 32,9 \pm 12,8$), у гарних умовах праці

та комфортному навколишньому середовищі ($M = 30,57 \pm 14,17$), у чіткому структуруванні роботи, наявності зворотного зв'язку та інформації, яка дозволяє судити про результати роботи ($M = 30,28 \pm 15,64$).

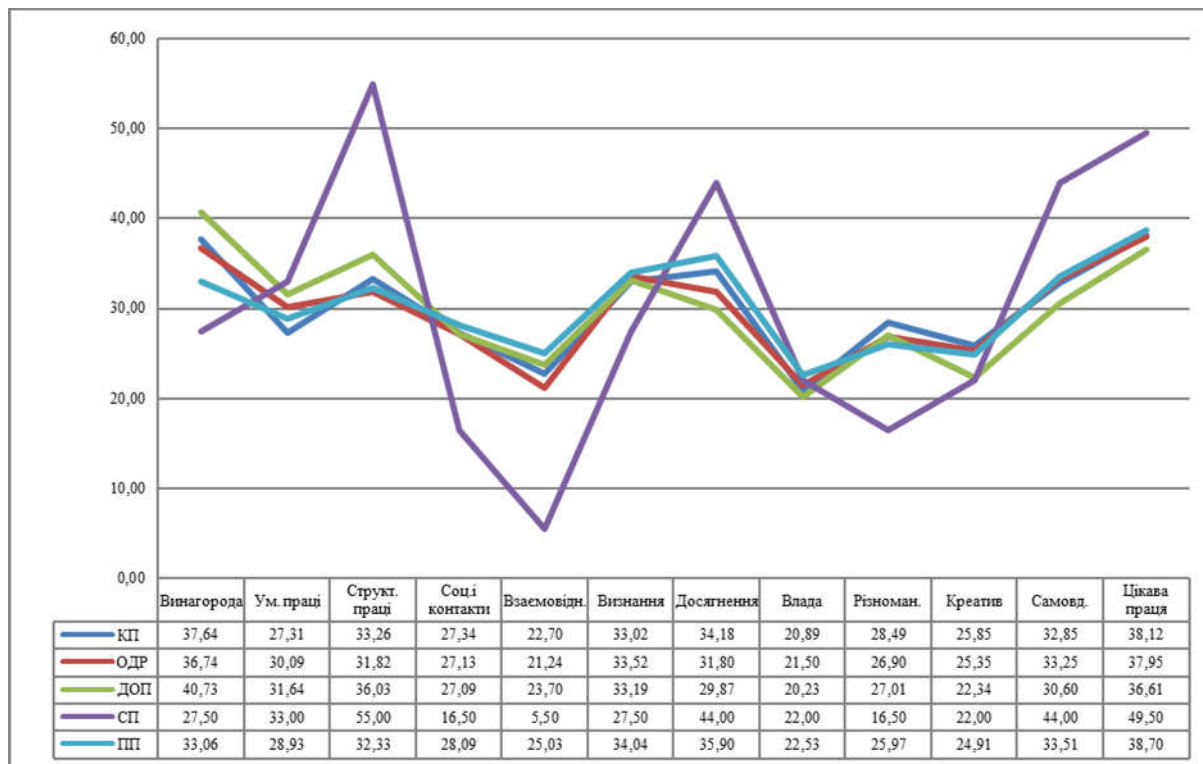

Рисунок 1 – Мотиваційний профіль працівників Національної поліції

Мотиваційний профіль працівників ОДР характеризується потребами у цікавій та суспільно корисній праці ($M = 35,45 \pm 15,36$), у високій заробітній платі та матеріальній винагороді, бажанням мати роботу з гарним набором пільг і надбавок ($M = 31,99 \pm 15,09$), у самостійності, автономності та самовдосконаленні ($M = 31,63 \pm 14,65$), потребами у завоюванні визнання з боку інших людей, у тому, щоб цінували їх заслуги, досягнення та успіх ($M = 31,34 \pm 13,66$), у гарних умовах праці та комфортному навколишньому середовищі ($M = 31,05 \pm 13,68$), у чіткому структуруванні роботи, наявності зворотного зв'язку та інформації, яка дозволяє судити про результати роботи ($M = 30,92 \pm 15,49$), у соціальних зв'язках на рівні повсякденного спілкування з широким колом людей ($M = 29,9 \pm 12,55$).

Мотиваційний профіль ДОП характеризується потребами у гарних умовах праці та комфортному навколишньому середовищі ($M = 42,06 \pm 13,99$), у чіткому структуруванні роботи, наявності зворотного зв'язку та інформації, яка дозволяє судити про результати роботи ($M = 35,30 \pm 13,32$), у завоюванні ви-

знання з боку інших людей, у визнанні заслуг, у соціальній значущості індивіда для суспільства ($M = 35,21 \pm 6,65$), у цікавій та суспільно корисній праці ($M = 33,67 \pm 10,15$), у високій заробітній платі та матеріальній винагороді, бажанням мати роботу з гарним набором пільг і надбавок ($M = 32,48 \pm 14,43$), у самостійності, автономності та самовдосконаленні ($M = 30,76 \pm 10,87$), у соціальних зв'язках на рівні повсякденного спілкування з широким колом людей ($M = 29,85 \pm 10,64$).

Мотиваційний профіль працівників ПП характеризується потребами у цікавій роботі, корисних для суспільства ($M = 38,7 \pm 16,61$), у постановці та досягненні для себе розумних цілей ($M = 35,9 \pm 15,83$), у визнанні заслуг, соціальній значущості індивіда для суспільства ($M = 34,04 \pm 13,12$), у самостійності, автономності та самовдосконаленості ($M = 33,51 \pm 13,30$), в організованій роботі, зворотному зв'язку та інформації про свою роботу, яка знизить ступінь невизначеності, пов'язаної з функціональними обов'язками ($M = 32,33 \pm 16,5$).

Як видно з наведеного, найвагомими факторами, які характеризують мотиваційний

профіль працівників різних підрозділів Національної поліції, є:

– *прагнення до цікавої та суспільно корисної праці*. Ш. Річі та П. Мартін вважають, що «таке прагнення має найбільшу важливість, ніж інші фактори мотивації. Тут є широкі можливості для мотивації. Якщо в людини висока потреба в корисній і цікавій роботі, то завдання керівника полягає в організації діяльності таким чином, щоб працівники могли сприймати її як цікаву і корисну, інакше інші мотиваційні чинники діють не в повну силу. Потрібно з'ясувати, що вкладає конкретний працівник у поняття «цікава» і «корисна» робота» [12, с. 27]. Щоб посилити сприйняття працівниками Національної поліції корисності роботи, доцільно роз'яснювати їм ширший контекст, у межах якого їх конкретна професійна поліцейська діяльність займає певне положення та має певний сенс;

– *потреба у самовдосконаленні, рості та розвитку як особистості*. Це показник бажання незалежності та самовдосконалення. Відповідно до інтерпретації тесту працівники, які мають «високу потребу у самовдосконаленні, оцінюють свою роботу саме з таких позицій. Персональне зростання підштовхує їх до самостійності, яка у своєму крайньому вираженні може перетворюватися в бажання ні від кого не залежати» [12, с. 27]. Мотивація працівників Національної поліції з такими прагненнями вимагає від керівника підрозділу вміння співвідносити те, до чого вони прагнуть, з тим, що необхідно для ефективного виконання завдань, поставлених перед підрозділом. Як зазначають Ш. Річі і П. Мартін, «само обговорення цієї проблеми з працівником може відігравати мотивуючу роль, тому що покаже йому, що керівник розуміє його потреби і прагне задовольнити їх. З метою мотивації таких працівників слід створювати ситуації, які задовольняли б їх актуальну потребу: періодично направляти на курси, семінари, залучати до навчання персоналу, підвищення кваліфікації, до виконання завдань, що вимагають саморозвитку» [12, с. 28];

– *потреба у високій заробітній платі та матеріальній винагороді, бажанням мати роботу з гарним набором пільг і надбавок* виявляють тенденцію особистості працівника кримінальної поліції до змін у процесі професійної діяльності. Автори тесту запевняють, що «як правило, підвищення значення цієї потреби обумовлюється збільшенням витрат (наприклад, наявність боргів, виникнення нових сімейних зобов'язань, додаткові або важкі

фінансові зобов'язання). Мотивація працівників, які мають високі показники потреби в матеріальній винагороді, у грошах, з одного боку проста: якщо існує можливість більше заробити, докладаючи більше зусиль, то працівники будуть високо вмотивованими і задоволеними роботою» [12, с. 29]. Тобто мотивація таких працівників поліції полягає в забезпеченні суворого причинно-наслідкового зв'язку між зусиллями та винагородою. З іншого боку, мотивація особистості працівників національної поліції тільки за матеріальним фактором може бути пов'язана зі втратою управлінського контролю, визначенням справедливого рівня винагороди тощо. Тому перш ніж мотивувати таких працівників, керівник потрібен переконатися в їх професійній компетентності. Крім того, слід порадити керівникам додатковий контроль за професійною діяльністю таких працівників підрозділу, оскільки ті «в гонитві за грошима можуть ігнорувати контрактні або технологічні вимоги. Такі працівники не дуже люблять працювати в команді, тому що вважають за краще отримувати гроші за свої власні зусилля. Колег по команді вони можуть розглядати як потенційних конкурентів і навіть як працівників, які заважають роботі» [12, с. 29];

– *у завоюванні визнання з боку інших людей, у тому, щоб оточуючі цінували заслуги, досягнення та успіхи особистості*. Така потреба робить залежним працівника Національної поліції від схвалення керівництва та/або оточуючих. Високі показники цієї потреби свідчать про значну невпевненість особи в собі, нездатність приймати самостійні рішення, а, як відомо, професійна поліцейська діяльність характеризується високим рівнем індивідуальної роботи, спрямованої на самостійність. Мотиваційний фактор таких працівників характеризується потребою в задоволенні різними засобами, «від усної подяки до матеріального заохочення» [12, с. 29]. Керівнику підрозділу необхідно враховувати, що сприйняття проявів вдячності за професійне виконання діяльності залежить від його щирості, в іншому випадку нещирість може демотивувати працівника. Варто також взяти до уваги, що керівнику підрозділу потрібно з'ясувати, в якій формі визнання було б найкращим для того чи іншого працівника (наприклад, подяка в урочистій обстановці, у присутності колег або достатньо буде «дякую» в процесі діяльності). Як справедливо зазначають Ш. Річі та П. Мартін, визнання працівників повинно проявлятися відразу після події, вчинку, які його заслужують. При

цьому визнання заслуг працівника не обов'язково повинно супроводжуватися матеріальною винагородою [12, с. 30]:

– потреба в чіткому структуруванні роботи, наявності зворотного зв'язку й інформації, яка дозволяє судити про результати своєї роботи, у зниженні невизначеності та встановленні правил і директив виконання роботи. Працівники Національної поліції з високими показниками цього фактора потребують чіткого знання вимог, умов, відповідних процедур та високого рівня організованості професійної поліцейської діяльності. Такі працівники характеризуються бажанням упорядковувати, передбачати і контролювати будь-які ситуації. Брак інформації або відповідних вказівок може викликати стрес, тому для працівників з високими показниками цього мотиваційного фактора слід створити умови чіткого розпорядку, а також надати їм можливість встановлювати свій порядок. І навпаки, якщо працівник Національної поліції має низькі показники і потребу у структуруванні роботи, правила та інструкції будуть викликати роздратування та навіть стрес. Такі працівники можуть іти на запеклий опір і навіть гострий конфлікт. Проте слід зазначити, що професійна поліцейська діяльність є чітко регламентованою та чітко структурованою діяльністю.

Розглядаючи потребу у структуруванні та організації роботи, Ш. Річі і П. Мартін зазначають, що вона може змінюватися під впливом часу та обставин, може збільшуватися в періоди невизначеності та змін і знижуватися в умовах стабільності [12, с. 29]. Отже, слід з'ясувати, наскільки рівень такої потреби підлягає змінам.

Для ДОП, працівників ОДС та КП вагомим мотиваційним фактором є умови праці. Працівники з високими показниками такого фактора можуть бути незадоволеними якоюсь потребою, яка стосується керівництва або несприятливого психологічного клімату в команді. Тому керівникам зазначених підрозділів потрібно слідкувати за відносинами в колективі, виявляти проблеми в умовах праці, з'ясовувати, що саме у психологічному кліматі потребує поліпшень.

Для працівників КП та ПП характерною є потреба ставити для себе сміливі, складні цілі й досягати їх. Працівники національної поліції з високими показниками такого мотиваційного фактора характеризуються бажанням ро-

бити все самостійно, добровільністю працювати понаднормово і чесністю в роботі, однак їм потрібне розуміння, що їх робота піддається виміру, оцінці. Такі працівники інстинктивно уникають діяльності, пов'язаної з невизначеністю, де важко або неможливо виміряти внесок і досягнення. Ш. Річі і П. Мартін зазначають, що працівники, які прагнуть до досягнень, повинні завжди відчувати себе рухомими якоюсь метою. Якщо вони позбавляються такої мети, життя може здатися їм безглуздим. Досягнувши поставленої мети, працівники кримінальної поліції відчувають на якусь мить тріумф, а потім невгамовність бере верх, і вони знову готові до досягнень. Працівники такого типу не вміють керувати, проте саме їх часто просувають на керівні посади. Через схильність до конкуренції їм буває важко працювати в команді [12, с. 30]. Мотивація таких працівників Національної поліції полягає в чіткому визначенні мети, формуванні повної відданості їй, підготовці умов для концентрації їх енергії.

Висновки

Мотиваційний профіль працівників Національної поліції характеризується: прагненням до цікавої та суспільно корисної праці; потребою у самовдосконаленні, рості та розвитку як особистості, а також у високій заробітній платі та матеріальній винагороді, бажанням мати роботу з гарним набором пільг і надбавок; необхідністю у завоюванні визнання з боку інших людей, у тому, щоб оточуючі цінували заслуги, досягнення та успіхи особистості; потребою в чіткому структуруванні роботи, наявності зворотного зв'язку та інформації, яка дозволяє судити про результати своєї роботи; потребою у зменшенні невизначеності та встановленні правил і директив виконання роботи.

Для працівників ДОП, ОДС та КП вагомим мотиваційним фактором є умови праці, а для працівників КП та ПП характерними є потреби ставити для себе сміливі, складні цілі й досягати їх.

Отримані дані можуть мати велике значення для практичної діяльності психологів ВКЗ МВС та Національної поліції України, а також будуть корисними для начальників підрозділів як один з інструментів управління мотивацією персоналу.

Список бібліографічних посилань

1. Асмолов А. Г. Психология личности : учеб. М. : Из-во МГУ, 1990. 367 с.
2. Балабанова Л. М. Судебная психология (вопросы определения нормы и отклонений) : моногр. Донецк : Сталкер, 1998. 432 с.

3. Вельш А. Г. Управление на основе мотивации // Мотивация экономической деятельности : сб. ст. / под ред. С. С. Шаталина. М. : ВНИИСИ, 1980. С. 18–22.
4. Вилюнас В. К. Психологические механизмы мотивации человека. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1990. 288 с.
5. Ильин Е. П. Мотивации и мотивы. СПб. : Питер, 2002. 512 с.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. 2-е изд. М. : Политиздат, 1977. 302 с.
7. Магомед-Еминов М. Ш. Мотивация достижения: структура и механизмы : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. М., 1987. 343 с.
8. Маслоу А. Х. Мотивация и личность. СПб. : Питер, 2016. 400 с.
9. Мильман В. Э. Практикум по психодиагностике. Психодиагностика мотивации и саморегуляции. М. : МГУ, 1990. 116 с.
10. Мильман В. Э. Мотивация творчества и роста. Структура. Диагностика. Развитие. М. : МГУ, 1993. 107 с.
11. Платонов К. К. Система психологии и теория отражения. М. : Наука, 1982. 362 с.
12. Ричи Ш., Мартин П. Управление мотивацией : учеб. пособие для вузов / пер. с англ. под ред. Е. А. Климова. М. : Юнити-Дана, 2004. 399 с.
13. Шопенгауэр А. О четвероюм корне Закона достаточного основания. Философское исследование. URL: http://www.koncheev.narod.ru/sh_4x_root.htm (дата звернення: 19.10.2018).
14. Криволапчук В. О., Барко В. І. Профілактика порушень службової дисципліни і законності серед особового складу органів внутрішніх справ / за заг. ред. М. Г. Вербенського. Київ : ДНДІ МВС України, 2010. 172 с.
15. Барко В. И., Макаренко П. В. Мотивационные стратегии поведения сотрудников ОВД и их психологическая диагностика. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2014. № 2 (57). С. 69–72.
16. Ковалев А. И. Мотивы поведения и деятельности / АН СССР, Ин-т психологии. М. : Наука, 1988. 192 с.

Надійшла до редколегії 24.10.2018

СМИРНОВА О. М. ОСОБЕННОСТИ МОТИВАЦИОННОГО ПРОФИЛЯ ЛИЧНОСТИ ОФИЦЕРОВ ПОЛИЦИИ

На основе анализа большого количества отечественных и зарубежных теоретическо-научных работ, в которых исследована профессиональная мотивация, сформулировано авторское определение понятия мотивационного профиля работника Национальной полиции. На основе анализа эмпирических данных и с помощью методики диагностики мотивационного профиля личности Ш. Ричи и П. Мартина определены основные особенности мотивационных профилей работников Национальной полиции различных направлений деятельности.

Ключевые слова: мотивация, мотивационный профиль личности, Национальная полиция Украины, потребности, работник Национальной полиции Украины.

SMIRNOVA O. M. FEATURES OF THE MOTIVATIONAL PROFILE OF POLICE OFFICERS' PERSONALITY

On the basis of the analysis of a significant number of domestic and international theoretical and research works, where professional motivation has been researched; the author has formed own definition of the concept of the motivational profile of an employee of the National Police of Ukraine, where the author suggests to understand the totality of internal and external motive forces, which induce an employee to the productive activity to achieve personal goals and the main objective of the unit, as well as specify the boundaries and forms of activity and add to this activity the tendency oriented towards the achievement of defined goals.

The author has provided results of the empirical research of the motivational profile of the National Police officers' personality. Based on the analysis of empirical data, with the help of the Methodology of diagnostics of motivational profile of a person by S. Richie and P. Martin, the main features of motivational profiles of the National Police officers in different fields of activity have been determined.

On the basis of comparison of motivational factors that characterize the motivational profile of the personality of employees of various units of the National Police, the most significant of them have been determined. These include the factors that determine the aspirations of a person to social needs, the needs for respect, as well as material needs.

Based on the analysis of empirical data, the author has defined the main motivational aspirations of National Police officers. It has been determined that police officers are generally characterized by: the desire for interesting and socially useful work; the need for self-improvement, growth and development of both a personality, as well as high wages and material rewards, the desire to work with an attractive set of benefits and allowances; the need for enthusiasm from other people to make others appreciate the merits, achievements and successes of an individual; the need for a clear work structuring, the availability of a feedback and information, which allows you to assess the results of the work; the need to reduce uncertainty and to establish the rules and guidelines for the implementation of work.

Keywords: *motivation, motivational personality's profile, National Police of Ukraine, needs, employee of the National Police of Ukraine.*

ДО УВАГИ АВТОРІВ НАУКОВОГО ЖУРНАЛУ «ПРАВО І БЕЗПЕКА»

Порядок подання матеріалів для публікації в науковому журналі «Право і безпека»

1. МОВИ ПУБЛІКАЦІЙ.

Публікації подаються українською, російською або англійською мовою, але певні елементи подаються кількома мовами.

2. СПОСОБИ ПОДАННЯ МАТЕРІАЛІВ.

Автор (або один з авторів, якщо публікацію підготовлено кількома авторами) може подати матеріали в один із двох способів:

1) лише в електронному вигляді (рекомендується). Для цього слід зареєструватися на сайті видання на платформі OJS і виконати подання. Такий спосіб невдовзі стане постійним;

2) в електронному та друкованому вигляді. В електронному вигляді всі матеріали надсилаються на електронну пошту pb.hnuvs@ukr.net, у друкованому вигляді вони передаються (направляються поштою) відповідальному секретарю редколегії і в подальшому вносяться фахівцями до електронної системи журналу. В такому разі всі автори мають підписати паперовий варіант статті, їх підписи мають бути належним чином завірені печаткою.

Разом зі статтею відповідальному секретарю редколегії може бути надано рецензію від науковця, який здійснює дослідження за спеціальністю і має за останні три роки не менше однієї публікації у виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, або закордонних виданнях, включених до Web of Science Core Collection та/або Scopus, або мають монографії чи розділи монографій, видані міжнародними видавництвами, що належать до категорій «А», «В» або «С» за класифікацією Research School for Socio-Economic and Natural Sciences of the Environment (SENSE). На рецензії повинна бути печатка, що завіряє підпис рецензента. За рішенням члена редколегії подання такої рецензії може звільнити від проходження процедур рецензування (додаток 1), встановлених у журналі.

3. ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ.

3.1. Основні вимоги:

- формат основного документа – doc, docx;
- шрифт – Times New Roman 14-го кегля (всі елементи);
- міжрядковий інтервал – 1,5;
- поля документа: ліворуч – 25 мм; решта – 20 мм;
- обсяг основного тексту – не менше 6 сторінок;
- переноси не застосовують;
- вимоги щодо подання формул, рисунків, таблиць можуть бути визначені окремо в процесі подання матеріалів.

3.2. Вимоги щодо структури статті та її елементів:

- обов'язковими елементами статті є: шифр УДК (визначають фахівці бібліотек), відомості про авторів, назва, анотація з ключовими словами, основний текст, списки посилань;
- обов'язкові елементи мають бути розміщені за відповідним зразком (додаток 2);
- переклад елементів статті на англійську мову (з англійської, якщо статтю підготовлено англійською мовою), крім відомостей про авторів (див. також в додаток 3), здійснюють або перевіряють фахівці редакції;
- у відомостях про авторів зазначають електронну пошту як мінімум для одного з авторів, якого визначають інші автори як контактну особу, а в разі подання одноосібної статті автор зазначає свою електронну пошту; *такі відомості підлягають опублікуванню.*

3.3. Вимоги щодо назви.

Назва статті має відповідати її змісту, складатися не більше, ніж із 10 слів, не повинна містити аббревіатур, крім (за потреби) загальноприйнятих. Не можна починати статтю зі слів *щодо, до питання* і т. ін.

3.4. Вимоги щодо відомостей про авторів.

Відомостями про авторів є:

- ім'я, по батькові, прізвище (повністю);
- науковий ступінь, вчене звання (за наявності);

– місце роботи (організація повністю), назва підрозділу (кафедра, лабораторія, відділ і т. п.); посаду не зазначають;

– ORCID (<https://orcid.org/register>);

– e-mail автора як контактної особи.

Ці елементи повторюють для кожного автора (e-mail – мінімум для однієї особи).

3.5. Вимоги, що стосуються анотацій.

Анотація включає характеристику основної теми, проблеми об'єкта, мети роботи та її результати. У ній вказують, що нового містить у собі подане дослідження порівняно з іншими, спорідненими за тематикою і цільовим призначенням. У загальному вигляді анотації мають надавати відповіді на такі питання:

– Що було зроблено?

– Чому Автор це робить?

– Що Автор отримав?

– Чому ці дані корисні та важливі?

Розрізняють звичайні та розширені анотації. При цьому розширена анотація повинна бути розгорнутою інформацією про зміст і результати дослідження, а звичайні – інформацією про основні ідеї та висновки дослідження.

Мови та обсяги анотацій. Мовою публікації подають звичайну анотацію (рекомендований обсяг – 500 друкованих знаків). Таку ж анотацію подають російською мовою, коли мовою публікації є українська або англійська, або українською мовою, коли мовою публікації є російська. Розширену анотацію подають мовою публікації для подальшого її перекладу фахівцями редакції англійською (коли мовою публікації є українська чи російська) чи українською (коли мовою публікації є англійська) мовами. Обсяг розширеної анотації має становити 1800–2000 друкованих знаків (без урахування транслітерації прізвища, ініціалів автора, перекладу назви дослідження та ключових слів), щоб після перекладу така анотація становила не менш як 1800 знаків, включаючи ключові слова, згідно з вимогами МОН України від 15.01.2018 № 32 «Про затвердження Порядку формування Переліку наукових фахових видань України».

Структура анотацій. Анотація в загальному вигляді повинна мати таку структуру: прізвище, ініціали автора (усіх авторів, через кому), назва дослідження, текст анотації, ключові слова.

Прізвище, ініціали автора наводять у тій формі, як їх вказано відповідною мовою у відповідному паспорті. За відсутності в паспорті англійського написання використовують правила транслітерації, наведені в таблиці транслітерації українського та російського алфавіту латиницею (додаток 4).

Текст розширеної анотації повинен містити такі структурні елементи (у тексті вони спеціально не виокремлюються):

1) предмет, тему, мету роботи;

2) метод чи методологію дослідження, відомості, що свідчать про актуальність та наукову новизну роботи;

3) основні результати дослідження;

4) галузь застосування, практичне значення роботи;

5) висновки.

Виклад тексту анотації. Викладення матеріалу в анотації повинно бути стислим і точним, інформативним, змістовним, структурованим.

У тексті слід уживати синтаксичні конструкції, притаманні мові наукових і технічних документів, уникати складних граматичних конструкцій; застосовувати стандартизовану термінологію. Необхідно дотримуватися єдності термінології в межах анотації.

Скорочення та умовні позначення, крім загальноновживаних у наукових і технічних текстах, застосовують у виняткових випадках або дають їх визначення при першому вживанні.

У тексті анотацій слід уникати слів *автор, стаття* і т. п., доцільно застосовувати безособову форму викладення, використовувати слова *досліджено, розглянуто, доведено, визначено* й т. п.

Ключові слова. Наприкінці кожної анотації наводяться ключові слова відповідною мовою. Ключовим словом називається слово або стійке словосполучення із тексту анотації, яке з точки зору інформаційного пошуку несе смислове навантаження. Сукупність ключових слів повинна відображати поза контекстом основний зміст наукової праці; вони мають бути конкретними у своїй предметній області, змістовними та унікальними. Кількість ключових слів становить від 5 до 10. Ключові слова подають у називному відмінку, друкують у рядок, через кому.

Якість анотацій. Відповідальність за якість підготовки анотацій (крім літературного редагування і перекладу розширених анотацій, що здійснюють фахівці редакції) покладається одноосібно на авторів. З метою прискорення роботи редакції над рукописами статей та забезпечення

правильності перекладу розширених анотацій дозволяється подання до редакції уже перекладених анотацій, при цьому переклад належним чином засвідчується.

У випадку, коли анотації підготовлено із грубими порушеннями встановлених вимог, публікацію результатів дослідження може бути затримано редколегією до усунення автором допущених порушень, про що йому повідомляється в письмовій чи усній формі негайно після їх виявлення.

4. СТРУКТУРА ОСНОВНОГО ТЕКСТУ.

Структура тексту **оригінальної статті як теоретико-практичного дослідження** має містити такі елементи, назви яких виділяють на початку жирним шрифтом:

4.1. Постановка проблеми – постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

4.2. Стан дослідження проблеми – аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; *простий перелік прізвищ науковців не допускається*;

4.3. Мета і завдання дослідження – формулювання мети, цілей статті (постановка завдання); *метою дослідження не може бути дослідження саме по собі, має бути вказано на досягнення певного наукового результату, який буде отримано в процесі дослідження*;

4.4. Наукова новизна дослідження – нові знання, які планується отримати під час цього дослідження;

4.5. Виклад основного матеріалу – виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

4.6. Висновки – висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі; *вони мають бути органічно пов'язаними з назвою, метою та завданнями, проголошеною новизною дослідження*.

Експериментальне дослідження повинне мати частково інші елементи замість Викладу основного матеріалу, а саме: **Матеріали та методи досліджень, Результати досліджень, Обговорення результатів**.

Структура тексту **оглядової статті** може бути іншою.

5. ОФОРМЛЕННЯ ПОСИЛАНЬ.

При написанні статті обов'язковим є посилання на авторів і джерела використаних або цитованих матеріалів. Такі посилання мають відповідати політиці протидії плагіату (додаток 5) і оформлятися у тексті таким чином:

– всередині тексту повинні мати вигляд [1], [2–6], [7, с. 45];

– нумерація має йти за чергою їх згадування у статті;

– на всі джерела у списках посилань, який складається після основного тексту статті, обов'язково мають бути посилання в тексті.

Автори складають 2 списки посилань – згідно з ДСТУ 8302:2015 та за міжнародним стандартом.

Детальні вимоги щодо оформлення посилань наведено в додатку 6.

Відповідальність за достовірність поданої інформації, використаних цитат, оформлення списку використаних джерел покладається на авторів.

Редколегія залишає за собою право відхиляти подані для публікації рукописи, які не відповідають програмним цілям видання, вимогам Міністерства освіти і науки України, МВС України, містять плагіат, а також повертати матеріали авторам для виправлення виявлених помилок і доопрацювання, скорочувати та редагувати надані тексти.

Автори попереджаються про те, що:

– електронна копія журналу безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського НАН України у розділі «Наукова періодика України», на веб-сайті видання, а також на бібліотечному порталі Харківського національного університету внутрішніх справ;

– статті, розміщені в журналі, безоплатно розміщуються у відкритому доступі в репозиторії Університету (KhNUAIR) і в тих архівах відкритого доступу, в яких Університет зареєстрований;

– на веб-сайті періодичного видання можуть бути розміщені коментарі опублікованих матеріалів, надіслані читачами;

– в рамках заходів, які вживатимуться Університетом щодо включення видання до міжнародних наукометричних баз, репозитаріїв, каталогів тощо, усі опубліковані матеріали після виходу видання у світ за рішенням редакційної колегії можуть бути розміщені в мережі Інтернет згідно з вимогами цих баз, репозитаріїв, каталогів тощо.

Додаток 1
до порядку подання матеріалів

ІНФОРМАЦІЯ ЩОДО ПРОЦЕДУР РЕЦЕНЗУВАННЯ

Матеріали, що надійшли до редколегії, вивчаються відповідальним членом редколегії, після чого направляються рецензенту для сліпого рецензування разом із висновком за результатами перевірки на наявність текстових запозичень.

Рішення про подальшу долю поданих матеріалів за результатами першого сліпого рецензування приймає відповідальний член редколегії. Статтю може бути прийнято, направлено автору на доопрацювання чи відхилено. За необхідності може бути здійснено додаткове зовнішнє рецензування (друге сліпе рецензування) чи рецензування членом редколегії.

Остаточне рішення про включення публікації до матеріалів чергового номера ухвалює редакційна колегія.

Інформацію про проходження відповідних процедур автор отримує через сервіси сайту на платформі OJS.

Додаток 2
до порядку подання матеріалів

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

Все друкується 14-м кеглем з міжрядковим інтервалом 1,5
Мовою публікації всі відомості подаються на початку статті,
іншими мовами – в кінці

УДК _____

Ім'я, по батькові, прізвище 1-го автора,

науковий ступінь, вчене звання,

місце роботи, назва підрозділу;

ORCID: https://orcid.org/****_****_****_****,

e-mail: _____@_____;

Ім'я, по батькові, прізвище 2-го автора,

науковий ступінь, вчене звання,

місце роботи, назва підрозділу;

ORCID: https://orcid.org/****_****_****_****,

e-mail: _____@_____ ...

Назва статті

Текст звичайної анотації.

Ключові слова: аааааааа, бббббббб ... .

Зазначається: Оригінальна або оглядова стаття

Постановка проблеми. Аааааааа ...

Стан дослідження проблеми. Бббббббб ...

Мета і завдання дослідження. Вввввввв ...

Наукова новизна дослідження. Гггггггг ...

Виклад основного матеріалу. Гггггггг ...

Висновки. Дддддддд ...

Список бібліографічних посилань

1. ....

2. ....

Надійшла до редколегії _____

Прізвище та ініціали 1-го автора, прізвище та ініціали 2-го автора ... . Назва статті

Текст звичайної анотації (російською мовою, якщо мова публікації – українська чи англійська; українською мовою, якщо мова публікації – російська; те саме стосується попереднього та наступного елементів).

Ключові слова: аааааааа, бббббббб ... .

Прізвище та ініціали 1-го автора, прізвище та ініціали 2-го автора ... . Назва статті

Текст розширеної анотації (мовою публікації; те саме стосується попереднього та наступного елементів).

Ключові слова: аааааааа, бббббббб ... .

Reference list

1. ....
2. ....

Відомості про авторів іншими (крім мови публікації) мовами

Надати такі відомості двома мовами з трьох – англійською, російською, українською в такому порядку:

Ім'я, по батькові, прізвище 1-го автора,

науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, назва підрозділу;

Ім'я, по батькові, прізвище 2-го автора,

науковий ступінь, вчене звання, місце роботи, назва підрозділу ...

Додаток 3
до порядку подання матеріалів

ПЕРЕКЛАД

наукових ступенів, учених звань і назв структурних підрозділів з української мови на англійську

Переклад **наукових ступенів** українських учених слід здійснювати таким чином:

доктор (кандидат) ... *(якихось наук)* – Doctor (Candidate) of ...

біологічних наук – Biological Sciences;

військових наук – Military Sciences;

економічних наук – Economic Sciences;

історичних наук – Historical Sciences;

медичних наук – Medical Sciences;

педагогічних наук – Pedagogic Sciences;

політичних наук – Political Sciences;

психологічних наук – Psychological Sciences;

соціологічних наук – Sociological Sciences;

технічних наук – Technical Sciences;

фізико-математичних наук – Physical and Mathematical Sciences;

наук з фізичного виховання і спорту – Science of Physical Education and Sport;

філологічних наук – Philological Sciences;

філософських наук – Philosophical Sciences;

юридичних наук – Juridical Sciences.

Під час перекладу наукового ступеня **кандидата** наук наприкінці у дужках слід указувати як аналог скорочення Ph.D., наприклад:

кандидат юридичних наук – Candidate of Juridical Sciences (Ph.D.).

Переклад **вчених звань** слід здійснювати таким чином:

доцент – Docent;

професор – Professor;

старший науковий співробітник – Senior Research Officer;

Переклад **структурних підрозділів** слід здійснювати таким чином:

відділ – Department;

відділення – Division / Department *(не у складі відділу)*;

кафедра – Department.

**ТАБЛИЦЯ ТРАНСЛІТЕРАЦІЇ
українського та російського алфавітів латиницею**

Алфавіт		Латиниця			Приклади написання	
український	російський	з українського *	з російського		українською мовою	латиницею
			BSI	ISO 9-95 (ГОСТ 7.79-2000)		
Аа		Aa			Алушта Андрій	Alushta Andrii
Бб		Bb			Борщагівка Борисенко	Borshchahivka Borysenko
Вв		Vv			Вінниця Володимир	Vinnytsia Volodymyr
Гг		Hh **	Gg		Гадяч Богдан Згурський	Hadiach Bohdan Zghurskyi
Ґґ	-	Gg	-		Ґалаган Ґоргани	Galagan Gorgany
Дд		Dd			Донецьк Дмитро	Donetsk Dmytro
Ее		Ee			Рівне Олег Есмань	Rivne Oleh Esman
Єє	-	Ye (на початку слова) ie (в інших позиціях)	-		Єнакієве Гаєвич Короп'є	Yenakiiwe Haievych Koropie
Жж		Zh zh			Житомир Жанна Жежелів	Zhytomyr Zhanna Zhezheliv
Зз		Zz			Закарпаття Казимирчук	Zakarpattia Kazymyrchuk
Ии		Yu	Ii		Медвин Михайленко	Medvyn Mykhailenko
Іі	-	Ii	-		Іванків Іващенко	Ivankiv Ivashchenko
Її	-	Yi (на початку слова) i (в інших позиціях)	-		Їжакевич Кадіївка Мар'їне	Yizhakevych Kadyivka Marine
Йй		Y (на початку слова) i (в інших позиціях)	Ii	Jj	Йосипівка Стрий Олексій	Yosypivka Stryi Oleksii
Кк		Kk			Київ Коваленко	Kyiv Kovalenko
Лл		Ll			Лебедин Леонід	Lebedyn Leonid
Мм		Mm			Миколаїв Маринич	Mykolaiv Marynych
Нн		Nn			Ніжин Наталія	Nizhyn Nataliia
Оо		Oo			Одеса Онищенко	Odesa Onyshchenko

Алфавіт		Латиниця			Приклади написання	
український	російський	з українського *	з російського		українською мовою	латиницею
			BSI	ISO 9-95 (ГОСТ 7.79-2000)		
Пп		Pp			Полтава Петро	Poltava Petro
Рр		Rr			Решетилівка Рибчинський	Reshetylivka Rybchynskiyi
Сс		Ss			Суми Соломія	Sumy Solomiia
Тт		Tt			Тернопіль Троць	Ternopil Trots
Уу		Uu			Ужгород Уляна	Uzhhorod Uliana
Фф		Ff			Фастів Філіпчук	Fastiv Filipchuk
Хх		Kh kh		Xx	Харків Христина	Kharkiv Khrystyna
Цц		Ts ts		Cz cz / Cc ***	Біла Церква Стеценко	Bila Tserkva Stetsenko
Чч		Ch ch			Чернівці Шевченко	Chernivtsi Shevchenk
Шш		Sh sh			Шостка Кишеньки	Shostka Kyshenky
Щщ		Shch shch		Shh shh	Щербухи Гоща Гаращенко	Shcherbukhy Hoshcha Harashchenko
Ь		<i>не відтворюється</i>	` (знак «гравіс» – grave accent – код 0060)			
Юю		Yu (на початку слова) iu (в інших позиціях)	Yu yu		Юрій Корюківка	Yurii Koriukivka
Яя		Ya (на початку слова) ia (в інших позиціях)	Ya ya		Яготин Ярошенко Костянтин Знам'янка Феодосія	Yahotyn Yaroshenko Kostiantyn Znamianka Feodosiia
–	Ёё	–	Ee	Yo yo		
	Ъ	–	`` (2 знаки «гравіс»)			
	Ы	–	y			
	Ээ	–	Ee	E`e` (зі знаком «гравіс»)		

Примітки:

* Таблицю транслітерації українського алфавіту подано згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 2010 р. № 55.

** Буквосполучення українського алфавіту «зг» відтворюється латиницею як «zgh» (наприклад, Згорани – Zghogany, Розгон – Rozghon) на відміну від «zh» – відповідника української літери «ж».

*** Для транслітерації російського алфавіту рекомендується використовувати С перед буквами І, Е, У, Ј, а в решті випадків – Cz.

ПОЛІТИКА ПРОТИДІІ ПЛАГІАТУ

Для публікації в журналі приймаються лише оригінальні наукові статті, які містять нові наукові результати і не були опубліковані раніше. Як виняток, у спеціальному розділі можуть публікуватися рецензії на уже опубліковані праці або публікуватися оглядові чи науково-методичні матеріали, про що обов'язково зазначається в анотації до них.

Оригінальність наукових статей визначається насамперед тим, що робота не містить плагіату. Під **плагіатом** розуміють:

а) оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору (*Закон України «Про авторське право і суміжні права»*);

б) оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства (*поняття академічного плагіату, закріплене в Законі України «Про освіту»*).

Перевірки на наявність ознак плагіату в поданих для опублікування роботах організуються редколегією журналу і здійснюються:

а) шляхом виявлення текстових запозичень у представлених рукописах з використанням програмного забезпечення Unichack, Strikeplagiatism чи іншого і подальшої оцінки отриманих результатів відповідальними особами (спеціалістами-експертами);

б) під час рецензування статей.

Плагіат є недопустимим. Рукописи, в яких виявлено плагіат або текстові запозичення без посилань на першоджерело, відхиляються редакційною колегією назавжди чи до усунення недоліків. З метою запобігання плагіату науковці повинні виконувати такі мінімальні **рекомендації Міністерства освіти і науки України**:

1. Будь-який текстовий фрагмент обсягом від речення і більше, відтворений в тексті наукової роботи без змін, з незначними змінами або в перекладі з іншого джерела, обов'язково має супроводжуватися посиланням на це джерело. Винятки допускаються лише для стандартних текстових кліше, які не мають авторства та/чи є загальноновживаними.

2. Якщо перефразування чи довільний переказ у тексті наукової роботи тексту іншого автора (інших авторів) займає більше одного абзацу, посилання (бібліографічне та/або текстуальне) на відповідний текст та/або його автора (авторів) має міститися щонайменше один раз у кожному абзаці наукової роботи, крім абзаців, що повністю складаються з формул, а також нумерованих та маркованих списків (в останньому разі допускається подати одне посилання наприкінці списку).

3. Якщо цитата з певного джерела наводиться за першоджерелом, в тексті наукової роботи має бути наведено посилання на першоджерело. Якщо цитата наводиться не за першоджерелом, в тексті наукової роботи має бути наведено посилання на безпосереднє джерело посилання («цитуються за: _____»).

4. Будь-яка наведена в тексті наукової роботи науково-технічна інформація має супроводжуватися чітким вказуванням на джерело, з якого взята ця інформація. Винятки припускаються лише для загальновідомої інформації, визнаної всією спільнотою фахівців відповідного профілю. У разі використання в науковій роботі *тексту нормативно-правового акта* достатньо зазначити його назву, дату ухвалення та, за наявності, дату ухвалення останніх змін до нього або нової редакції.

Автори попереджаються, що вони несуть повну персональну цивільну відповідальність за автентичність змісту статей. Журнал може нести адміністративну відповідальність у порядку, визначеному щодо наукових фахових видань України, а також інші види відповідальності. З метою недопущення цього недобросовісні автори також попереджаються про те, що в разі сплати ними відповідного внеску за опублікування матеріалів такий внесок може бути повернутий лише частково, у розмірі 50 відсотків платежу за опублікування.

Додаткову інформацію з питань протидії плагіату в публікаціях журналу можна знайти на сайті видання.

ВИМОГИ ЩОДО ОФОРМЛЕННЯ ПОСИЛАНЬ

Правильний опис використаних джерел у списках бібліографічних посилань (Reference list) є запорукою того, що цитовану працю буде враховано під час оцінювання наукової діяльності її авторів, організації, країни. Ми також хочемо, щоб за правильними цитуваннями можна було визначити не лише внесок у науку конкретного автора, а й науковий рівень нашого журналу, його авторитетність і т. ін. Сподіваючись на такий самий підхід з боку інших видань, ми дуже серйозно ставимося до оформлення вами посилань на використані джерела і вимагаємо від авторів дотримуватися національного ДСТУ 8302:2015 і міжнародних стандартів у цій сфері.

Отже, автори разом з іншими матеріалами подають 2 списки посилань. При цьому списки посилань за національним стандартом («Список бібліографічних посилань») будуть розміщені як у друкованому виданні, так і на сайті нашого видання, а за міжнародними стандартами («Reference list») – лише на сайті журналу, який має міжнародну реєстрацію як самостійне серіальне видання. До міжнародних баз даних списки посилань подаються редакцією у формі, яка ними вимагається, зазвичай за міжнародними стандартами.

ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ЗГІДНО З ДСТУ 8302:2015

1. Список починається словами «Список бібліографічних посилань».
2. У складі вихідних даних дозволено не подавати найменування (ім'я) видавця (для видань ХНУВС треба подавати завжди).
3. У кінці бібліографічного посилання може вказуватися конкретний номер сторінки. Загальну кількість сторінок потрібно зазначити обов'язково в разі посилання на документ у цілому або за наявності посилань на різні частини документа. Підхід автора до оформлення посилань має бути однотипним у всьому списку бібліографічних посилань.
4. Імена авторів, яких подано у заголовку бібліографічного посилання (від одного до трьох, а за потреби – і більше), у відомостях про відповідальність (за навкисною ризикою) не повторюють.
5. Слід розрізняти співавторів твору як єдиного цілого та співавторів єдиного твору, кожен з яких є автором лише своєї частини загального. У цьому розумінні необхідно приділяти особливу увагу встановленню реального авторства використаного (цитованого) матеріалу; зазначення авторства конкретного матеріалу (автор вказується на початку запису, перед назвою конкретної частини твору) має пріоритет над зазначенням особи, яка, наприклад, здійснила загальне редагування всього твору (в такому разі її вказують після відомостей про вид видання та знака «/»).
6. Знаки «/», «//», приписані знаки пунктуації «:», «;» від попереднього слова відділяються пробілом.
7. Що стосується посилань на веб-ресурси, то в будь-якому разі має бути вказана повна URL-адреса та дата звернення до джерела, але також слід вказувати будь-яку додаткову інформацію, якщо вона відома (DOI замість URL-адреси, імена авторів, дати, посилання на вихідну публікацію тощо). Слід звертати увагу на супутні відомості про дати оновлення інформації, такі як «оновлено», «востаннє відредаговано» і т. п., ці відомості (за наявності) слід подавати під час опису джерел. Якщо електронний ресурс має унікальний ідентифікатор DOI (Digital Object Identifier – Ідентифікатор цифрового об'єкта) або інший постійний ідентифікатор, замість електронної адреси цього ресурсу потрібно зазначити його ідентифікатор. Детальніше – у п. 9 підрозд. «Вимоги щодо оформлення списку бібліографічних посилань згідно з міжнародним стандартом».
8. Для оформлення посилання на нормативний акт (чи його проект), враховуючи, що його цитування не несе якогось наукометричного навантаження, слід застосовувати не прикінцевий, а підрядковий спосіб оформлення посилання згідно з ДСТУ 8302:2015 і можливо вказувати лише основні його параметри: а) для розміщеного в мережі Інтернет: назву, вид, дату ухвалення й номер, URL-адресу та дату звернення до джерела; б) для друкованого: назву, вид, дату ухвалення й номер та, за наявності, дату ухвалення останніх змін до нього або нової редакції.
9. До посилань на матеріали з Вікіпедії та інших подібних джерел, які не мають чітких відомостей про авторів, застосовують аналогічні підходи з використанням підрядкового способу оформлення згідно з ДСТУ 8302:2015.
10. Назви архівів подають у вигляді аббревіатур чи скорочень, прийнятих в архівній галузі (див. у кінці). Розшифрування аббревіатури наводять у списку скорочень, який додають до тексту. Якщо списку скорочень немає, назву архіву подають повністю або скорочують окремі слова та словосполучення згідно з ДСТУ, ГОСТ. Повну або скорочену назву архіву можна подавати після аббревіатури.

У повторному бібліографічному посиланні назву архіву наводять у вигляді аббревіатури або в скороченій формі. Бібліографічні посилання на архівні документи із зарубіжних архівів подають мовою певної країни згідно з прийнятими в цій країні та в цьому архіві правилами описування та складання посилань (зі скороченнями).

11. Якщо текст цитовано не за першоджерелом, то одразу після цитати в дужках наводять пояснювальні слова: «наведено за:», «цит. за:» («цитовано за») і зазначають джерело, з якого запозичено текст.

12. Закінчивши написання статті, автор має впевнитися, що кожне посилання, надане в тексті, також занесено в списки посилань (і навпаки). Неопубліковані результати не рекомендується наводити у списку, але їх можна згадувати в тексті.

13. Нижче наводяться приклади оформлення посилань у поза текстовому списку.

Книги

Від одного до чотирьох авторів

1) Мельник К. Ю. Проблеми правового регулювання відносин службовців правоохоронних органів : монографія. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2009. 360 с.

2) Черкес М. Ю. Міжнародне право : підручник. 2-ге вид., стер. Київ, 2001. 284 с.

3) Воробей П. А. Кримінальна відповідальність за незаконну торговельну діяльність : монографія / під ред. В. К. Матвійчука. Київ : Укр. акад. внутр. справ, 1996. 116 с.

4) Кушнарченко Н. М., Удалова В. К. Наукова обробка документів : підручник. 4-те вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2006. 334 с.

5) Правова основа діяльності органів державної влади : зб. нормат. актів / упоряд. Любченко П. М. Харків : ФІНН, 2010. 303 с.

6) Бойцова Е. В., Ганкевич В. Ю., Муратова Э. С., Хайрединова З. З. Ислам в Крыму : Очерки истории функционирования мусульманских институтов. Симферополь : Элиньо, 2009. 432 с.

7) Бараненко Б. И., Кузнецов В. А. Взаимодействие уголовного розыска ГО-РВД с другими службами и подразделениями органов внутренних дел в предупреждении преступлений. М., 1976. 118 с. (Труды Всесоюз. НИИ МВД СССР ; № 41).

П'ять або більше авторів

1) Закон України «Про Національну поліцію»: наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. В. В. Сокуренька; О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін. ; передм. В. В. Сокуренька. Харків, 2016. 408 с.

Без автора або автор – організація

1) Україна в цифрах. 2007 : стат. зб. / Держ. ком. статистики України. Київ, 2008. С. 185–191.

Нормативні акти (у підрядкових посиланнях)

1) Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 08.02.2012.

2) Про Національну поліцію : закон України від 02.07.2015 № 580-VIII : станом на 04.06.2018.

3) Загальна декларація прав людини : прийн. і проголош. резолюцією 217 А (III) Ген. Асамблеї ООН від 10.12.1948 : станом на 04.06.2018.

4) Вибірчий кодекс України : проект Закону України від 02.10.2015 № 3112-1 / ініціатори: А. В. Парубій, О. М. Черненко, Л. О. Ємець // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=56671&pf35401=359122> (дата звернення: 09.11.2017).

Матеріали з Вікіпедії і т. п. (у підрядкових посиланнях)

1) Харківський національний університет внутрішніх справ // Вікіпедія : віл. енцикл. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Харківський_національний_університет_внутрішніх_справ (дата звернення 15.09.2016).

Інші приклади містяться в наступному підрозділі.

Вимоги щодо оформлення списку бібліографічних посилань

ЗГІДНО З МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТОМ

За міжнародний стандарт, відповідно до якого авторам слід оформляти Reference list, редакцією прийнято Harvard Referencing Style. Оптимізувавши вимоги різних варіацій Гарвардського стилю цитування під свої потреби, редакція пропонує авторам оформляти Reference List, дотримуючись **підходів і зразків**, наведених нижче.

1. Слід мати на увазі, що найбільш значущими складовими в бібліографічних посиланнях є прізвища авторів і назви журналів. Отже, для того щоб усіх авторів публікацій було враховано в наукометричних базах, в описі праць у Reference list необхідно зазначити весь їх перелік, не скорочуючи до трьох, чотирьох і т. п. Назви статей у цьому випадку дають лише додаткову інформацію про їх зміст і

в аналітичній системі провідних наукометричних баз не використовуються (дозволяється їх пропускати), проте, враховуючи не визначений наперед перелік баз даних, до яких буде включено наш журнал, опис назв публікацій під час складання Reference list залишається обов'язковою вимогою нашого видання.

2. Слід розрізняти співавторів твору як єдиного цілого та співавторів єдиного твору, кожен з яких є автором лише своєї частини загального. У цьому розумінні необхідно приділяти особливу увагу встановленню реального авторства використаного (цитованого) матеріалу; зазначення авторства конкретного матеріалу (автор указується на початку запису, перед роком і назвою конкретної частини твору) має пріоритет над зазначенням особи, яка, наприклад, здійснила загальне редагування всього твору (в такому разі її вказують у дужках у кінці).

3. Усіх авторів (або всі автори-організації, якщо не вказано авторів-осіб) необхідно вказувати на початку посилання, кому між прізвищем та ініціалами одного автора не ставити, перед останнім автором використовувати сполучник *and* (не *&*). Про особливості участі (ред., заг. ред. тощо) вказується в дужках.

4. Після зазначення авторів через кому вказується рік опублікування, після нього ставиться крапка.

5. Назви книг, журналів виділяють курсивом, зазначають без скорочень або використовують скорочення, запропоновані самими журналами (наприклад, згідно з *Abbreviated key title*, визначеним під час міжнародної реєстрації видання, що зазвичай позначається на головній сторінці сайту видання).

6. Деякі дані (додаткові назви, вид видання (монографія, підручник, навчальний посібник тощо), загальна кількість сторінок, відомості про серію тощо), традиційні для національних стандартів опису посилань, доцільно пропускати.

7. Проміжки перед приписаними знаками пунктуації «:», «;», традиційні для національних стандартів опису посилань, не ставлять.

8. Назви статей у Reference list мають бути зрозумілими іноземним колегам, тому поряд із технологіями транслітерації слід застосовувати переклад назв, якщо цитоване джерело було видане кирилицею. Для транслітерування слід скористатися таблицею транслітерації українського та російського алфавітів латиницею (додаток 4) або спеціальним сервісом для транслітерації з російської. Транслітерацію російського алфавіту слід здійснювати за системою BSI або (якщо такий підхід усталений, наприклад, для авторів з Російської Федерації чи праць, виданих у Російській Федерації) за системою ISO 9-95.

9. Найбільш точну ідентифікацію цитованих джерел, розміщених у мережі Інтернет, можна отримати, вказавши унікальний цифровий ідентифікатор об'єкта DOI (Digital Object Identifier). Його використовують майже всі зарубіжні журнали для ідентифікації своїх статей, видавництва ідентифікації своїх книг тощо, а з 2018 року його використання стало обов'язковим і для українських наукових видань, які мають статус фахових. Тому **пошук таких ідентифікаторів під час підготовки наукової статті до подання є обов'язком автора**, а після опублікування редакція бере на себе зобов'язання перед міжнародним агентством CrossRef періодично здійснювати пошук нових DOI для посилань в уже опублікованих матеріалах. DOI подається в кінці запису і повинен мати вигляд повної URL-адреси у формі <http://dx.doi.org/10.xxxx/xxxxx> чи <https://doi.org/10.xxxx/xxxxx>. При цьому посиланню не повинні передувати DOI: (чи doi:). DOI слід шукати в друкованій версії публікації (на початку чи в кінці) та на сторінці конкретної публікації в мережі Інтернет.

10. Під час зазначення авторства організації, якщо при цьому мають бути відомості про її належність до структури більш високого рівня, яка не є автором, або про належність до неї структури нижчого рівня (випадки, коли за національними вимогами під час опису їх указують через кому, а не через крапку з комою з проміжками до та після неї), зазначають лише назву цієї організації, додаючи *et al.* після переліку всіх авторів

11. За наявності у цитованих видань, наприклад журналів, інших перекладних назв, крім основної (наприклад української), латиницею, які зазвичай можна знайти в самому друкованому виданні, на його сайті чи у відповідному держреєстрі (<http://dzmi.informjust.ua>), необхідно використовувати назви латиницею, починаючи з англійської, а інші назви латиницею подавати, розділяючи їх між собою знаком «-» з проміжками до та після нього.

12. Перекладають на англійську: назви міст, назви установ, якщо вони є авторами твору чи робітниками стандарту або патентовласниками, країн під час опису патентів; транслітерують: назви видавництв, сторінки (с.) відображаються як «р.» або «pp.», знак № замінюють на «No.».

13. Знаки «-» (наприклад у діапазонах сторінок) замінюють на знак «-».

14. Архівні документи повністю перекладають англійською, назви пишуть повністю.

15. Застосовують такі переклади (їх скорочення):

Автореферат (канд., доктор.) дисертації – Abstract of Ph.D. (D.Sc.) dissertation;
 Аркуш (Арк.) – leaf;
 Без місця публікації (Б. м.) – No place (N.p.);
 Без року публікації (Б. р.) – No date (N.d.);
 Видавництво (Вид-во) – Publisher (Publ.);
 Випуск (Вип.) – Issue (Iss.);
 в 3 т. (і т. ін.) – in 3 vols.;
 голова – chief; переклад (пер.) – Translation (Transl.);
 Докторська (канд.) дисертація – D.Sc. (Ph.D.) dissertation;
 Копія – copy;
 Опис (Оп.) – description;
 редакційна рада (ред. рада) – editorial board (ed. board);
 редакція ((за) ред.) – editor(s) (ed. (eds));
 та ін. – et al.;
 Спецвипуск (Спецвип.) – Spec. iss.;
 Справа (Спр.) – file;
 Том (Т.) – Volum (Vol.);
 упорядник (упоряд.) – manager;
 Фонд (Ф.) – collection;
 частина (ч.) – part;
 3-тє вид. – 3d ed.

Інші переклади термінів можна побачити в ДСТУ 5127:2007 (http://metrology.com.ua/images/ntd/dstu_iso_5127_2007.zip).

16. Посилання на публікації у виданнях ХНУВС за 2018 рік і пізніше у міжнародному стандарті (латиницею) бажано оформляти з використанням лише назв англійською, а саме:

Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ – *Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs* або *Visn. Hark. nac. univ. vnutr. sprav* (будь-який рік). Транслітеровані попередні назви: *Visnyk Universytetu vnutrishnikh sprav*, *Visnyk Natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*;

Право і безпека – *Law and Safety* або *Pravo bezpeka* (будь-який рік);

Вісник Кримінологічної асоціації України – *Bulletin of Criminological Association of Ukraine* або *Visn. Kriminol. asoc. Ukr.* (будь-який рік). Транслітерована назва: *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*;

Форум права (будь-який рік) – *Forum prava – Forum of law*.

ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ ПОСИЛАНЬ

Види джерел	Український стандарт	Гарвардський стандарт – латиниця
Книги з авторами (упорядниками)	1) Мельник К. Ю. Проблеми правового регулювання відносин службовців правоохоронних органів : монографія. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2009. 360 с.	1) Melnyk K.Yu., 2009. <i>Problems of ... (переклад) [Problemy pravovoho ... (транслітерація)]</i> . Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav.
	2) Черкес М. Ю. Міжнародне право : підручник. 2-ге вид., стер. Київ, 2001. 284 с.	2) Cherkes M.Yu., 2001. <i>International law [Mizhnarodne pravo]</i> . 2nd ed., ster. Kyiv: Znannia.
	3) Воробей П. А. Кримінальна відповідальність за незаконну торговельну діяльність : монографія / під ред. В. К. Матвійчука. Київ : Укр. акад. внутр. справ, 1996. 116 с.	3) Vorobei P.A., 1996. <i>Criminal ... (переклад) [Kryminalna ... (транслітерація)]</i> . Kyiv: Ukr. akad. un-t vnutr. sprav. (Ed.: Matviichuk V.K.).
	4) Кушнарєнко Н. М., Удалова В. К. Наукова обробка документів : підручник. 4-те вид., перероб. і допов. Київ : Знання, 2006. 334 с.	4) Kushnarenko N.M. and Udalova V.K., 2006. <i>Scientific ... (переклад) [Naukova ... (транслітерація)]</i> . 4th ed., pererob. i dopov. Kyiv: Znannia.
	5) Правова основа діяльності органів державної влади : зб. нормат. актів / упоряд. Любченко П. М. Харків : ФІНН, 2010. 303 с.	5) Liubchenko P.M. (manager), 2010. <i>Legal ... (переклад) [Pravova ... (транслітерація)]</i> . Kharkiv: FINN.

Види джерел	Український стандарт	Гарвардський стандарт – латиниця
	6) Бойцова Е. В., Ганкевич В. Ю., Муратова Э. С., Хайредінова З. З. Ислам в Крыму : Очерки истории функционирования мусульманских институтов. Симферополь : Элиньо, 2009. 432 с.	6) Boitsova E.V., Gankevich V.Yu., Muratova E.S. and Khairedinova Z.Z., 2009. <i>Islam in Crimea [Islam v Krymu]</i> . Simferopol: Elin`o.
	7) Бараненко Б. И., Кузнецов В. А. Взаимодействие уголовного розыска ГОРОВОД с другими службами и подразделениями органов внутренних дел в предупреждении преступлений. М., 1976. 118 с. (Труды Всесоюз. НИИ МВД СССР ; № 41).	7) Baranenko B.I. and Kuznetsov V.A., 1976. <i>Interaction ... (переклад) [Vzaimodeistvie (транслітерація)]</i> . Moscow: Vsesoiuznyi NII MVD SSSR.
	8) Закон України «Про Національну поліцію» : наук.-практ. комент. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; О. І. Безпалова, К. Ю. Мельник, О. О. Юхно та ін. ; передм. В. В. Сокурєнка. Харків, 2016. 408 с.	8) Sokurenko V.V. (ed.), 2016. <i>Law of ... (переклад) [Zakon ... (транслітерація)]</i> . Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav.
Автором є організація	1) Україна в цифрах. 2007 : стат. зб. / Держ. ком. статистики України. Київ, 2008. С. 185–191.	1) State Statistic Committee of Ukraine, 2008. <i>Ukraine in numbers. 2007 [Ukraina v tsyfrakh. 2007]</i> . Kyiv: Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy. Pp. 185-191.
Книга без автора	Style manual for authors, editors and printers. 5th ed. Canberra: Australian Government Publishing Service, 1994. 468 p.	<i>Style manual for authors, editors and printers</i> , 1996. 5th ed. Canberra: Australian Government Publishing Service.
Частини книг	1) Кожевникова В. О. Види правових режимів майна батьків та дітей // Сімейне право : підручник / за заг. ред. В. А. Кройтора та В. Ю. Євко ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2016. § 4 теми 10. С. 314–317.	1) Kozhevnykova V.O., 2016. Types of the legal ... (переклад) [Vydu pravovykh ... (транслітерація)]. In: Kroitor V.A. and Yevko V.Yu. (eds). <i>Family law [Simeine pravo]</i> . Kharkiv: KhNUVS. Pp. 314-317.
Багатотомний документ	1) Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології : вибр. твори. Київ : Рад. шк., 1983. Т. 1. 480 с.	1) Ushinskii K.D., 1983. <i>Human ... (переклад) [Liudyna ... (транслітерація)]</i> . Vol. 1. Kyiv: Radianska shkola.
	2) Франко І. Твори : у 50 т. Т. 45. Київ, 1986. 480 с.	2) Franko I., 1986. Works [Tvory]: in 50 vols. Vol. 45. Kyiv: Naukova dumka.
	3) Словник української мови : в 11 т. / ред.: Білодід І. К. ; Ін-т мовознавства АН УРСР. Київ : Наук. думка, 1970–1980.	3) Institute of linguistics of AS of USSR, 1970-1980. <i>Dictionary ... (переклад) [Slovnuk ... (транслітерація)]</i> : in 11 vols. Kyiv: Naukova dumka. (Ed.: Bilodid I.K.).
	4) Енциклопедія історії України : у 10 т. / ред. рада: В. М. Литвин (голова) та ін. ; НАН історії України, Ін-т історії України. Київ : Наук. думка, 2005. Т. 9. С. 36–37.	4) Institute of History of Ukraine of NAS of Ukraine, 2005. <i>Encyclopedia ... (переклад) [Entsiklopedia ... (транслітерація)]</i> : in 10 vols. Vol. 9. Kyiv: Naukova dumka. Pp. 36-37. (Ed. board: Lytvyn V.M (chief) et al.).
Патент	1) Спосіб лікування синдрому дефіциту уваги та гіперактивності у дітей : пат. 76509 Україна. № 2004042416 ; заявл. 01.04.2004 ; опубл. 01.08.2006, Бюл. № 8 (кн. 1). 120 с.	1) (англійською) Прізвище, ініціали винахідника, Організація-патентовласник, 2004. <i>A method of ... (переклад) [Sposib ... (транслітерація)]</i> . Ukraine. Pat. 76509.

Види джерел	Український стандарт	Гарвардський стандарт – латиниця
Стандарт	1) ДСТУ 7152:2010. Інформація та документація. Видання. Оформлення публікацій у журналах і збірниках. Київ, 2010. 16 с.	1) (англійською) Організація-розробник, 2010. DSTU 7152:2010 <i>Information ... (повна назва, яка є в кожному стандарті)</i> . Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy.
Стаття з журналу, газети (друкованих) – періодичних чи продовжуваних друкованих видань	1) Іщенко О. М., Вікторчук М. В. Проблеми визначення юридичної відповідальності посадових і службових осіб Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні, <i>Право і Безпека</i> . 2017. № 4 (67). С. 42–47.	1) Ishchenko O.M. and Viktorchuk M.V., 2017. Legal liability of officials and civil servants of Deposit Guarantee Fund in Ukraine [Problemy vyznachennia yurydychnoi vidpovidalnosti posadovykh i sluzhbovykh osib Fondu harantuvannia vkladiv fizychnykh osib v Ukraini]. <i>Pravo Bezpeka</i> , No. 4, pp. 42-47.
	2) Мозоль А. П. Злочинність мігрантів (кримінологічна характеристика). <i>Вісник Університету внутрішніх справ</i> . 1999. Вип. 7, ч. 2. С. 112.	2) Mozol A.P., 1990. Migrants' ... (переклад) [Zlochynnist ... (транслітерація)]. <i>Visn. Hark. nac. univ. vnutr. sprav [Visnyk Universytetu vnutrishnikh sprav]</i> , Iss. 7 part 2, p. 112.
	3) Мацегора К. Прозорі тарифи наповнять бюджет. <i>Урядовий кур'єр</i> . 2016. 16 лип.	3) Matsehora K., 2016. Transparent ... (переклад) [Prozori ... (транслітерація)]. <i>Uriadovyi kurier</i> , 16 July.
Стаття з журналу (online)	1) Вільчик Т. Б. Відповідальність адвоката перед клієнтом: напрями гармонізації законодавства України до європейських стандартів. <i>Форум права</i> . 2016. № 1. С. 30–36. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_7.pdf (дата звернення: 20.09.2016).	1) Vilchuk T.B., 2016. Responsibility ... (переклад) [Vidpovidalnist ... (транслітерація)]. <i>Forum prava – Forum of law</i> , [online] No. 1, pp. 30-36. Available at http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_1_7.pdf [Accessed 20 September 2016].
	2) Axak N. Development of multi-agent system of neural network diagnostics and remote monitoring of patient. <i>Eastern-European Journal of Enterprise Technologies</i> . 2016. Vol. 4, No. 9 (82). P. 4–11. DOI: https://doi.org/10.15587/1729-4061.2016.75690 .	2) Axak N., 2016. Development of multi-agent system of neural network diagnostics and remote monitoring of patient. <i>Eastern-European Journal of Enterprise Technologies</i> , [online] Vol. 4, No. 9 (82). pp. 4-11. https://doi.org/10.15587/1729-4061.2016.75690 .
Дисертація, автореферат дисертації	1) Черевко П. П. Створення юридичних осіб приватного права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2008. 225 с.	1) Cherevko P.P., 2008. Establishing ... (переклад) [Stvorennia ... (транслітерація)]. D.Sc. dissertation. V.M.Koretsky Institute of state and law of NAS of Ukraine.
	2) Савченко Л. А. Особисті права та обов'язки батьків і дітей за сімейним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 1997. 27 с.	2) Savchenko L.A., 1997. Personal ... (переклад) [Osobyisti ... (транслітерація)]. Abstract of Ph.D. dissertation. (англійською) Назва закладу, де працювала спецрада.
Матеріали конференцій	1) Борисова В. І. Зміст заповіту // Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. О. А. Пушкіна (Харків, 27 трав. 2016 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2016. С. 20–24.	1) Borysova V.I., 2016. Contents of testament [Zmist zapovitu]. In: Kharkiv National University of Internal Affairs et al., <i>Problems of ... (переклад) [Problemy ... (транслітерація)]</i> . Kharkiv, 27 May. Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav.

Види джерел	Український стандарт	Гарвардський стандарт – латиниця
Веб-сайт або веб-документ	1) Беззуб І. Чи потрібна Україні легалізація грального бізнесу: думки експертів // Центр досліджень соціальних комунікацій, СІАЗ НЮБ ФПУ : сайт. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2218:chi-potribna-ukrajini-legalizatsiya-gralnogo-biznesu&catid=8&Itemid=350 (дата звернення: 04.06.2018).	1) Bezzub I., 2018. <i>Whether legalization (переклад) [Chy potribna ... (транслітерація)]</i> . [online] (переклад) Social Communication Research Center et al. (якщо є Last updated ____). Available at http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2218:chi-potribna-ukrajini-legalizatsiya-gralnogo-biznesu&catid=8&Itemid=350 [Accessed 4 June 2018].
	2) Гетманцев Д. Лотерея в законі // ZN,UA : сайт / Дзеркало тижня. Україна. 28.09.2012. URL: http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/lotereya_v_zakoni_ne_minulo_y_14_rokiv_yak_v_ukrayini_zyavivsyia_zakon_pro_lotereyu_.html (дата звернення: 20.09.2016).	2) Hetmantsev D., 2012. <i>Lottery ... (переклад) [Lotereia ... (транслітерація)]</i> . [online] ZN,UA, Dzerkalo Tyzhnia, Ukraina. Available at http://gazeta.dt.ua/ECONOMICS/lotereya_v_zakoni_ne_minulo_y_14_rokiv_yak_v_ukrayini_zyavivsyia_zakon_pro_lotereyu_.html [Accessed 20 September 2016].
Архівні документи	1) Матеріали Ради Народних комісарів Української Народної Республіки // ЦДАВО України (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 1061. Оп. 1. Спр. 8–12. Копія ; Ф. 1063. Оп. 3. Спр. 1–3.	1) Materials of ... (переклад). In: <i>Central ... (переклад)</i> , collection 1061 ...
	2) ЦДНТА України (Центр. держ. наук.-техн. архів України). Ф. Р-72. Оп. 2. К. 1–272. Од. зб. 1. 10 арк.	2) Аналогічно до прикладу 1.
	3) Діяльність історичної секції при ВУАН та зв'язаних з нею історичних установ Академії в 1929–1930 рр. // Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Ф. Х (Всеукраїнська Академія Наук). Спр. 1686. 30 арк.	3) Аналогічно до прикладу 1.
	4) [Праці П. К. Грімстед] // ЦДАВО України. Ф. 14. Оп. 7. Спр. 19. 284 арк.	4) Аналогічно до прикладу 1.
	5) Науковий архів Інституту історії України НАН України. Ф. 2. Оп. 3. Спр. 170. № 1. Арк. 5. (План праці НДКІУ на 1924 р.).	5) Аналогічно до прикладу 1.
Препринти	1) Протидія кіберзлочинності в фінансово-банківській сфері : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 23 квіт. 2013 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Незалеж. асоц. банків України, Харків. банк. Союз – регіон. представник НАБУ. Харків : ХНУВС, 2013. 146 с. (Препринт / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Незалеж. асоц. банків України, Харків. банк. Союз – регіон. представник НАБУ ; 2013).	1) Kharkiv ... (переклад), 2013. <i>Counteraction ... (переклад) [Protydiia ... (транслітерація): materialy ... (транслітерація)]</i> . Kharkiv, 23 April. Kharkiv: Kharkivskiyi natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. (Preprint).

СПИСОК

СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ДЕРЖАВНИХ АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Центральні державні архіви

ЦЦАВО України – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України
ЦДАГО України – Центральний державний архів громадських об'єднань України
ЦДАЗУ – Центральний державний архів зарубіжної україніки
ЦДЕА України – Центральний державний електронний архів України
ЦДАМЛМ України – Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України
ЦДІАК України – Центральний державний історичний архів України, м. Київ
ЦДІАЛ України – Центральний державний історичний архів України, м. Львів
ЦДНТА України – Центральний державний науково-технічний архів України
ЦДКФФА України – Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного

Місцеві державні архіви

Держархів АР Крим – Державний архів в Автономній Республіці Крим
Держархів Вінниц. обл. – Державний архів Вінницької області
Держархів Волин. обл. – Державний архів Волинської області
Держархів Харків. обл. – Державний архів Харківської області
Держархів м. Києва – Державний архів міста Києва
Держархів м. Севастополя – Державний архів міста Севастополя
та ін.

Галузеві державні архіви

ГДА МО України – Галузевий державний архів Міністерства оборони України
ДА СБ України – Державний архів Служби безпеки України

Рубрики журналу

- ❖ ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНЕ ПРАВО
- ❖ АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО
- ❖ ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
- ❖ КАДРОВА РОБОТА В ОРГАНАХ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ, ТРУДОВЕ ПРАВО
- ❖ ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО, ЦИВІЛЬНЕ, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО
- ❖ ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Рубрики журнала

- ❖ ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА, КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО, МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО
- ❖ АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО И ПРОЦЕСС, ФИНАНСОВОЕ ПРАВО, ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРАВО
- ❖ ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
- ❖ КАДРОВАЯ РАБОТА В ОРГАНАХ МИНИСТЕРСТВА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УКРАИНЫ, ТРУДОВОЕ ПРАВО
- ❖ ЭКОНОМИКА, ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО, ГРАЖДАНСКОЕ, ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРАВО
- ❖ ЮРИДИЧЕСКАЯ ПСИХОЛОГИЯ

Sections of the journal

- ❖ THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW, CONSTITUTIONAL LAW, INTERNATIONAL LAW
- ❖ ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS, FINANCIAL LAW, INFORMATION LAW
- ❖ THEORY AND PRACTICE OF LAW ENFORCEMENT ACTIVITY
- ❖ PERSONNEL WORK WITHIN THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE, LABOR LAW
- ❖ ECONOMY, ENTREPRENEURSHIP, CIVIL AND COMMERCIAL LAW
- ❖ LEGAL PSYCHOLOGY

Редагування *П. О. Білоуса, М. В. Цветкової-Верніченко, С. С. Тарасової*
Внесення правок, комп'ютерне верстання *А. О. Зозулі*
Переклад анотацій англійською *Л. О. Осятинської*
Дизайн обкладинки *Н. М. Круглик, І. В. Зозулі, П. О. Білоуса, І. Є. Єсіної*

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 23376-13216 ПР від 24.05.2018.

Підписано до друку 30.10.2018. Формат 60x84/8.
Ум. друк. арк. 7,93. Тираж 50 прим. Зам. № 2018-21.

Адреса редакції, видавця та виготовлювача:
Харківський національний університет внутрішніх справ
просп. Льва Ландау, 27, Харків, 61080;
тел. (057) 73-98-168, факс (057) 73-98-181;
адреса електронної пошти: pb.hnuvs@ukr.net; сайт: <http://pb.univd.edu.ua>.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.